

Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 13.

A sorozatot szerkeszti: **Udvari István**
Редактор серии: **Иштван Удвари**
Herausgeber der Reihe: **István Udvari**

A borítót, Nagy Lajos Imre szobrászművész alkotásai fényképeinek felhasználásával, tervezte Kerčsa Igor (Bessenyei György emlékérem, Szent István szobor).

Обложка работы Игоря Керчи. В оформлении использованы репродукции медали „Дёрдь Бешенеи” и памятника Святому Иштвану ниредьхазского скульптора Лайоша Имре Надя.

Umschlagentwurf von Igor' Kerča unter Verwendung der György-Bessenyei-Gedenkmünze und der Statue Stephans des Heiligen. Münze und Statue stammen vom Künstler Lajos Imre Nagy aus Nyíregyháza.

Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 13.

Káprály Mihály

Pischlöger Christian

Abonyi Andrea

UKRÁN ÉS RUSZIN FILOLÓGIAI TANSZÉK

KIADVÁNYOK: 1993–2003

КАФЕДРА

УКРАИНСКОЙ И РУСИНСКОЙ ФИЛОЛОГИИ

ПУБЛИКАЦИИ: 1993–2003

LEHRSTUHL FÜR UKRAINISTIK UND RUSSINISTIK

PUBLIKATIONEN: 1993–2003

Nyíregyháza, 2003

Szerkesztette: **Káprály Mihály**
Редактор: **Михаил Капраль**
Redakteur: **Mihály Káprály**

Előszó: **Székely Gábor**
Предисловие: **Габор Секей**
Vorwort: **Gábor Székely**

ISBN 963 9385 68 9
HU ISSN 1216-9986

Készült a Nyíregyházi Főiskola
Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszékén

Издание подготовлено на кафедре украинской и
русинской филологии Ниредьхазской Высшей Школы

Herausgegeben vom Lehrstuhl für Ukrainistik und Russinistik
der Gesamthochschule Nyíregyháza

Készült az IMI-PRINT KFT Nyomdájában

Nyíregyháza, 2003

TARTALOMJEGYZÉK
С О Д Е Р Ж А Н И Е
INHALTSVERZEICHNIS

Tartalom / Содержание / Inhaltsverzeichnis	5
Előszó	7
Предисловие	10
Vorwort	14
Az Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék.	
Kiadványok: 1993-2003	18
<i>Tankönyvek és jegyzetek</i>	21
<i>Irodalomtudománnyal kapcsolatos kiadványok</i>	30
<i>Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia</i>	36
<i>Vice Versa</i>	49
<i>Dimensiones Culturales et Urbariales</i>	
<i>Regni Hungariae</i>	50
<i>Reprint kiadványok</i>	55
<i>Szótárak</i>	61
Кафедра украинской и русинской филологии.	
Публикации: 1993-2003	66
<i>Учебники и учебные пособия</i>	69
<i>Издания литературоведческого характера</i>	77
<i>Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia</i>	82
<i>Vice Versa</i>	93
<i>Dimensiones Culturales et Urbariales</i>	
<i>Regni Hungariae</i>	94
<i>Репринтные издания</i>	100
<i>Словари</i>	106

Lehrstuhl für Ukrainistik und Russistik.	
Publikationen: 1993–2003	112
<i>Lehrbücher und Lehrmittel</i>	115
<i>Literaturwissenschaftliche Publikationen</i>	123
<i>Studia Ukrainica et Rusinica Nyiregyháziensia</i>	129
<i>Vice Versa</i>	139
<i>Dimensiones Culturales et Urbariales</i>	
<i>Regni Hungariae</i>	140
<i>Reprint-Ausgaben</i>	146
<i>Wörterbücher</i>	151
Függelék / Приложения / Anhang:	
<i>Munkatársak és szerzők / Сотрудники и авторы / Mitarbeiter und Autoren</i>	157
<i>Végzett hallgatók / Наши выпускники / Absolventen</i>	162
<i>A jelenlegi hallgatók / Наши студенты / Studierende</i>	168

ELŐSZÓ

Az 1980-as évek végén Magyarországon egyre erősebbé vált az igény az idegen nyelvek tanulása iránt. A nyelvtanulással kapcsolatos kísérletek azt a réges-régen ismert tapasztalatot támasztották alá, amely szerint a helyes kiejtést a kisebb gyermekek könnyebben elsajátítják, mint a nagyobbak. Az is bizonyossá vált, hogy az idegen nyelvek használatával kapcsolatos félelmeket, gátlásokat fiatalabb korban könnyebb leküzdeni, mint érettebb életkorban. Mindez indokolta azokat az igényeket, amelyek arra irányultak, hogy az orosz nyelv tanulása mellett más nyelvek tanulására is lehetőség nyíljon az általános iskolában is. Az angol, francia, német nyelv oktatásához azonban általános iskolai tanárok kellettek. Megnyílt tehát a lehetőség arra, hogy a tanárképzéssel foglalkozó főiskolákon az orosz nyelvi tanszékek mellett más nyelvi tanszékeket is szervezzünk. A Közép- és Kelet-Európában lezajló politikai események azonban azt is indokolták, hogy a szomszéd népek nyelveit is taníthassuk az iskolában. Nyíregyháza földrajzi helyzetéből logikusan következett, hogy az itt működő főiskola az önállóvá vált Ukrajna államnyelvének, az ukrán nyelv oktatásának a bázisintézményévé váljék. Nyíregyházán csak akkor volt sikeres új nyelvi tanszék létesítése, ha volt olyan szakember, aki szívügyének tekintette az oktatás megszervezését, és képes is volt a színvonalas munkavégzés feltételeinek megteremtésére. Az Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék, valamint az ukrán nyelv és irodalom szak megszervezése Udvari István feladata lett, aki ezt a felkérést – támaszkodva kitűnő szakmai kapcsolataira, széleskörű szlavisztikai és filológiai felkészültségére, átlagon felüli munkabírására – maradéktalanul megoldotta. 1992-ben tehát megkezdődött Nyíregyházán az ukrán szakos tanárok képzése.

Ukrajna sosem volt független állam. Korábban a cári Oroszország része, majd a Szovjetunió köztársasága volt. Az ukrán nyelv másodlagos szerepet játszott az orosz nyelv mellett. Az ukrán–magyar kapcsolatok kiépítésekor is az orosz nyelv volt a közvetítő nyelv. Megváltozott a helyzet az önálló ukrán állam megalapítását követően. Teljesen érthető módon Ukrajnában az ukrán nyelv vált a kommunikáció elsődleges eszközévé. Ez

a helyzet új feladatokat rótt a magyarországi ukrainisztika művelőire is. Elkerülhetetlenné vált azoknak a filológiai munkálatoknak az elvégzése magyar–ukrán viszonylatban is, amelyeket például magyar–német viszonylatban már évszázadokkal korábban elvégeztek. A Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszékének munkatársai ezt az igényt és lehetőséget felismerve, óriási lelkesedéssel, erejüket nem kímélve fogtak hozzá az ukrán nyelv, az ukrán irodalom, az ukrán kultúra tanulmányozásához nélkülözhetetlen segédanyagok elkészítéséhez, és vállalkoztak arra is, hogy elkészítsék a szó igazi értelmében hiányt pótló ukrán–magyar és magyar ukrán középszótárt. Az erőfeszítéseket siker koronázta. Ennek vitathatatlan elismerése az a tény, hogy az Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék 1999–ben lehetőséget kapott egyetemi szintű képzés folytatására, ukrán nyelv és irodalom szakos középiskolai tanárok képzésére. A tanszék a hungaroruthenisztika egyik nemzetközileg is számontartott hazai műhelyévé vált. Miről is van szó?

A kelet–középeurópai stúdiumokon belül sajátos helyet foglal el a ruthenisztika – az ukrainisztika és ruszinisztika. A sajátos helyzetet egyrészt az magyarázza, hogy a Magyar Királyságban élt ruszinok összekötő kapocs szerepét töltötték be az ukrán és orosz, valamint a magyar művelődés között. Másrésztől speciális jelenség az is, hogy a galíciai, bukovinai ukránokkal másfél évszázadon keresztül egy birodalom, a Habsburg–monarchia keretein belül éltünk.

Vitathatatlan tény, hogy a hazai ruthenisztikában sok a teendő, hisz Ukrajna létrejött, államiságának megszilárdulása új feladatokat ró a diszciplína művelőire, akiknek szembe kell nézni a modern követelményeknek is megfelelő ukrán–magyar, magyar–ukrán szótárak, továbbá ukrán nyelvkönyvek, stb. hiányával. A ruszinisztikában is számos új kihívásnak kell megfelelni. Mindegyik környező országban élnek ruszinok, így Ukrajnában is, akiknek történelme a magyarokéval azonos keretekben zajlott, s akiknek irodalmi és népnyelvük, kiadványaik hungarisztikai vonatkozásokat is tükröz.

Szomszédságunkban a XX. század legvégén, egy letűnt birodalom romjain, született egy állam, Ukrajna, mellyel országunk jó és korrekt kapcsolatokra törekszik kulturális, tudományos és gazdasági–kereskedelmi téren egyaránt. Ebben az országban, közvetlen szom-

szédságunkban, Kárpátalján számottevő magyar él. A kapcsolatok ápolásához többek között korrekt, forrásokon alapuló tudományos művek, jó szótárak, nyelvkönyvek szükségesek. Ismernünk kell egymás történelmét, irodalmát. Ugyanakkor a magyar tudományosság, esetünkben a hazai szlavisztika egyik feladata, hogy legközelebbi keleti szláv népszomszédunk és egyik hazai nemzetiségünk – a ruszinok történelméről, nyelvéről, demográfiájáról stb. pontos és megbízható képet nyújtson. Ukrajna legnyugatibb megyéje, Kárpátalja mintegy ezer esztendeig a magyar állam része volt. Területén olyan inter-etnikus, interlingvális folyamatok zajlottak le, melyek kutatása a magyar tudomány illetékességi körébe is tartozik. A kárpátaljai magyarok és a ruszinok, valamint ukránok politikai, tudományos és művelődési kapcsolatai is egy sor kutatható témát kínálnak.

Közkedvelt fordulattá vált, hogy egy nyelv, a nyelv által közvetített kulturális értékek és ismeretek hidat alkothatnak államok és népek között. Abban a térségben, amelyben a Nyíregyházi Főiskola működik az ukrán–magyar és ruszin–magyar hídépítésnek különös jelentősége van. A Nyírségben és a Kárpátalján élő emberek között – függetlenül a nemzeti identitástól, illetve az éppen aktuális politikai hovatartozástól – mindig szoros, általában jó kapcsolat volt. A főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszékének munkatársai a tanszék alapításától kezdve szívügyüknek tekintették a hídépítést az ukránok, a ruszinok, a kárpátaljai és a magyarországi magyarok között, minden ember között, akik ebben a sajátos, sok viszontagságot látott régióban élnek. Az Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék feladata tehát nem „csak” nyelvtanárok képzése. Kicsit több annál. Misszió is.

Tíz plusz egy esztendő nem hosszú idő. Aki kézbe veszi e kiadványt felmérheti, mennyit tett egy kicsiny főiskolai tanszék vállalt feladatainak, küldetésének teljesítése érdekében. Az értékelés joga bízássá az érdeklődő olvasóra!

Nyíregyháza, 2003. március 3.

Dr. Székely Gábor
egyetemi tanár,
főiskolai rektor–helyettes

ПРЕДИСЛОВИЕ

В конце прошлого века в Венгрии были предприняты значительные усилия к улучшению дел в области школьного преподавания иностранных языков. Весь предшествовавший опыт в этом направлении свидетельствовал о том, что овладение нормами иностранного языка (в частности, произношения) легче привить в младшем школьном возрасте, чем достичь этого в работе со взрослыми учениками. Стало очевидным и то, что все психологические трудности, связанные с изучением иностранных языков, также легче преодолеть в детском возрасте. Все это определяло пути и решения, связанные с требованием времени, — помимо изучения в средних школах русского языка предоставить учащимся возможность изучать и другие иностранные языки. Для преподавания английского, французского и немецкого языков понадобились учителя. В педагогических институтах наряду с кафедрами русского языка и литературы появились и другие кафедры, призванные обеспечить подготовку специалистов и по другим языковым специальностям. Дальнейшие преобразования на политической карте Средней и Восточной Европы свидетельствовали о необходимости изучать в школах также и языки соседних государств. Географическое положение нашего края определяло со всей очевидностью, что именно в Ниредьхазе нужно организовать изучение украинского языка, получившего к тому времени статус государственного на территории соседнего независимого государства. Организация в Ниредьхазе новой кафедры иностранного языка возможна была только при условии существования настоящих энтузиастов ее существования, профессионалов высокого уровня. Таким человеком в Ниредьхазе стал Иштван Удвари, на плечи которого легли все трудности по организации кафедры украинской и русинской филологии, прием и обучение первых студентов Ниредьхазского педагогического института имени Дёрдя Бешенеи по специальности „украинский язык и литература”. Благодаря прежде всего профессиональным

связям, всесторонней филологической и славистической компетенции, целеустремленности и необычайному трудолюбию Иштван Удвари эту задачу с честью выполнил. В 1993 году в Ниредьхазе началась подготовка первых украинистов.

Украина никогда не была независимым государством. Долгое время она была частью царской России, позже – республикой в составе Советского Союза. Украинский язык по своим функциональным свойствам заметно уступал русскому языку. Это сказывалось и на украинско–венгерских отношениях, где также доминировал русский язык. Все поменялось после обретения Украиной независимости. Официально ведущие позиции в государстве занял украинский язык. Эти события поставили перед отечественной украинистикой новые задачи. В необычайно короткие сроки местным специалистам пришлось обеспечить весь спектр условий для подготовки украинистов, то есть весьма оперативно достичь такого уровня преподавания, которого к тому времени, например, достигли отечественные филологи в области преподавания немецкого языка. Сотрудники кафедры украинской и русинской филологии с первых дней ее существования с воодушевлением, преодолевая немалые трудности становления и роста новой кафедры, начали активные исследования в области украинистики и русинистики, методического и научного обеспечения преподавания новых дисциплин, подготовки учебников и новых украинско–венгерского и венгерско–украинского словарей. Доказательством весьма успешной деятельности новой кафедры в нашем институте стал тот факт, что в 1999 году кафедра обрела статус университетской и проводит подготовку учителей для средних школ по специальности „украинский язык и литература”. Кафедра украинской и русинской филологии стала настоящим центром отечественной хунгарорутенистики и получила признание как внутри страны, так и далеко за ее пределами. Последнее утверждение нуждается, на наш взгляд, в некоторых разъяснениях.

В отечественных исследованиях Восточной и Средней Европы значительное место принадлежит рутенистике, которую

составляют украинистика и русинистика. Особое место подобных исследований объясняется, во-первых, тем, что русины, испокон веков населяющие Венгерское королевство, всегда выполняли своеобразные посреднические функции в языковых и иных контактах венгров с русскими и украинцами. С другой стороны, внимания заслуживает и тот факт, что на протяжении полтора столетия венгры жили в Габсбургской монархии вместе с галицкими и буковинскими украинцами.

Как бы то ни было, бесспорным представляется факт, что перед отечественной рутенистикой немало задач, учитывая становление и развитие отношений с нашим ближайшим восточным соседом Украиной, в частности, подготовка недостающих учебников, словарей и т. д. Немало нерешенных проблем остается в русинистике. Во всех соседних государствах, включая и Украину, живут русины, история и культура которых тесным образом связана с историей и культурой Венгрии. Русинская культура прошлого и настоящего достойна серьезных исследований со стороны венгерских ученых.

Непосредственно у наших границ в самом конце XX столетия родилось новое государство Украина, с которым Венгрия стремится поддерживать нормальные культурные, научные и экономические связи. В этом государстве в непосредственной близости от наших границ, в Подкарпатье, живет немало венгров. Для развития дальнейших цивилизованных контактов между двумя странами необходимы научные исследования в различных областях знаний, создание хороших словарей, учебной литературы. Мы должны хорошо знать историю и литературу соседней страны. В этой ситуации для отечественной славистики естественным заданием представляется исследование проблем, связанных как с ближайшим восточным соседом – Украиной – в целом, так и с одним из национальных меньшинств Венгрии – русинским. Изучение их исторических, лингвистических, демографических и т. п. проблем следует признать актуальным заданием для отечественной науки. Подкарпатье – самая западная часть Украины – более тысячи лет было в составе венгерского

государства. На этой территории зафиксировано немало таких межэтнических и межъязыковых явлений, которые нуждаются в исследованиях отечественных специалистов. Немало исследовательских тем порождают и нынешние венгерско–русинские, венгерско–украинские общественно–политические, научные и культурные отношения.

Представляется общеизвестным, что язык и культурные ценности, человеческие знания, которые отражаются в языке, составляют своеобразный мост между государствами и народами. На территории Восточной Венгрии, где находится Ниредьхазская Высшая Школа, особое значение приобретает наведение подобного моста в венгерско–украинских и венгерско–русинских отношениях. Между жителями Саболч–Сатмар–Берегской области Венгрии и Подкарпатьем в Украине всегда были хорошие взаимоотношения. На наш взгляд, наиважнейшая функция сотрудников кафедры украинской и русинской филологии Ниредьхазской Высшей Школы – поддержка и в дальнейшем подобных взаимоотношений между украинцами, русинами и венграми в этом наиболее западном регионе Украины и венграми, проживающими по обе стороны венгерско–украинской границы, между всеми людьми, населяющими соседние регионы. Первейшая задача кафедры, таким образом, не „только” подготовка хороших учителей и исследователей. Роль ее значительно шире. Кафедра выполняет особую миссию.

Десять плюс один – незначительный отрезок времени. Те, кто познакомится с настоящим изданием, смогут убедиться в том, как много сделала, какие сложные проблемы попыталась решить (и решила!) одна маленькая институтская кафедра на данном столь незначительном временном отрезке. Впрочем, каждый, познакомившийся с настоящей публикацией, вправе иметь собственное мнение на сей счет!

Ниредьхаза, 3 марта 2003 г.

Профессор Габор Секей,
проректор

VORWORT

Ende der 80er Jahre stieg in Ungarn der Bedarf Fremdsprachen zu lernen immer mehr an. Untersuchungen zum Spracherwerb untermauerten die seit jeher gemachte Erfahrung, dass jüngere Kinder sich die korrekte Aussprache leichter aneignen als ältere. Auch die mit dem Gebrauch von Fremdsprachen zusammenhängenden Ängste und Hemmungen lassen sich in jüngerem Alter leichter bewältigen als im späteren. All das führte dazu, dass in den ungarischen Grundschulen neben Russisch auch noch andere Sprachen gelehrt werden sollten. Dazu brauchte man allerdings Lehrer, die Deutsch, Englisch und Französisch unterrichten konnten. So ist es möglich geworden, dass an den Pädagogischen Hochschulen neben den Lehrstühlen für Russisch auch Lehrstühle für andere Sprachen eingerichtet werden konnten. Die politischen Veränderungen in Mittel- und Osteuropa führten aber ebenso zu dem Wunsch an den Schulen auch die Sprachen der Nachbarvölker zu unterrichten. Die geographische Lage Nyíregyházas hat in logischer Folge dazu geführt, dass die Hochschule zu einem Unterrichtszentrum für das Ukrainische, der Staatssprache der unabhängig gewordenen Ukraine, wurde. In Nyíregyháza war die Gründung eines neuen Sprachlehrstuhls immer dann erfolgreich, wenn sie von einem Wissenschaftler in die Hand genommen wurde, der die Organisation des Studiums als Herzensangelegenheit betrachtete und gleichzeitig fähig war, die Voraussetzungen für eine Arbeit auf hohem Niveau zu schaffen. Die Einrichtung des Lehrstuhls für Ukrainistik und Russinistik, sowie der Studienrichtung Ukrainische Sprache und Literatur wurden die Aufgabe von István Udvari. Er konnte sich dabei auf seine hervorragenden fachlichen Kontakte, seine breitgefächerte slavistische und philologische Ausbildung stützen. Durch seinen überdurchschnittlichen Arbeitseinsatz und seine Belastbarkeit löste er diese Aufgaben hervorragend: 1992 begann in Nyíregyháza die Ausbildung von Ukrainischlehrern.

Die Ukraine war nie ein unabhängiger Staat. Zunächst Teil des zaristischen Russlands, war sie danach eine Republik der Sowjetunion. Die ukrainische Sprache spielte im Vergleich zur russischen Staatssprache eine untergeordnete Rolle. Auch bei der Entstehung der ukrainisch–ungarischen Kontakte spielte das Russische die vermittelnde Rolle. Diese Situation änderte sich nach der Gründung des unabhängigen ukrainischen Staates. Das Ukrainische wurde in der Ukraine zum primären Kommunikationsmittel. Diese Situation brachte auch den Vertretern der ungarischen Ukrainistik neue Aufgaben. In dem Bereich, der die ungarisch–ukrainischen Beziehungen betraf, waren philologische Aufgaben zu leisten, die zum Beispiel für die ungarisch–deutschen Beziehungen bereits seit Jahrzehnten abgeschlossen waren. Die Mitarbeiter des Lehrstuhls für Ukrainistik und Russinistik an der Hochschule Nyíregyháza nahmen diese Aufgabe mit großem Idealismus und Enthusiasmus in Angriff und fertigten Hilfsmittel zum Studium der ukrainische Sprache, Kultur und Literatur, die dringend benötigt und unverzichtbar waren, sowie das im wahrsten Sinne des Wortes langentbehrte ukrainisch–ungarische Wörterbuch, an (am ungarisch-ukrainischen Wörterbuch wird zur Zeit noch gearbeitet). Die Anstrengungen wurden von Erfolg gekrönt, denn im Jahre 1999 erhielt der Lehrstuhl für Ukrainistik und Russinistik universitären Status und die Möglichkeit zur Ausbildung von Gymnasiallehrern für ukrainische Sprache und Literatur. Der Lehrstuhl wurde zu einem sowohl in Ungarn als auch international anerkannten Zentrum der Ruthenistik. Was heißt das?

Innerhalb der ost- und mitteleuropäischen Forschungen nimmt die Ruthenistik, d.h. die Ukrainistik und Russinistik, einen besonderen Platz ein. Einerseits erklärt sich diese Sonderstellung dadurch, dass die Russinen im Königreich Ungarn eine verbindende Rolle zwischen ukrainischer, russischer und ungarischer Kultur spielten. Andererseits ist es auch ein spezielles Phänomen, dass die Ukrainer Galiziens und der Bukovina eineinhalb Jahrhunderte in einem gemeinsamen Reich, nämlich der Habsburger–Monarchie lebten.

Es ist eine unbestreitbare Tatsache, dass die Ruthenistik in Ungarn noch viel zu leisten hat, denn durch das Entstehen der Ukraine

und durch die Festigung ihrer Staatlichkeit wurde den Vertretern der Ruthenistik neue Aufgaben gestellt. Sie mussten erkennen, dass ohne ukrainisch–ungarische bzw. ungarisch–ukrainische Wörterbücher, die den modernen Anforderungen entsprechen, des weiteren von Lehrbüchern des Ukrainischen etc. eine erfolgreiche Arbeit nicht oder nur kaum möglich war. Auch in der Russinistik musste man zahlreichen neuen Anforderungen genügen. In allen an Ungarn angrenzenden Ländern leben Russinen, so auch in der Ukraine. Ihre Geschichte spielte sich unter ähnlichen Rahmenbedingungen wie die der Ungarn ab. Ihre Publikationen in der Literatur- und Volkssprache spiegeln auch Bezüge zur Hungarologie wider.

In der Nachbarschaft Ungarns entstand am Ende des 20. Jahrhunderts ein Staat auf den Trümmern eines verschwundenen Reiches: die Ukraine. Ungarn bemüht sich um gute und korrekte Beziehungen auf kulturellem, wissenschaftlichem und wirtschaftlichem Gebiet. In Subkarpatien, in der direkten Nachbarschaft Ungarns, lebt eine beträchtliche Zahl von Ungarn. Zur Pflege der Beziehungen sind unter anderem korrekte, auf Quellen basierende wissenschaftliche Arbeiten, gute Wörterbücher und Sprachlehrbücher notwendig. Man muss die Geschichte und Literatur der anderen kennen und umgekehrt. Gleichzeitig ist es eine der Aufgaben der ungarischen Wissenschaft, in diesem Fall der ungarischen Slavistik, ein genaues und vertrauenswürdiges Bild der Geschichte, Sprache, Demographie etc. der Russinen, des nächsten ostslavischen Nachbarvolkes der Ungarn und zugleich einer Volksgruppe in Ungarn, zu bieten. Der westlichste Teil der Ukraine, Subkarpatien, war etwa tausend Jahre Teil des ungarischen Staates. Auf seinem Gebiet liefen interethnische und interlinguale Prozesse ab, deren Erforschung auch in den Zuständigkeitsbereich der ungarischen Wissenschaft gehört. Die politischen, wissenschaftlichen und kulturellen Kontakte der Russinen und Ungarn sowie der Ukrainer in Subkarpatien bieten eine Reihe erforschenswerter Themenkreise.

Es ist eine allgemeine beliebte Redewendung, dass eine Sprache – und die durch eine Sprache vermittelten kulturellen Werte – Brücken zwischen Staaten und Völkern bauen kann. In der Region, in

der sich die Hochschule Nyíregyháza befindet, hat diese „Brückenbaufunktion“ eine besondere Bedeutung. Unter den Menschen, die im heutigen Komitat Szabolcs–Szatmár–Bereg und in Subkarpatien leben, gab es unabhängig von ethnischer Identität bzw. von der gerade aktuellen politischen Zugehörigkeit immer enge und im Allgemeinen gute Kontakte. Die Mitarbeiter des Lehrstuhls für Ukrainistik und Russinistik haben von der Gründung des Lehrstuhls an diese Brückenbaufunktion zwischen Ukrainern, Russinen, den Ungarn in Subkarpatien und der Republik Ungarn, zwischen allen Menschen, die in dieser eigentümlichen und von vielen Wechselfällen gezeichneten Region leben, als ihre Herzensangelegenheit betrachtet. Die Aufgabe des Lehrstuhls für Ukrainistik und Russinistik ist also nicht „nur“ die Ausbildung von Lehrern. Sie ist ein bisschen mehr: Eine Mission.

Zehn und ein Jahr sind keine lange Zeit. Wenn man das vorliegende Buch in die Hand nimmt, kann man ermessen, wieviel ein winziger Lehrstuhl zur Erfüllung der übernommenen Aufgaben und seiner Mission geleistet hat. Die Bewertung sei dem interessierten Leser überlassen!

Nyíregyháza, 3. März 2003

Dr. habil. Gábor Székely
stellvertretender Rektor
der Hochschule

Az Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék Kiadványok: 1993-2003

Abonyi Andrea

A Szovjetunió felbomlását követő, Kelet-Európában végbe-ment társadalmi és politikai átalakulások következményei a volt szocialista országok művelődési életében is megmutatkoztak. Ezen országok oktatási intézményei is átalakultak. Ukrajna függetlenségének kikiáltása után nem sokkal, mintegy egy év múlva Magyarországon, a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskolán új szakként létrejött az „Ukrán nyelv és irodalom” szak.¹ Az Ukrán és Ruszin² Filológiai Tanszék létrehozásáról az intézményi Tudományos Tanács döntött 1992. február 25-én, és már a következő év szeptemberétől a tanszék szervezőjének, Udvari Istvánnak³ az irányítása alatt megkezdődött a magyar ukrainisták képzése.⁴ A nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskolán ukrán és ruszin irodalmi és nyelvtudo-

¹ Hazánkban a tanárképzés két szakon folyik, így az ukrán szakos hallgatók is más szakokkal párosítva kapják diplomájukat, mint pl.: „ukrán nyelv és irodalom – angol nyelv és irodalom”, „ukrán nyelv és irodalom – szociálpedagógia” stb.

² A nyíregyházi ruszinisztika (Magyarország, Jugoszlávia, Szlovákia, Lengyelország és Ukrajna ruszinjainak nyelv-, irodalom- és történelemkutatása terén) jelentős eredményeket ért el, amely számos publikációban, illetve a tanszék önálló kiadványaiban is tükröződik; ezen kötetek a jelen gyűjteményben kerülnek bemutatásra.

³ Róla ld.: **Paul Robert Magocsi**: Udvari, István. In: *Encyclopedia of Rusyn History and Culture*. Paul Robert Magocsi and Ivan Pop editors. Toronto–Buffalo–London: University of Toronto Press, 2002. 473–474; **Удвари (Udvari) Іштван**. In: *Українська мова. Енциклопедія*. Київ, 2000. 642

⁴ Az előkészületekről és a tanszék alapításához szükséges első lépésekről ld.: **Udvari István**. Adatok a hazai ukrainisztika történetéhez. In: *Acta Academiae Paedagogicae Nyíregyháziensis*, Tomus 13/C. Nyíregyháza, 1992. 267–294.

mányi kutatások az Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék megalapításáig is folytak. A tanszék megalapítását követően, javarészt pályázatok útján sikerült megteremteni az oktatás és kutatás infrastrukturális hátterét. A tanszéki könyvtár rendszeresen újabb kiadványokkal bővül, főként a történelem, irodalom, nyelvészet és a néprajz területéről. A cserekapcsolatok révén több folyóiratot és újságot kap a tanszék. Az Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék létrejöttével, majd az ukrán nyelv és irodalom szak nyíregyházi beindításával új igények és feladatok jelentkeztek a tudományos kutatás és oktatás területén egyaránt. Számos téren olyan alapfeladatokat kellett megoldani, amelyeket más szakterületen már a XIX. században megoldottak. 1999-ben az Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék – elsőként a főiskola történelmében – megkapta az egyetemi képzési jogot és a 2000/2001-es tanévtől a hallgatók már ötéves képzésben vesznek részt, illetve az ukrán szak elvégzésével egyetemi diplomát kapnak. Jelentősen bővült az „ukrán nyelv és irodalom szak” mellé felvehető szakok kínálata is. A 2002/2003-as tanévtől a Nyíregyházi Főiskolán a következő szakok közül választhatnak a hallgatók: „angol nyelv és irodalom”, „ének”, „francia nyelv és irodalom”, „hittanár”, „magyar nyelv és irodalom”, „német nyelv és irodalom”, „orosz nyelv és irodalom”, „rajz”, „szociálpedagógia” és „történelem”.

Ezzel párhuzamosan Baktalórántházán, a Vay Ádám Gimnáziumban is elkezdődött az ukrán nyelv tanítása. Az itt végzett diákok egy része a Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszékén folytatja tanulmányait.

A legnagyobb nehézséget az jelentette, hogy az ukrán nyelv, mint idegen nyelv tanításának sem Ukrajnában, sem a vele szomszédos országokban nem volt kiforrott módszertana, hiszen Észak-Amerika és Németország kivételével, ahol jelentős az ukrán kivándorlók száma, a legutóbbi időkig az ukrán nyelvet és kultúrát rendszeresen alig tanították a világban. Gyakorlatilag teljes mértékben hiányoztak a tankönyvek és módszertani segédanyagok. Ismert ugyanis, hogy ukrainisztikai jegyzetek, tankönyvek, szöveggyűjtemények Magyarországon eddig alig készültek. A magyarországi hallgatók sem rendel-

keztek a megfelelő tankönyvekkel és segédeszközökkel.⁵ Az első és legaktuálisabb feladat volt az ukrán nyelvű szótárak, tankönyvek, jegyzetek és kézikönyvek előkészítése a magyar hallgatók számára. Az Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék eddigi fennállása óta több kötetet adott ki a ruszinisztika és az ukrainisztika területéről egyaránt.

A továbbiakban a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola (2000-től – Nyíregyházi Főiskola) Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszékén megjelent kiadványoknak részletes bemutatása következik.⁶

⁵ A szovjet korszakban a kárpátaljai magyar iskolákban az orosz nyelvet tanították, és csak a 90-es években, Ukrajna függetlenné válásával kezdték el az ukrán nyelv oktatását, melyhez azonban hiányoznak a jobb minőségű tankönyvek, ill. szótárak.

⁶ Jelen gyűjtemény nem tartalmazza azon kiadványok adatait, amelyek az Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéken készültek, azonban egyebükt jelentek meg, vö; például: **Udvari István**: Szlovák mezővárosok népelete Mária Terézia korában. *Vasvári Pál Társaság Füzetei 14*. Nyíregyháza, 1994. 247 old; Hodinka Antal emlékkönyv. Tanulmányok Hodinka Antal tiszteletére. Nyíregyháza, 1993. 458 old; Ruszin (kárpátukrán) hivatalos írásbeliség a XVIII. századi Magyarországon. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1995. 168+4 old.; Образчики з історії пудкарпатських Русинув. XVIII. столітє. Изглядовання з історії культури и языка. Ужгород: Удавательство В. Падяка, 2000. 339 old., stb...

Tankönyvek és jegyzetek:

1. (1) Сучасна українська мова. Практичний курс. *Збірник текстів для домашнього читання на підвищеному етапі (з лексичними коментарями) / Упорядкування, адаптація, пояснення слів, технічна редакція: Панько Сергій.*⁷ Ніредьгаза, 1994. 156 old.

A tanszék első kiadványa magyar ukrainisták számára, amely a következő XIX. század végi és XX. század eleji írók műveit dolgozza fel: Ivan Necsuj–Levickij, Marko Vovesok, Leszja Ukrajinka, Ivan Franko, Mihail Kocjubinszkij és mások. Mindegyik szövegrészlethez tartozik egy szószedet, amely részletesen szemlélteti a lexikai és grammatikai ismereteket.

⁷ Róla ld.: **Udvari István:** Panyko, Szergij: ukrán műfordító. In: Világirodalmi Lexikon / főszerk. Szerdahelyi István. Budapest: Akad. K., 1996. 19. Kiegészítő köt. A-Z. 819.

2. (2) **Panyko Szergij:** Ukrán nyelvkönyv / *Ukrán nyelv és irodalom szakos hallgatók számára. Szerkesztette és az előszót írta: Udvari István / Сергій Панько. Українська мова. Посібник для філологів.* Ниредьгаза, 1995. 251 old. [45]⁸

Az első Magyarországon megjelent ukrán nyelvkönyv harminc leckét tartalmaz. Mindegyikben található egy–egy szöveg, amely az óra anyagához kapcsolódva az új nyelvtani anyagot mutatja be. A szövegeket nyelvtani táblázatok követik, amelyek szintén az új anyagot magyarázzák, segítenek a tanárnak részletesen és mélyrehatóan szemléltetni az új információt. A tankönyv egy ukrán–magyar szójegyzéket is tartalmaz.

⁸ A kiadványok bibliográfiai adatai után a négyeszetes zárójelben feltüntetett szám azt mutatja, hogy ez hol található a *Szlavisztikai bibliográfia Udvari István munkássága alapján II. Adatok a hazai ukrainisztika és ruszinisztika bibliográfiájához (1995–2000)*. Szerkesztette: **Bajnok Lászlóné**. Mórincz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár. *Bibliográfiai füzetek 30.* Nyíregyháza, 2001. c. kötetben, ahol információkat szerezhetünk az adott tanszéki kiadvány szerzőjéről, továbbá az ismertetés helyéről és idejéről.

3. **(3) Káprály Mihály:**⁹ *Beszéljünk ukránul! Főiskolai jegyzet ukrainista hallgatók számára. Szerkesztette: Udvari István / Розмовляймо українською! Посібник для угорських українців.* Nyíregyháza, 1998. 205 old.; *Második átdolgozott és bővített kiadás. Друге виправлене та доповнене видання.* Nyíregyháza, 2000. 224 old.; *Harmadik átdolgozott és bővített kiadás. Третє виправлене та доповнене видання.* Nyíregyháza, 2002. 226 old. [500-502]

A szerző tankönyve elkészítése során jól hasznosította a magyarországi szlavisztikának a tankönyvírás terén felhalmozott eredményeit. Káprály Mihály könyve felépítésében nem tér el a hagyományos nyelvkönyvektől, struktúrájának kialakításában észrevehető hatással volt rá *Sz. Havronyina: Beszéljünk oroszul* c. műve (Orosz nyelvkönyv középhaladók számára. Budapest, 1975.).

Anyagának elsajátításával a hallgató olyan lexikai és grammatikai ismeretek birtokába juthat, amelyek a középszintű ukrán nyelvtudásnak felelnek meg. A leckék tematikája úgy került összeállításra, hogy a nyelvtanuló elsajátíthassa a beszédhelyzetekben használatos leggyakoribb szó- és kifejezés anyagot. A szerző következetesen elkülöníti a különböző nyelvi szintekhez tartozó tananyagot, s a leckékben szereplő lexikai ismereteket adekvát szövegkörnyezetbe ágyazva helyezi el.

⁹ Róla ld.: **Удвари Иштван:** Капраль Михаил. In: Поп Иван. *Энциклопедия Подкарпатской Руси/ Carpatho-Russian Ethnic Research Center USA.* Ужгород: Изд-во В. Падяка, 2001. 193-194.

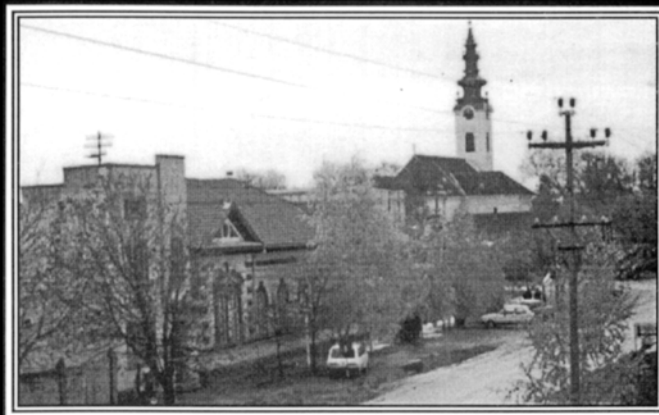
4. (4) Zsirosné Dr. Jobbágy Mária: Ismerjenek meg minket!
15 bács–szerémi ruszin nyelvlecke. Szerkesztette: *Udvari István /*
Мария Йоббадь–Жирош. Витайце у нас! 15 лекциї бачван-
ско–сримского языка. Nyíregyháza, 1998. 353 old. [388-394]

Annak a körülménynek a következtében, hogy a magyar nyelvvel intenzíven érintkező bács–szerémi ruszin nyelv sok vonását megőrizte a XVIII. századi állapotának, annak beszélt és irodalmi változata egyaránt becses forrása a sok évszázados magyar–szláv kapcsolatok történetének, mind nyelvészeti, mind művelődéstörténeti szempontból. A bácskai ruszin nyelv a XX. század első éveiben vált irodalmivá. A ruszin népnyelv kelet-szláv típusú, mely keleti szláv szubsztrátumon jött létre, szembetűnő benne az orosz, egyházi szláv és az ukrán adsztrátum. A ruszin nyelvben jelentős számban vannak magyar lexikai elemek, melyek szinte kivétel nélkül magyar népnyelvi eredetűek. A ruszin nyelv az alapfoktól a felsőfokig helyet kap az oktatásban, Újvidéken ruszin tanszék és nyelvművelő egyesület működik.¹⁰

¹⁰ Az Osztrák-Magyar Monarchia ruszinjai közül, akik a Monarchia felbomlása után különböző államokba kerültek, kis számuk ellenére (kb. 25 ezer, az 1989. évi összeírás szerint közülük 17652 a Vajdaságban él) a jugoszláviai ruszinok irodalmi nyelvüket a XX. sz. első évtizedeiben nemcsak kodifikálni tudták, hanem a későbbiek folyamán a nyelv funkcionális lehetőségeit jelentősen ki is szélesítették (szép-irodalom, különböző periodikus kiadványok, oktatás, tudományos, egyházi tevékenység, közigazgatás). A ruszin kultúra az utóbbi idők kedvezőtlen feltételei ellenére tovább fejlődött, amiről az utolsó öt évben Jugoszláviában, illetve határain túl megjelent kiadványok tanúskodnak. A számos publikáció közül csak néhányat említünk meg: Српско–русински речник / Словник сербско–руски, I, II, Главни редактор: др **Юлијан Рамач**, редакторе: мр **Михайло Фејса** и мр **Гелена Медеши**. Т. 1. Нови Сад, 1995. 896 old.; Т. 2. Београд, 1997. 1064 old.; **Александер Д. Дуличенко**. Jugoslavo–Ruthenica. Роботи з рускеј филологиј. Нови Сад: Руске слово, 1995. 333 old.; **Мирон Жирош**. Бачванско–сримски Руснаци дома и у швецe 1745–1991. Т. 1. Нови Сад, 1987. 493 old.; Т. 2. Нови Сад, 1998. 501 old.; **Udvari István**. Tallózások ukrán, ruszin és szlovák könyvek körében. *Studia Ukrainica et Rusinica* 2. Nyíregyháza, 1995. 255 old.

BESSENYEI GYÖRGY TANÁRKÉPZŐ FŐISKOLA
UKRÁN ÉS RUSZIN FILOLÓGIAI TANSZÉK

ZSIROSNÉ DR. JOBBÁGY MÁRIA

ISMERJENEK MEG MINKET!

15 BÁCS-SZERÉMI RUSZIN NYELVLECKE

NYÍREGYHÁZA, 1998

Jobbágy Mária könyve a hazánkban kiadott első bács–szerémi ruszin nyelvkönyv. A benne feldolgozott tananyag következetesen épül egymásra. E kiadvány magyarországi szlavisták számára íródott, akik meglévő szlavisztikai ismereteik segítségével könnyen megismerhetik és elsajátíthatják ezt a szláv nyelvet. A tankönyvben szereplő dialógusok a ruszin nyelv beszédfordulatainak elsajátítását szolgálják. A témák utolsó oldalain közmondások, találós kérdések és anekdoták sorakoznak, melyek órai feldolgozásra, a hallás utáni értés fejlesztésére használhatók. A nyelvkönyv anyagának elsajátításával a hallgatók olyan lexikai és grammatikai ismeretek birtokába juthatnak, amelyek a középfokú nyelvvizsga anyagának felelnek meg.

5. (5) Melnik Szvitlana: Az ukrán morfológia alapjai. *Szerkesztette és az előszót írta: Udvari István / Початки української морфології. Посібник для угорських українців.* Nyíregyháza, 1999. 129 old.

A jegyzet az ukrán nyelvtan rendszerét mutatja be (a szintaxist kivéve). Minden témát speciális feladatsorok követnek, amelyeket a megoldást segítő elméleti ismeretek előznek meg.

6. (6) Vaszil Szuhomlinszkij: Erkölcsnemesítő mesék / Василь Сухомлинський. Казки морального спрямування. *Упорядкування, вступ: Тетяна Беднаржова. Редактор та автор передмови І. Удвари.* Ніредьгаза, 1996. 99 old. [138]

A kötet összeállítója, a kijevi Tarasz Sevcsenko, majd a prágai Károly Egyetem docense évtizedek óta elhivatottan kutatja a világszerte ismert ukrán pedagógus, Vaszil Szuhomlinszkij szakmai örökségét. Szuhomlinszkij a nevelés központjába az embert, a sokoldalúan fejlett egyéniséget állította, a közösséget pedig a nevelési folyamat egyik eszközének értelmezte. Szuhomlinszkij műveit áthatja a hazafiság, a gyermek iránti szeretet, a jó eszméje és a humanizmus. Ezzel összefüggésben kap jelentős szerepet pedagógiai munkásságában a mese,

amelynek kiemelt szerepet tulajdonított a gyermekek gondolkodásának, nyelvének és pozitív érzelmeinek alakításában. Műmeséi eleven ukrán nyelven íródtak, tükröződik bennük a korabeli ukrán életmód. A mesékben számos dialógus, közmondás és szólásmondás található. Mindegyik mese szerkezetileg kimunkált és erkölcsi tanulságot tartalmaz.

7. (7) Коротка історія Угорщини / Під ред. Петера Ганака.
Редактор та упорядник українського видання Іштван Удвари.
Ніредьгаза, 1997. 222 old. [300-303]

A könyv Hanák Péter (szerk.): *Egy ezredév. Magyarország rövid története c. mű fordítása.* A kiegészítő fejezetet „Історія Угорщини 1945–1990” Szőke Domonkos írta. Ukrán nyelvre fordították Kobály József és Soltész András. A kötet nem csupán azt teszi lehetővé, hogy az ukrán érdeklődő megismerkedjen a magyar történetírás eredményeivel, hanem segítséget jelent hazai ukrán szakos hallgatók képzésében is.

8. (8) Honcsarenko Nagyija, Melnik Szvitlana: *Ukrajna vázlatos történelme / Гончаренко Надія, Мельник Світлана.*
Основи історії України. Фіскалїаї jegyzet. Ukrán nyelv és irodalom szakos hallgatók számára. Посібник для студентів-україністів. Редактор та автор передмови: Іштван Удвари.
Nyíregyháza, 1999. 134 old.

A jegyzet Ukrajna történetét a kezdetektől egészen az utolsó tíz év eseményéig mutatja be.¹¹ Az ukrán nyelvű tankönyvek és segéd-

¹¹ Vö. **Udvari István** az e témához kapcsolódó publikációit: Аркадій Жуковський–Орест Субтельний: Нарис історії України. Львів, 1992. Клио. II. évf. 1993. 1. sz. 18-20; І. Гранчак (ред.): Нариси історії Закарпаття. Т. 1. (з найдавніших часів до 1918 року). Ужгород, 1993. Клио. III. évf. 1994. 1. sz. 124–125.; Верстюк В. Ф. – Дзюба О. М. – Репринцев В. Ф.: Україна від найдавніших часів до сьогодення. Хронологічний довідник. Київ, 1995. Клио. V. évf. 1996. 3. sz. 18–20; Olekszander Ogloblin: Iván Mazeppa kozák hetman és kora. Клио. XII. évf. 2003. 1. sz. 91–93. [Recenziók]

eszközök hiányát figyelembe véve, ez a kiadvány hasznos segítséget nyújthat a hallgatók nyelvi képzésében és beszédképességük tökéletesítésében.

9. (9) Melnik Szvitlana, Sevcenko Miroszlava: Az ukrán fonetika alapjai. *Szerkesztette és az előszót írta: Udvari István / Мельник Світлана, Шевченко Мирослава. Початки української фонетики.* Nyíregyháza, 2000. 75 old. [504]

Melnik Szvitlana és Sevcenko Miroszlava könyve adaptált formában mutatja be az ukrán fonetikai rendszerről szóló elméleti ismereteket, ezen kívül különböző gyakorlatokat is találunk a könyvben, amelyek elősegítik az elméleti anyag hatékonyabb rögzítését.

10. (10) Szofilkánics Judit: Tanuljunk ukránul! Foglalkoztató szótárfüzet. Nyíregyháza, 2002. 127 old.

Ukrán nyelvet Magyarországon Baktalórántházán a Vay Ádám Gimnázium és Szakközépiskolában tanulnak középiskolás diákok. A Nyíregyházi Főiskola ukrán nyelv és irodalom szakos hallgatóinak tanítási gyakorlata Baktalórántházán folyik. Az ukrán nyelv és irodalom tanításának módszertana c. tárgyat e kötet szerzője gondozza.

A kötetbe foglalt témák a szóbeli érettségi vizsga követelményeit tükrözik, melyek a következők: I. Személyi adatok. II. A család bemutatása. Az életkor kifejezése. Foglalkozás. Az ember külső bemutatása. Kedvelt időtöltés. Az én barátom/barátnőm. III. Ház. Lakás. IV. Iskola. Iskolai taneszközök. V. Sport. VI. Hobbij. VII. A postán. VIII. Ünnepek. IX. Egy napom bemutatása. X. Bevásárlás.

XI. Egészségvédelem. XII. Évszakok. Időjárás. XIII. Tarasz Hrihorovics Sevcsenko. XIV. Ukrajna. XV. Kijev. XVI. Magyarország. XVII. Budapest. XVIII. A mi megyénk. XIX. Szülővárosom/Szülőfalum. XX. A határon.

A szerző mindegyik témához a legszükségesebb szavakat, illetve kifejezéseket gyűjtötte össze, melyek után a témával kapcsolatos kérdések következnek. A tanulók tanári irányítással vagy önállóan valamennyi lexikai anyagot és témát könnyen elsajátíthatják.

A kötet a Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszékének, valamint a baktalórántházi Vay Ádám Gimnázium és Szakközépiskola szakmai és kollegiális együttműködésének szép dokumentuma.

Irodalomtudománnyal kapcsolatos kiadványok:

1. (11) Ukrán folklór. Szöveggyűjtemény. *Összeállította, bevezetővel és szövegmagyarázatokkal ellátta: Leszja Musketik. Szerkesztette és az előszót írta: Udvari István / Український фольклор. Тексти. Упорядкування, вступ та коментарі: Л. Г. Мушкетик.*¹² *Редактор та автор передмови І. Удвари.* Ніредьгаза, 1995. 147 old. [39-41]

A szerző, aki a kijevei Tarasz Sevcsenko Tudományegyetem oktatója, a magyar-szláv, ill. magyar-ukrán folklorisztikai kapcsolatok kitűnő ismerője, a magyar irodalom kiváló ukrán fordítója. A magyar kultúra értékeit nemcsak fordításaival közvetíti Ukrajna felé, hanem magyar témájú dolgozataival, annotációival, magyar vonatkozású tudományos előadásaival.

Az ukrán folklórt a műfaji sokszínűség és a nyelvi-művészeti kifejező eszközök gazdagsága jellemzi. A Musketik Leszja által összeállított szövegek egy sajátos szöveggyűjteményt képeznek, melyben Ukrajna különböző etnikai-néprajzi területeiről a legértékesebb népköltészeti műfajok kaptak helyet. A szöveggyűjtemény műfaji-tematikai elvre épül: a folklór egyik része népszokás-költészet, a másik részéhez pedig epikai (verses és prózai epikai), lírai, valamint kisebb népköltészeti darabok tartoznak. A könyvben helyet kaptak olyan műfajok is, amelyek talán csak az ukrán népköltészetre jellemzők, mint például a дума (hősi eposz), kolomijka (kisebb tréfás dal), kozák, csu-mák dalok, képviselve vannak továbbá a karácsonyi, újévi köszöntő énekek, mesék, legendák, népmondák, találós-kérdések, anekdoták is. Az ukrán népköltészetből sokat megtudhatunk az adott nép életmódjáról, néprajzáról, megismerhetjük szokásait. A szöveggyűjtemény darabjaiban tükröződnek az ukránság morális-etikai elvei, életfilozófiája.

¹² Róla ld.: **Udvari István:** Musketik, Leszja: ukrán folklorista, fordító. Világirodalmi Lexikon / főszerk. Szerdahelyi István. Budapest: Akad. K., 1996. 19. Kiegészítő köt. A-Z. 778-779.

Egyes szövegekben magyar eredetű szavakkal is találkozhatunk, amelyek a kárpátaljai folklórban kölcsönzések eredményeként jelentek meg. Minden jelentősebb műfajcsoportot követően magyarázatokat, kommentárokat találunk, ahol a kötet összeállítója a szövegek nyelvezetét jellemzi, s kitér az egyes szövegek poetikai–esztétikai jellegzetességeire, feltárja a szövegek stilisztikai sajátosságait. Musketik Leszja könyve az ukrán szakos hallgatók ukrán irodalmi és folklorisztikai tanulmányait segíti.

2. (12) Hegyes Angéla:¹³ Az ukrán irodalom története. Folklór, a régi és új ukrán irodalom. XIX. század első évtizedeinek irodalma. Історія української літератури. Фольклор, давня, нова українська література. Література перших десятиліть XIX ст. Nyíregyháza, 1995. 122 old. [37]

Ez a kiadvány adaptált formában mutatja be az ukrán irodalomtörténet jeles képviselőinek munkásságát. Megtalálhatók benne főbb műveik, illetve azokból részletek, ezt követően a szerző szójegyzéket és kérdéseket is közöl a szövegekhez. Külön fejezetek tárgyalják az ukrán népköltészetet, továbbá a Tarasz Sevcsenko kora előtti szerzők műveit.

¹³ Róla ld.: **Udvari István:** Hegyes Angéla: kárpátaljai irodalomtörténész. Világirodalmi Lexikon / főszerk. Szerdahelyi István. Budapest: Akad. K., 1996. 19. Kiegészítő köt. A-Z. 464.

3. **(13)** Az ukrán futurizmus. Szemelvények. *Összeállította és kommentárokkal ellátta: Микола Сулима. Az előszót írta: Udvari István. Szerkesztette: Hegyes Angéla / Український футуризм. Вибрані сторінки. Укладання і коментарі: Микола Сулима. Передмова: Іштван Удварі. Редагування: Ангеліна Гедеш.* Nyíregyháza, 1996. 256 old. [135-136]

E szöveggyűjtemény összeállítója Szulima Mikola, az Ukrán Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetének főmunkatársa. Először Szulima tollából a tárgyalt költők irodalmi munkásságáról olvashatunk, majd ezt követően megismerkedhetünk néhány művükkel is. Mindegyik futurista költő műveit követően magyarázatokat, kommentárokat találunk.

4. **(14) Hegyes Angéla:** Fejezetek az ukrán irodalom történetéből I. Tarasz Sevcsenko. *Szerkesztette és a bevezetőt írta: Udvari István. Розділи з історії української літератури. I. Творчість Тараса Шевченка. Редактор та автор передмови: Іштван Удварі.* Nyíregyháza, 1997. 104 c. [280]

A Tarasz Sevcsenko munkásságát feldolgozó könyv előszavában Udvari István írását találjuk a nyíregyházi ukrainisztika eredményeiről és feladatairól. A kötet végén Sevcsenko és Magyarország címmel egy bibliográfiai adatokban gazdag írást találunk a témáról.

- 5. (15) Hegyes Angéla:** Fejezetek az ukrán irodalom történetéből. II. *Szerkesztette és az előszót írta: Udvari István / Ангеліна Гедеш. Розділи з історії української літератури. II. Редактор та автор передмови І. Удвари.* Nyíregyháza, 1997. 129 old. [282]

A könyv szerzője az ukrán irodalom következő jeles alakjairól nyújt átfogó képet: Marko Vovesok, Jurij Fegykovics, I. Necsuj-Levickij, Leonid Hlibov, Panasz Mirnij, Mihajlo Sztarickij, Marko Kropivnickij, I. Karpenko–Karij. A mű végén szójegyzéket találunk.

- 6. (16) Görömbei András:**¹⁴ A magyar irodalom rövid története. *Szerkesztette és az előszót írta: Udvari István / Андраш Гьоромбеї. Історія угорської літератури. Ниредьгаза, 1997. 221 old. [276-278]*

Görömbei András jeles magyar irodalomtörténész és irodalomkritikus ukrán nyelvre átültetett műve tudományos célokat szolgál, kiadása jelentősen hozzájárul a magyar irodalom értékeinek külföldi megismertetéséhez. E monográfia nagy értéke, hogy átfogó képet nyújt a határokon belüli és túli magyar irodalomról, s a kortárs szerzőkről is. A könyv pedagógiai és didaktikai célokat is szolgálhat. Ukrajnában felhasználható a világirodalom közép- és felsőfokú intézményekben történő tanításához, magyar tematikájú speciálkollégiumok vezetéséhez. A szerző teljes képet rajzol a magyar irodalom sajátosságairól, főbb korszakairól, irányzatairól, módszereiről. A magyar irodalom történetének bemutatásában Görömbei tág teret szentel az irodalmi hagyományok és értékek egymásra épülésének. Az egyes alkotók munkásságát, életművét elemezve a szerző rámutat azoknak a korábbi korszakokban kimutatható előzményeire, az életmű hatására, az irodalmi módszerek, stílusok elő- és utóéletére. A szerző mindegyik fe-

¹⁴ Róla ld. **Hermann Péter** (szerk.): *Biográf Ki kicsoda* 2002. Budapest, 2001. 649.

jezet elején felvázolja a tárgyalt kor irodalmának történeti és művelődéstörténeti hátterét, szól a korszak főbb irodalmi tendenciáiról, elemzi legismertebb képviselőinek alkotásait. A kötet végén a kárpátaljai magyar irodalom rövid áttekintését találjuk. Görömbei könyvének logikus kiegészítése a magyar irodalom ukrán fordításainak teljességre törekvő bibliográfiája. A bibliográfia amellet, hogy egyfajta illusztrációul szolgál a magyar irodalom történetének kritikai áttekintéséhez, konkrétan is hozzásegíti az ukrán olvasót ahhoz, hogy az anyanyelvén megismerkedhessen magyar irodalmi művekkel.

7. (17) Hegyes Angéla: Az ukrán irodalom története III. Iván Franko, Borisz Hrincsenko, Pavlo Hrabovszkij. Історія української літератури. III. Творчість Івана Франка, Бориса Грінченка, Павла Грабовського. Szerkesztette és a előszót írta: Udvari István. Редактор та автор передмови: Іштван Удвари. Nyíregyháza, 1998. 97 old.

E kiadvány Iván Franko, Borisz Hrincsenko, Pavlo Hrabovszkij irodalmi munkásságát dolgozza fel. Hegyes Angéla könyve jelentős pedagógiai és didaktikai értékkel bír, ezért jól hasznosítható az ukrán irodalmi órákon.

8. (18) A csárdás szikrái. Magyar versek. Fordította Petróczi Iván.¹⁵ / Іскри чардашу. Мадярська поезія. Переклав Іван Петровциї. Nyíregyháza, 1998. 312 old. [371-385]

Petróczi Iván ruszin költő és műfordító 1976-ban telepedett le Beregszászon, s ezzel bekerült a magyar nyelv és kultúra vonzáskörébe. Költészetét formai fegyelem, tartalmi gazdagság jellemzi. *A csárdás szikrái* c. verseskötet Petróczinak a magyar kultúra és költészet iránti szeretetének a gyümölcse. Petróczi Iván sokat tett a kárpát-

¹⁵ Róla ld.: **Udvari István:** Petrovcij, Ivan: ruszin költő, műfordító. Világirodalmi Lexikon / főszerk. Szerdahelyi István. Budapest: Akad. K., 1996. 19. Kiegészítő köt. A-Z. 836.

aljai magyarok kultúrájának ukrainai népszerűsítéséért. Petróczi Iván tolmácsolásában a kötetben az olvasó megtalálhatja a magyar irodalom kiemelkedő alakjainak, mint például Kosztolányi Dezső, Illyés Gyula, Radnóti Miklós, Kölcsey Ferenc, József Attila, Ady Endre stb. műveit.

9. (19) Hegyes Angelina: Ukrán irodalom története I–II. *Szerkesztette: Rományuk Renáta, Udvari István. Előszót írta: Udvari István. Історія української літератури I–II. Редагування Ренати Романюк та Іштвана Удвари. Передмова Іштвана Удвари.* Nyíregyháza, 2003. 147 old.

A könyv kiegészített és javított változata a korábban megjelent kiadványoknak, amelyek gyűjteményünkben fentebb, a 2. és 4. pont alatt szerepelnek.

Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia:¹⁶

- 1. (20)** Dolgozatok Hodinka Antal tiszteletére / Наукові дослідження на честь Антонія Годинки / Szerkesztette: Udvari István. *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia I.* Nyíregyháza, 1993. 92 old.

A *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* tudományos sorozat első kötete teljes egészében Hodinka Antal sokoldalú és termékeny munkásságának van szentelve. Hodinka Antal, akadémikus neve és tudományos tevékenysége széles körben, Udvari István publikációinak köszönhetően lett újra ismert. A Hodinka Antal emlékkonferenciára készült kiadványban Árpá Istvántól, Szergij Panykótól, Vaszilij Orosztól, Jurij Turjánicától, Oleg Lescsaktól, Ljubica Babotától és Kiss Kálmántól olvashatók tanulmányok.

- 2. (21) Udvari István:** Tallózások ukrán, ruszin és szlovák könyvek körében. *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 2.* Nyíregyháza, 1995. 255 old. [61-64]

A gyűjteményes kötetben ruszin, ukrán és szlovák könyvek ismertetései találhatók, melyeket a szerző az utolsó két évtizedben magyar és külföldi tudományos kiadványokban publikált. A kötet segítséget jelenthet azoknak a kutatóknak, akik a Kárpát-medence és a vele érintkező területek népeinek regionális kultúráját vizsgálják.

¹⁶ A sorozatról bővebben ld.: **Mykhajlo Kapral:** *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia*. In: *Encyclopedia of Rusyn History and Culture*. Paul Robert Magocsi and Ivan Pop editors. Toronto–Buffalo–London: University of Toronto Press, 2002. 449.

3. (22) Adatok a hazai ukrainisztika és ruszinisztika bibliográfiájához (1974-1995). Szerkesztette: *Vraukóné Lukács Ilona*. *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* 3. Nyíregyháza, 1995. 68 old. [122-124]

A kötet Udvari István tudományos munkásságának gazdag bibliográfiáját adja közre,¹⁷ amelynek az elmúlt évben jelent meg második kötete. Az első kötet szerkesztője által feldolgozott bibliográfiai adatok öt nagyobb témakört érintenek: 1.) a bács-szerémi ruszinok nyelve és irodalma 2.) a XVIII. századi ruszin egyházi-hivatali írásbeliség 3.) az úrbérrendezés szlovák nyelvű forrásai 4.) a magyarországi szlavisztika egyik úttörője, Hodinka Antal (1864-1946) munkássága 5.) az Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék megteremtésének kísérlete.

Udvari István 1974 és 1995 közötti munkásságának bibliográfiai áttekintése volt a kiadvány első kötete, melyet Udvari professzor úr 1995–2000 közötti publikációinak, és azok ismertetéseinek bibliográfiai gyűjteménye követett: *Bajnok Lászlóné (szerk.), Szlavisztikai bibliográfia Udvari István munkássága alapján II. Adatok a hazai ukrainisztika és ruszinisztika bibliográfiájához (1995-2000)* Nyíregyháza, 2001. A bibliográfia első kötetének megjelenése óta Udvari István sokat tett azért, hogy a tudományos közvéleményünk adekvát képet nyerjen a Kárpát-medencei ruszin értelmiség által napjainkban kiadott, hungarikumokat is tartalmazó könyvekről, hogy az ukrainisztikát tanulmányozó hallgatók használható ukrainisztikai jegyzeteket, tankönyveket vehessenek kezükbe. Ki kell emelni a magyar irodalom,

¹⁷ Ez a könyv második kiadásban is megjelent, vö.: Szlavisztikai bibliográfia Udvari István munkássága alapján I. Adatok a hazai ukrainisztika és ruszinisztika bibliográfiájához (1974-1995). Második kiadás. Szerkesztette: **Vraukóné Lukács Ilona**. Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár. Bibliográfiai füzetek 31. Nyíregyháza, 2002. Ld. még: Szlavisztikai bibliográfia Udvari István munkássága alapján II. Adatok a hazai ukrainisztika és ruszinisztika bibliográfiájához (1995-2000). Szerkesztette: **Bajnok Lászlóné**. Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár. Bibliográfiai füzetek 30. Nyíregyháza, 2001. Ld. az erről szóló ismertetőt: **Abonyi Andrea**: Bajnok Lászlóné (szerk.), Szlavisztikai bibliográfia Udvari István munkássága alapján II. In: Magyar Könyvszemle, 117. évf. 2. szám. Budapest, 2001. 261-262.

Magyarország története, valamint a magyar költészeti antológia ukrán nyelvű kiadásainak megszervezését. Az újabb témák körébe tartozik a ruszin nyomtatott nyelvemlékek elemzése és facsimilében történő megjelentetése, ill. az ukrán–magyar és magyar–ukrán szótári munkálatok. A kiadványt részletes előszó vezet be; megtalálható benne a földolgozott periodikumok jegyzéke, valamint mindkét kötet névmutatója.

A bibliográfiai kötetek nagy értéke, hogy a tanszéki kiadványokról készült ismertetések, annotációk adatait is megtaláljuk bennük.

4. (23) Дэжэ Ласло:¹⁸ Деловая письменность русинов в XVII-XVIII веках. *Словарь, анализ, тексты / Под общей редакцией Иштвана Удвари. Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 4.* Nyíregyháza, 1996. 336 old. [126-129]

Dezső László, a hazai ukrainisztika doyenje az ötvenes évek első felében kezdte el a kárpátaljai ruszin írásbeliség tanulmányozását. A témakörből több monográfiát és számos tanulmányt jelentetett meg. A könyv alapjául szolgáló anyagokat Dezső László, az adott tudományterület ismert magyar szakembere még a nyolcvanas években készítette elő. A kiadvány fontos és hasznos forrás azon kutatók részére, akik a ruszin irodalmi nyelv történeti fejlődését, a történeti nyelvtant és lexikológiát vizsgálják.

¹⁸ Róla ld. **Máté Éva – Mihalovics Árpád** (szerk.): Könyv Dezső Lászlónak. Nyíregyháza, 1997.

5. (24) Tanulmányok az ukrán és ruszin filológia köréből / Наукові дослідження в галузі української та русинської філології / Szerkesztette: Udvari István. *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* 5. Nyíregyháza, 1997. 297 old. [305-308]

A kötet válogatott tanulmányokat tartalmaz az ukrainisztika és a ruszinisztika köréből. Az ukrán blokkból kiemeljük Hegyes Angéla *Jurij Scserbák és Magyarország* című tanulmányát, Medve Zoltán Petőfi-fordításokról írott dolgozatát, továbbá Bodzei Zsigmond cikkét, amelyben a romániai máramarosi ukrán–ruszin nyelvjárások onomatopikus igéit tekinti át. A ruszin blokkban Udvari István, Latyák Gyura és Koi István a bács–szerémi ruszinok szókincsével foglalkozik. M. Takács Lajos Hodinka Antal akadémikusnak, a magyar szlavisztika úttörőjének ruszin témájú sajtógyűjteményét elemzi. Orosz László Kniezsa István akadémikusról szóló visszaemlékezéseit közli. A recenziók rovatban Musketik Leszja, Lebovics Viktória, Zoltán András, Viszóczky Ilona, Káprály Mihály egy–egy ismertetését olvashatjuk. A kötetet Földvári Sándor Rot Sándor (1921–1996) professzorról írott nekrológja zárja.

6. (25) **Иштван Удвари:** Русинські жерела урбарської реформи Марії Теризії. *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* 6. Nyíregyháza, 1999. 127 old. [450-454]

A Mária Terézia korabeli jelentős és mélyreható reformok szemmel láthatóan megmutatkoztak a Kárpát-medence népeinek életében. Az úrbéri reform dokumentumai forrásként szolgálnak a ruszin nyelvjárásokat kutatók számára. A szerző bemutatja a ruszin urbárium szövegét (71-95 o.), értékes információkkal szolgál az úrbérrendezéshez kapcsolódó ruszin nyelvemlékek keletkezéséről és azok nyelvi sajátosságairól. A Mária Terézia korabeli urbárium transliterált változatát először egy orosz kutató, Alekszej Petrov adta ki 1908-ban Szentpéterváron. A nyomtatott ruszin urbárium ékes bizonyítéka a Magyar Királyságban egykor élt parasztok minőségileg jobb gazdasá-

gi és jogi helyzetének. Az úrbérrendezés kéziratossága és nyomtatott forrásait később számos kutató vizsgálta, akiknek műveiből facsimilét olvashatunk. (96-122 o.). A kötet ruszin nyelven íródott, mely főként a tudományos stílusával vívta ki a ruszin irodalmi nyelv történetét tanulmányozó nyelvészek érdeklődését. A kiadvány az Ungváron 1999-ben megrendezett Ruszinok V. Világkongresszusa alkalmából jelent meg.

7. (26) Király Péter:¹⁹ A nyelvkeveredés. A magyarországi szláv nyelvjárások tanulságai. *Szerkesztette és az előszót írta: Udvari István. Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 7.* Nyíregyháza, 2001. 249 old.

Az átmeneti nyelvjárások tanulmányozása a nyelvtudomány egyik időszerű feladata. A Magyarország területén lévő nem magyar (német, szláv) nyelvjárások jelentőségére a nyelvészek már régen felfigyeltek, s a hazai és a külföldi szlavisták is érdeklődéssel fordulnak a magyarországi szláv nyelvjárások felé. A könyv vizsgálati anyagát elsősorban egy kelet-szláv-ruszin átmeneti nyelvjárás képezi (Végardó – Abaújszolnok – Rakaca – Abod községek nyelvjárása). A szerző először a nyelvjárás kialakulását meghatározó külső tényezőket vizsgálja, azaz a településtörténeti mozzanatokat, majd a családnevek és a dűlőnevek nyelvi elemzése, a házasságkötések tanulmányozása következik, valamint az, hogy a görög katolikus lakosság egyházi szláv liturgikus nyelve hatott-e a helyi nyelvjárásra. A vizsgálódások a hangtanra, alaktanra és a szókincsre összpontosulnak. A szerző tanulmányozza e nyelvjárástípus létrejöttének külső körülményeit, leírja mai állapotát, ismerteti a kialakulás valószínű folyamatát, s mindezen felül részletesen foglalkozik a kevert nyelvjárások tanulmányozásából adódó elméleti kérdésekkel.

¹⁹ Róla ld. **Hermann Péter** (szerk.): Biográf Ki kicsoda 2002. Budapest, 2001. 938.

A Király Péter által feldolgozott anyag megmutatta, hogy az igen közeli nyelvek közötti keveredés strukturális következményű lehet.²⁰

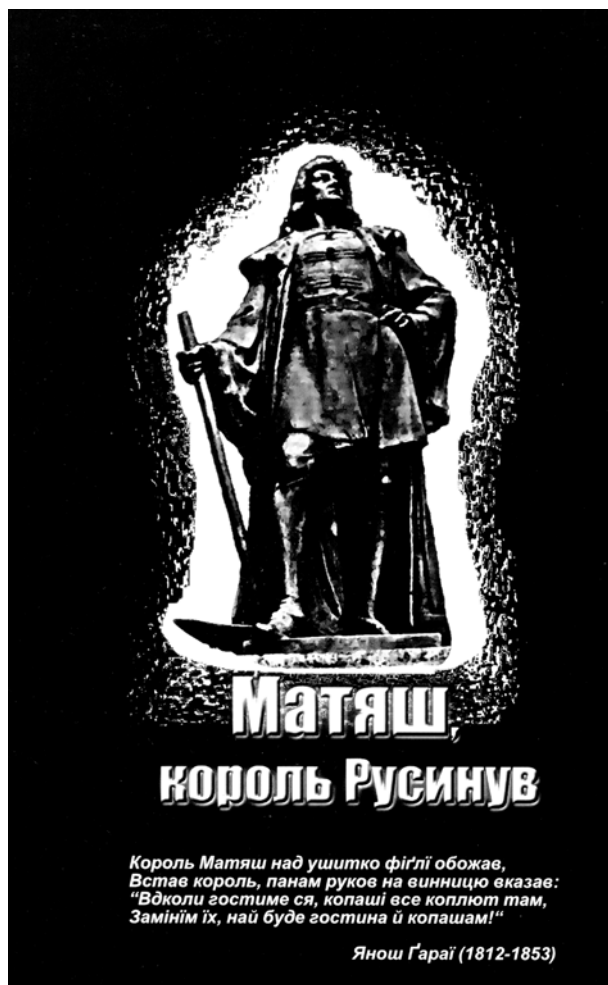
8. (27) Керча Игорь:²¹ Матяш, король Русинув / Mátyás, a ruszinok királya. / *Az előszót írta és szerkesztette: Udvari István. Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 8.* Nyíregyháza, 2001. 159 old.

Az igazságos magyar királyról szóló mesék, mondák, anekdoták, dalok a Duna-medence minden népe előtt ismeretesek és közkedveltek. A ruszin szájhagyományban fennmaradt Mátyás-folklórnak gazdag irodalma van. Az utóbbi években több ruszin nyelvű kiadványban találkozhattunk Mátyás király nevével, alakjával. A Mátyás-hagyományt tekintve a szláv népek folklórában két csoport különíthető el: a délszláv néphagyományban a törökellenes harcok témájával a történeti eposz dominál; a szlovák és a ruszin folklórban – a magyarhoz hasonlóan – Mátyás király az egyszerű nép földesúri önkény elleni védelmezőjeként, az országot felvirágoztató igazságos és bölcs királyként lép fel.

A Mátyás-témát illetően a Magyar Királyság szláv népeinek néphagyományai közül a ruszin áll a legközelebb a magyarhoz. Kercha Igor, a ruszin–magyar művelődési kapcsolatok kitűnő ismerője tudományos igényességgel gyűjtötte össze a legszebb, legértékesebb ruszin nyelvű Mátyás-történeteket, amelyeket magyar, szlovák, orosz és ukrán nyelvű gyűjteményekből fordított mesékkel egészített ki. A Mátyás-mesék gyakran tükröznék valós történeti eseményeket, ahol felszínre kerülnek a király érdemei a ruszinok privilégiumait és jogait

²⁰ Bővebben ld: **Abonyi Andrea:** Király Péter, A nyelvkeveredés – A magyarországi szláv nyelvjárások tanulságai. In: Nagy Sándor (szerk.): A Modern Filológiai Társaság Értesítője. Budapest, 2001. október, 4-5.

²¹ Róla ld.: **Paul Robert Magocsi:** Kercha, Igor. In: Encyclopedia of Rusyn History and Culture. Paul Robert Magocsi and Ivan Pop editors. Toronto–Buffalo–London: University of Toronto Press, 2002. 223-224.

érintő törvénykezésben. A ruszin néphagyomány Mátyás királyt kizárólagosan emelkedett erkölcsű személyként láttatja, továbbá nagyobb hangsúlyt kap a köznép világlátására jellemző varázslás, babona, boszorkányság. Sok hasznos ismeretet meríthet az olvasó a mesékhez fűzött kommentárokból, térképekből és életrajzi jegyzetekből.

A kiadványban közzétett Mátyás-mesék a Kárpát-medencében együtt élő népek közös értékeinek hű dokumentumai. A könyv érdemben hozzájárul a ruszin történelem egyik legfontosabb korszaka néprajzi, történeti és honismereti irodalmának kiteljesítéséhez.²²

9. (28) Kósa László: „Ki népei vagytok?” Magyar néprajz / „Чиї ви сини?” Огляд угорської етнографії. / *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* 9. Nyíregyháza, 2002. 246 old.

Kósa László etnográfus és történész, számos néprajzi könyv és tanulmány szerzője, a *Ki népei vagytok? Magyar néprajz* c. monográfiában több évtizedes kutatásait összegzi a magyar népi kultúráról, annak európai elhelyezkedéséről, történetéről és legjellegzetesebb vonásairól. A szerző gazdagon árnyalt, hamisítatlan képet rajzolva a magyar néprajzról, történetiségében, térben és időben, a maga komplexitásában, értékcentrikusan jeleníti meg előttünk népünk anyagi és szellemi kultúráját, életmódját, hagyományos foglalkozásait, családi és társadalmi kötődéseit, ízlésvilágát. A tudós ilyen kérdéseket vet fel: a történelem, a nemzeti jellemtan és az etnográfia összefüggései; a népi kultúra mibenléte, helye a kultúrán belül általában; a magyarság helye Európában; a magyar tájszemlélet; köznépi műveltség és történeti stílusok; az ember és természeti környezete; társadalom és kultúra; magyarok és szomszédai stb.

Kósa László művének fordítója, Musketik Leszja folklorista a magyar–szláv néprajzi kapcsolatok avatott kutatója, gyakorló műfordító.

²² Ld. az erről szóló ismertetőt: **Abonyi Andrea:** Kercsa Igor (szerk.), Mátyás, a ruszinok királya. In: Nagy Sándor (szerk.): *A Modern Filológiai Társaság Értesítője*. Budapest, 2001. december, 4-5.

10. (29) Капраль Михаил: Подкарпатское Общество Наук. Публикации: 1941–1944 / A Kárpátaljai Tudományos Társaság. Kiadványok: 1941–1944. / *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* 10. Nyíregyháza, 2002. 172 old.

A kárpátaljai tudomány valamint a ruszin népi művelődés szolgálatára 1941 januárjában Ungváron megalakult a Kárpátaljai Tudományos Társaság, melynek első elnöke a kárpátaljai történetírás neosztora, Hodinka Antal történész lett. A háborús évek közepette, egy viszonylag rövid időszak folyamán (1941 tavaszától a Vörös Hadsereg 1994 október végén Ungvárra történő bevonulásáig) a Kárpátaljai Tudományos Társaság példanélküli művelődési tevékenységet fejtett ki.

Káprály Mihály lelkiismeretes kutatómunkája eredményeképpen az olvasó kézbe veheti a Kárpátaljai Tudományos Társaság teljes bibliográfiáját. A bibliográfia közzététele jelentősen hozzájárul egy árnyaltabb, hitelesebb kép kialakításához Kárpátalja történetéről, a ruszin–magyar történeti és művelődési kapcsolatokról, s nem utolsósorban Kárpátalja második magyar korszakáról. Ez a kiadvány először mutatja be teljes terjedelmében a Kárpátaljai Tudományos Társaságnak a II. világháború éveit alatt folytatott kiadói tevékenységét. A kötetben a szerző külön jellemzi a társaság kiadványait: ilyen a negyedévenként megjelenő tudományos folyóirat a „Зоря-Најнал”, a kéthetenként megjelenő irodalmi „Литературна Недѣля”, a gyermekeknek szóló havonta jelentkező „Руська Молодежь”, a társaság évente kiadott naptára; a tudományos társaság égisze alatt megjelent kötetek számai rendkívüli hatással voltak a ruszin kultúra fejlődésére. A kötet névmutatót is tartalmaz, ezzel megkönnyítve a különböző periodikák és kiadványok bibliográfiai leírásának és tartalmának a keresését.

11. (30) János István: Ruszinok latin nyelvű panegyricusa II. Józsefhez. *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 11.* Nyíregyháza, 2002. 72 old.

Nem csupán a ruszinisztika tudományában, de általában minden nemzeti kisebbség kultúrájának vizsgálatában ezideig szinte teljesen hiányoznak azok a kutatások, melyek a világi latin kultúrához való viszonyát tárják fel ezen népeknek. Sokszorosan így van ez a ruszinok esetében, kiknek kultúrája, történelme az utóbbi évtizedekben lendületet vett alap kutatások ellenére mindmáig fehér foltokkal tarkított mapán jeleníthető meg.

Egy véletlenül előkerült kézirat kapcsán, mely először ebben a kötetben jelenik meg a ruszinság latin kultúrájának nem csupán egy sokatmondó és értékes dokumentuma került elő, hanem ráirányította a figyelmet ez a dokumentum Ilkovich Elek személyére is, aki nem csupán egyháznak volt hű hivatalnok, hanem a ruszin latinitás világi irodalmának megteremtésén is fáradozott, s a kortársak igen jeles latin költőnek tartották a XVIII. század végi Magyarországon.

Ilkovich Elek munkásságának magyar nyelven való megszólaltatása, nem csupán a magyarországi neolatin kutatások fontos tudományos eseménye, de ünnepe a magyarországi és a határon túli ruszinságnak is, amennyiben múltjuknak egy olyan rétegével ismerkedhetnek most meg, mely hosszú ideig rejtve volt ugyan, de a maga korában fontos kettős küldetést teljesített: egyrészt erősítette identitásukat, másrészt az interetnikus kapcsolatokban oly módon működött, hogy bekapcsolhatta egy szegény, elmaradott nép kulturális tudatra ébredő értelmiségét a latinság nagyobb és egyetemesebb kultúrkörébe.

János István

**RUSZINOK
LATIN NYELVŰ
PANEGYRICUSA
II. JÓZSEFHEZ**

12. (31) **Удварі Іштван:** Збирька жерел про студії русинського писемства І. Кириличні уббіжники мукачовського єпископа Андрія Бачинського. *Редіґовав Ігорь Керча*. Szöveggyűjtemény a ruszin írásbeliség tanulmányozásához. I. Bacsinszky András munkácsi megyéspüspök cirillbetűs körlevelei. *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* 12. Ніредьгаза, 2002. 238 old.

A ruszin felvilágosodás legjelentősebb képviselőjének Bacsinszky András munkácsi püspököt tekinthetjük, aki Mária Terézia uralkodása idején nyerte el a püspöki széket 1772-ben. Püspökként széleskörű és aktív művelődési tevékenységet fejtett ki.

A Bacsinszky-körlevelek nyelvi hatása jelentős. Bacsinszky körleveleit irodalmi nyelvi normák hordozójának, a körlevelek nyelvezetét normának tekintették.²³ A XIX. századi kárpátaljai *jazicsie* gyökerei a Bacsinszky-kancellária írásgyakorlatához nyúlnak vissza. A Bacsinszky püspöki kancellária Bécsben, a császári-királyi udvarban szerkesztett orosz hatást tükröző dokumentumok nyelvezetét utánozta. Így tehát a kárpátaljai ruszinok XIX. századi irodalmi nyelve, a jazicsie gyökerei Bécsbe vezetnek.

Bacsinszky körlevelei tematikailag-tárgykörileg két jelentősebb csoportra bonthatók. A körlevelek egyik csoportja a világi hatóságok, a Helytartótanács és a kancellária rendeleteihez, leirataihoz kapcsolódik, azokat értelmezi. A körlevelek másik csoportjának tartalma független a világi hatóságoktól, egyházi-vallási, művelődési kérdéseket vet fel. Az 1795 utáni körlevelekből kiérződik a nemzetiségi

²³ A kiadványról bővebben ld.: **Káprály Mihály:** Удварі Іштван. Збирька жерел про студії русинського писемства І. Szöveggyűjtemény a ruszin írásbeliség tanulmányozásához. I. Кириличні уббіжники мукачовського єпископа Андрія Бачинського. Bacsinszky András munkácsi megyéspüspök cirillbetűs körlevelei. (*Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* 12). Ніредьгаза 2002, 238 с. In: *Studia Slavica Hung.* 47/3-4, Budapest 2002. 456-459; **Abonyi Andrea:** Udvari István, Szöveggyűjtemény a ruszin írásbeliség tanulmányozásához I. Bacsinszky András munkácsi megyéspüspök cirillbetűs körlevelei. In: Nagy Sándor (szerk.): *A Modern Filológiai Társaság Értesítője*. Budapest, 2002. szeptember, 3-4.

mozgalmak visszhangja, a nép felé fordulás, az intelligencia és a nép egysége szükségességének gondolata.

13. (32) Káprály Mihály, Pischlöger Christian, Abonyi Andrea: Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék. Kiadványok: 1993-2003. *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* 13. 2003. 172 old.

E kis kötet orosz, német és magyar nyelven mutatja be a Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszékének 1993 és 2003 között megjelent kiadványait. A könyvben olvashatunk az Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék létrejöttének körülményeiről, s az olvasó megtalálja benne a már végzett, illetve a jelenlegi ukrán szakos hallgatók névsorát is.

Vice Versa:

1. (33) **Kondra Rudolfné:** Latin eredetű szállóigék ukrán és magyar nyelven. *Vice Versa I.* Nyíregyháza, 2001. 94 old.

Az ukrán szállóigék a népnyelv szerves részét alkotják, s közöttük jelentős helyet foglalnak el azok, amelyek az emberi viszonyokról szólnak; többek között a rokon kapcsolatokról, örömről és bánatról, valamint a szép és szégyenletes cselekedetekről.

Kondra Rudolfné munkája jól segíti a tanszékünkön folyó ukrán nyelvi képzést, s hozzájárul hallgatóink erkölcsi neveléséhez is.²⁴ Ily módon, a könyvecske jól illeszkedik a Tanszék által korábban kiadott *Erkölcsmesék* c. műhöz, melyek megismerő funkciójukon túl morális üzenetet is hordoznak, s kapcsolódik az ukrán–magyar és magyar–ukrán szótári munkálatokhoz. A kiadvány végén ukrán illetve magyar nyelvű szótárak, irodalomjegyzék, valamint az Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék kiadványainak jegyzéke található.

²⁴ Bővebben ld.: **Abonyi Andrea:** Kondra Rudolfné, Latin szállóigék ukrán és magyar nyelven. In: Nagy Sándor (szerk.): *A Modern Filológiai Társaság Értesítője.* Budapest, 2001. április, 1-2.

Dimensiones Culturales et Urbariales Regni Hungariae:

- 1. (34) János István:** Ruszinok latin nyelvű panegyricusa II. Józsefhez. *Dimensiones Culturales et Urbariales Regni Hungariae* I. Nyíregyháza, 2002. 72 old.

A tizenegyedik pont alatt szereplő [ld. fent] *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* c. sorozat egyik kötete egy új kiadványsorozatot indít útjára, a *Dimensiones Culturales et Urbariales Regni Hungariae*-t, mely a Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéke működésének tizedik évfordulója alkalmából jelent meg.

- 2. (35) Udvari István:** A Mária Terézia-féle úrbérrendezés forrásai magyarországi délszláv népek nyelvén. I. Nyomtatványok. *Dimensiones Culturales et Urbariales Regni Hungariae* 2. Nyíregyháza, 2003. 327 c.

Mária Terézia kora – minden németesítő és központosító törekvése mellett – a Monarchia népei nyelveinek fejlődésében, standardizációs vagy legalábbis egységesítő törekvéseik tekintetében fontos időszak, amely a XIX. század közepétől kibontakozó nyelvújító és nyelvtisztító mozgalmak előkészítőjének tekinthető.

Az urbáriumokban képviselve van mindhárom nyelvjárás, a što-, a kaj- és a ča-dialektus is. A kötet gerincét a tizenegy változatban feltárt tereziánus urbárium bemutatása alkotja. E kötetben mindegyik úrbérrendezési nyomtatványt külön-külön fejezetben mutatja be a szerző. Az úrbérrendezés kéziratossága és nyomtatott forrásai figyelmet érdemelnek a nemzetiségi kérdés története kutatói, valamint a nemzetiségi politika nyelvi gyakorlata alakítói számára is. A feltárt és közölt anyag további kutatások kiindulópontja lexikológiai és helyesírástörténeti szempontból is.

- 3. (36) Király Péter:** A közép–kelet–európai helyesírások és irodalmi nyelvek alakulása. (A budai Egyetemi Nyomda kiadványainak tanulságai 1777-1848). *Dimensiones Culturales et Urbanales Regni Hungariae* 3. Nyíregyháza, 2003. 667 old.

Király Péter professzor úr szerteágazó tudományos tevékenységének egyik nagy témája a kelet–közép–európai nyelvek és helyesírások alakulása a budai Egyetemi Nyomda kiadványainak tükrében. Jelen munkájában a szerző filológiailag bőven adatolva tárja eléink az Egyetemi Nyomda kettős – értékeket befogadó és értékeket közvetítő – művelődéstörténeti szerepét. Király Péter könyvében a magyar, német, szlovák, cseh, horvát, szlovén, szerb, ruszin, orosz, bolgár, macedón, román, görög, héber, jiddis nyelvű kiadványok helyesírását, nyelvét elemzi. A könyv szerzője a budai Egyetemi Nyomda tevékenységének egy területét mutatta be, arra törekedve, hogy az egyes jelenségek, irányzatok művelődési, társadalmi és politikai hátterét is megvilágítsa. Emellett szélesebb kitekintés keretében e törekvések egyező, párhuzamos és eltérő vonásait is igyekezett felfedni. A budai Egyetemi Nyomdában nagyszámú könyv jelent meg ruszin nyelven, de itt látott napvilágot a galíciai triónak az ukrán irodalmi nyelv fejlődése szempontjából fontos szerepet betöltő *Русалка Дністровая* c. műve is.

- 4. (37) Udvari István:** A Mária Terézia–féle úrbérrendezés forrásai magyarországi délszláv népek nyelvén. II. Bács vármegyei szerb és bunyevác jobbágyok úrbéri bevallásai. *Az előszót írta: Lukács István. A térképészeti tanulmányt írta: Bottlik Zsolt. Dimensiones Culturales et Urbanales Regni Hungariae* 4. Nyíregyháza, 2003.

A szerző Bács vármegyei pravoszláv szerb és római katolikus bunyevác jobbágyok kilenc kérdőpontra adott válaszait publikálja eredetiben és magyar fordításban. A kötet gazdaságtörténeti és társadalomtörténeti vonatkozásokon túl értékes filológiai információkkal szolgál a XVIII. századi bunyevác és szerb világi magyar helyesírású írásbeliségről, valamint az i–zö bunyevác kultúrnyelvről. A kötet füg-

gelékében több térképet találunk, valamint a bácskai nyomtatott urbárium facsimiléjét, továbbá két bácskai szlovák falu bevallását (Bács-újfalu, Petrovác).

A teljesség kedvéért felsoroljuk a kötetben képviselt bácskai bunyevác és szerb falvak neveit: Begecs, Bereg, Bogyán, Csávoly, Felsőszentiván, Futak, Gara, Glozsán, Kiszács, Kulpin, Nagyker, Ópalánka, Ósóve, Paraga, Piros, Plavna, Rigyice, Szilbács, Sztanicsics, Sztapár, Tovariszova.

5. (38) Hollós Attila:²⁵ Csopey László²⁶ élete és művei. *Udvari István bevezető tanulmányával. Dimensiones Culturales et Urbaniales Regni Hungariae 5.* Nyíregyháza, 2003.

Csopey László szótár- és tankönyvíró, fordító, több lap, illetve folyóirat szerkesztője is volt. Kiemelkedő érdemei vannak az orosz irodalom magyar olvasókkal történő megismertetésében. Jelentősek Gogol, Puskin, Dosztojevszkij, Turgenyev elbeszéléseinek átültetései, melyek közül néhányat Almási László néven publikált.

Csopey nyelvészeti munkássága tulajdonképpen a „Rutén–magyar szótár”-ból és az ennek melléktermékeként született „Magyar szók a rutén nyelvben” című dolgozattól áll. Szótárában Csopey kora tudományos színvonalán álló felosztását adta a kárpátaljai ruszin nyelvjárásoknak. Szótára és annak bevezetője egyrészt e törekvése szerves folytatása, másrészt a magyar államnyelv elsajátításának elősegítését s a ruszin társadalom modernizálását is szolgálni kívánta vele. Csopey szótára a ruszin nyelvjárások szókincsének, s ebbe a

²⁵ Róla ld. **Hermann Péter** (szerk.): *Biográf Ki kicsoda 2002.* Budapest, 2001. 762.

²⁶ Róla ld.: **Удвари Иштван, Алмаший М.:** Чопей Ласло (Csopey, László). In: Поп Иван. *Энциклопедия Подкарпатской Руси/ Carpatho–Russian Ethnic Research Center USA.* Ужгород: Изд-во В. Падяка, 2001. 405–406; *Encyclopedia of Rusyn History and Culture.* **Paul Robert Magocsi** and **Ivan Pop** editors. Toronto–Buffalo–London: University of Toronto Press, 2002. 64.

természetes ruszin–magyar nyelvi érintkezés eredményeként bekerült hungarizmusok tanulmányozásának becses forrása lett. A szótárírás során összegyűlt lexikai hungarizmusokat 1881-ben Csopey önálló cikkben tette közzé, melyben elsőként elemezte a kárpátaljai ruszin nyelvjárások magyar elemeit. Több lexikográfia–történeti munka azt emeli ki, hogy Csopey szótára viszonylag jól illusztrálja a kárpátaljai, s ezeken belül főleg a közép–bereg-i nyelvjárásokat, és ezért értékes forrása a ruszin történeti lexikográfiának.

1881–84 között Csopey több tankönyvet írt, szerkesztett kárpátaljai ruszin nyelven, illetve fordított, átdolgozott ruszin népnyelvre. E tankönyvek nyelvi alapját Csopey beregi anyanyelvjárása képezi, azonban tekintetbe vette a korábbi ruszin irodalmi nyelvi hagyományokat is, melyek nyugat–ruszin nyelvjárásokon alapultak.

6. (39) Czövek István: Magyarország és Ausztria az orosz sajtó tükrében a 19. század második felében. *Dimensiones Culturales et Urbariales Regni Hungariae* 6. Nyíregyháza, 2003.

A monográfia címében megjelölt téma rendkívül komplex, ugyanakkor napjainkban több szempontból aktuális is.

Aktuális azért, mert korunk történetírásában egyre nagyobb helyet kapnak azon munkák, melyekben a kutatók a nacionalizmus, illetve a nemzetté válás folyamatát vizsgálják. Másrészt időszerű a téma azért is, mert egyre szaporodnak azok a tanulmányok, melyek témájukat a sajtóból merítik, illetve a sajtót, a publicisztikát teszik vizsgálódás tárgyává. Ennek magyarázatát abban kell keresni, hogy a történelmi távlat az objektív értékítélet kialakításának egyik feltétele, aminek következtében látásmódunk egyre tisztább, egyértelműbb, állásfoglalásunk pedig határozottabb lesz. Így biztosabb kézzel tudunk válogatni, rendszerezni egy olyan forrás esetében is, mint amilyen a sajtó. Az is igaz viszont, hogy a vizsgált korszak hírlapi cikkei, tudományoskodó fejtegetései, hamis, vagy torz információi, amikor a nyomtatott szó a tömegkommunikáció szinte egyetlen eszköze, a

kutatókat rendkívül sok probléma elé állíthatják.

Könyvében a szerző megkísérli bemutatni, hogyan tükröződött a XIX. század második felének hivatalos orosz sajtójában az Osztrák–Magyar Monarchiában élő szlávok helyzete, arra vállalkozott, hogy ezt a két, egyébként sem túl egyszerű problémakört egymásra hatásában és összefüggésében vizsgálja meg, hiszen nyilvánvaló, a magyarországi szláv nemzetiségek problémáját egy szláv nagyhatalom – Oroszország – elsősorban, s szinte kizárólagos módon a nagyhatalmi politika függvényeként fogja szemlélni, s az is kézenfekvő, hogy a hivatalos sajtó, mely ezt az államapparátust szolgálja, e szemléletmódot kell hogy tükrözze.

Válogatásában arra kereste a választ, hogyan látta az orosz közvélemény a kortárs szemével az eseményeket, s igyekezett rámutatni ezen reakciók helyes, illetve túlzó vonásaira, s amennyiben lehetséges volt, választ keresni azok miéértjére.

Reprint kiadványok:

1. (40) Катихисісь малый или наука православно-хр҃тіанскаа сокращеннаа. *Во благочестное воспитаніе юношества Дієцесіи мункачовскіа Составленнаа въ Оунгварѣ. Въ Будинѣ градѣ Печатано писмены Крал. Всеучилища Пештанскаго*, 1801. [Reprint], Nyíregyháza, 1997. 204 old. [284-298]
2. (41) Букварь языка рускаго съ прочіимъ руководіемъ начинающихъ оучитиса. *Въ Будинѣ Печатано при Кралевскомъ Університетѣ Писмены Славено-Сербскіа Тмограф.* 1799. [Reprint], Nyíregyháza, 1998. 84 old. [356-367]

A Magyar Királyi Egyetemi Nyomdában hat kiadást is megért ruszin ábécéskönyv (1797, 1799, 1815, 1846) szerzője Kutka János,²⁷ melynek címe magyar nyelvre fordítva így hangzik: *A ruszin nyelv ábécéskönyve és egyéb tudnivalók tanulni kezdők számára.*

E bukvár három funkcionálisan eltérő részre tagolódik, melyek nyelvileg és részben grafikailag is eltérnek egymástól.

1. Az első rész (1-24 o.) a szűkebb értelemben vett ábécéskönyv, amely feltünteti a nyomtatott és írott betűket, hangkapcsolatokat mutat be, felsorolja a legfontosabb titlőrövidítéseket, s néhány imát ad. E fejezet nyelve szláv-orosz, sem óukrán irodalmi nyelvi sajátosságok, sem kárpátaljai ruszin dialektizmusok nem figyelhetők meg benne. A Bukvár a grazsdanka betűit is feltünteti, a fordított э betű azonban nem kapott helyet a felsorolásban. A я betűt nem csak a grazsdankában, hanem az egyházi szláv kézírásos betűket bemutató részben is megfigyelhetjük.

²⁷ Ld. erről bővebben: **Капраль Михай.** Издания Иоанна Кутки в истории русинского литературного языка. In: *Studia Russica XVII.* Budapest, 1999. 284–290.

2. A katekizáló fejezet (24-46 o.) szintén egyházi szláv grafikával készült. Ebben a részben egyházi szláv, óukrán irodalmi nyelvi és lemk elemek mellett kelet-ruszin területre mutató szó is felbukkan (преймайдрагшою 34).

3. A harmadik fejezet tulajdonképpen illetan (46-53 o.), mely grazsdankával készült, s a zempléni lemk nyelvjáráshoz közel álló nyelvezetet mutat.

Az ábécéskönyv értékét növeli, hogy a szlovákiai ruszinok irodalmi nyelvüket éppen annak a zempléni nyelvjárásnak az alapján kodifikálták, melyen Kutka műveinek nyelvezete is alapul.²⁸

3. (42) ELEMENTA puerilis institutionis in lingua latina. Claudiopoli Typis Academ. Soc. JESU per Andream Feij Anno 1746. НАЧАЛО ПИСМЕНЪ Дѣтемъ къ наставленію на Латинскомъ языкѣ. Повеленіемъ и накладомъ БѢОЛЮБИВАГО КУР МИХАЙЛА МАНУИЛА ОЛШАВСКИ Спна Росейскаго, Мѣкач. и Марамороскаго над Людми Восточнаго Набоженства во Оуграх... Напечатана въ Коложварской Типографіи лѣта Гдѣла ѣѣмѣ. [Reprint, 95×155 mm], Nyíregyháza, 1999. 54+18 old. [436-442]

Olsavszky Manuel munkácsi görög katolikus püspök életéről, működéséről egyháztörténeti feldolgozások részletesen szólnak, tevékenységének művelődéstörténeti jelentősége is megvilágítást nyert.

²⁸ A kelet-szlovákiai ruszinok 1995-ben ennek a dialektusnak az alapján kodifikálták saját irodalmi nyelvüket. Ld. erről: **Paul Robert Magocsi**, ed., *A New Slavik Language Is Born: The Rusyn Literary Language of Slovakia*. With an Introduction by Nikita I. Tolstoj (Eastern European Monographs, No. CDXXXIV), New York: Columbia University Press, 1996, xv+78 p.+facsimiles; *Zrodil sa nový slovanský jazyk, Rusínsky spisovný jazyk na Slovensku*, 1996, xiv+68 p.; **Капраль Михаил**. [Recenzió]. In: *Studia Slavica Hung.* 42, Budapest, 1997. 193–195.

**ELEMENTA
PUERILIS INSTITUTIONIS
IN LINGVA LATINA.**

НАЧѢЛО ПИСМЕНЪ

ДѢТЯМЪ КЪ ПИСАВАНІЮ НА ЛАТИНСКОМЪ ЯЗЫКѢ.

Посвящено, и напечатано.

**БГОУБОЖНАГО КУР.
МИХАИЛА МАНУИЛА ОЛШАВСКІИ**
Епископа Росинскаго, Мѣстач, и Мара
морскаго на Аѳонѣ Восточнаго Наво-
жества во Оутрѣ, Викарія Аѳона-
го, и Цѣскаго Советника.

**Напечатано въ Коложарской Типогра-
фїи, лѣта ГИИД АУМЪ.**

**Claudiopoli Typis Academ. Soc. JESU
per Andream Feij Annò 1746.**

A latin nyelv tanulását megkönnyítendő latin és egyházi szláv párhuzamos szöveggel 1746-ban tankönyvet jelentetett meg Kolozsvárott. Feltételezhetjük, hogy az *Elementa...* eredetije egy hasonló című és struktúrájú 1739-es kiadású moszkvai munka, melynek Olsavszky az utánnyomását végeztette el. Erre mutat többek között az, hogy a „ѣ” grafémának *e* hangérték van feltüntetve: *fle, gle, ple, sle; флѣ, глѣ, плѣ, слѣ.*²⁹ A soknemzetiségű Magyarországon a hivatalos nyelv funkcióját betöltő latin nyelv Olsavszky idejétől nagyobb szerepet nyert a ruszin értelmiség között. Jelentősen nőtt a latin nyelvet ismerő ruszinok száma, hitvitázó iratok, tudományos- és szépirodalmi művek születtek latinul, s a latin nyelv jelentősebb szerepet kapott a püspöki kancelláriában is. A latin nyelv térhódításával összefüggésben, több irodalomtörténeti feldolgozás Olsavszkytól számítja az ún. latin vagy latin–magyar irodalomtörténeti korszakot.

A kolozsvári jezsuiták nyomdájában tankönyvként jelent meg az Olsavszky szerkesztette kétnyelvű *Elementa puerilis institutionis in lingua latina*. Начало письменъ дѣтемъ къ наставленію на латинскомъ языкѣ... *Въ Коложварской Типографіи лѣта 1746* /1746/. A könyvet a ruszin irodalmi nyelv történetének kitűnő ismerője, Sztripszky Hiador írta le először 1911-ben a Kolozsvárott megjelenő Erdélyi Múzeum hasábjain. A könyvecske eleje az ábécét tartalmazza, másik része pedig a hittan fő részeit és a számokat, egytől millióig, mindvégig párhuzamos szöveggel: egy sor latin s alatta ugyanazon szöveg orosz szerkesztésű egyházi szláv nyelven. Az *Elementa*-t a Nagyszombatból Kolozsvárra vitt betűkészlettel nyomtatták ki, megjelenik benne azonban egy újabb betű, a – Ѧ. E betűt, valószínűleg utólag metszették, mert formáját, vonalvezetését, méretét tekintve eltér a többi betűtől. Bizonyára Olsavszkytól ered a kétszer felbukkanó sajátos kárpátaljai ruszin hangkapcsolat к+ы: *въ вѣкы*. Az egyházi szláv nyelv nagyorosz változatában írott munkában a korabeli

²⁹ За руські елементи у *Elementa...* За звукове значення букви ѣ. In: Букварь языка рускаго съ прочіимъ руководіемъ начинающихъ оучитиса. 1799. [Reprint], Nyíregyháza, 1998. 65.

ukrán irodalmi nyelvre jellemző hangtani, alaktani, lexikai jellegzetességek nem figyelhetők meg.³⁰

4. (43) Утцюзнина, газдуство и прошлость южнокарпатських русинувъ. Написау еденъ сокырницькый сирохмань. [Reprint, 125x185 mm], Nyíregyháza, 2000. 103+5+33 old. [492-498]

A kötet megismerteti az olvasóközönséget a XX. század egyik legjelentősebb ruszin irodalmi emlékével, amely a kárpátaljai ruszinok élő népnyelvén íródott. Az *Utcjuznina...* szerzője a kiváló magyar és ruszin tudós–szlavista, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, Hodinka Antal (1864-1946)³¹. A görög katolikus egyház, s a kárpátaljai ruszinok történetét ifjú korától haláláig kutatta. E kiadvány felkeltheti mindazok érdeklődését, akik a ruszinok történelmét tanulmányozzák, továbbá azokét is, akik a nyelvjárásokon alapuló ruszin irodalmi nyelv

³⁰ A magyarországi ruszinok körében az egyházi szláv nyelvnek egy külön, helyi, magyarországi változata alakult ki, melyben a ruszin nyelvjárások egyes elemei is megtalálhatók.

³¹ Az utóbbi évtizedben, elsősorban talán Udvari István professzor munkálkodásának eredményeként, a tudományos és a szélesebb közvélemény számára újra ismertté vált a kárpátaljai tudós neve. Hodinka Antal: *Ruszin–Magyar Igetár / Годинка Антоній: Русинсько–мадярський словарь глаголу*. Nyíregyháza, 1991. 436 old. Hodinka Antal válogatott kéziratai / *Вибрані рукописи Антонія Годинки. Vasvári Pál Társaság Füzetei 11.* Nyíregyháza, 1992. 199 old.; **Udvari István**. (szerk.): *Dolgozatok Hodinka Antal tiszteletére / Наукові дослідження на честь Антонія Годинки / Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia I.* Nyíregyháza, 1993. 92 old.; Hodinka Antal emlékkönyv. *Tanulmányok Hodinka Antal tiszteletére.* Nyíregyháza, 1993. 458 old.; **Поп И.**: *Годинка Антон (Hodinka, Antal)*. In: Поп Иван. *Энциклопедия Подкарпатской Руси / Carpatho-Russian Ethnic Research Center USA. Ужгород: Изд-во В. Падяка, 2001. 136-137; Ivan Pop: Hodinka, Antal/Hodynka, Antonii.* In: *Encyclopedia of Rusyn History and Culture.* **Paul Robert Magocsi and Ivan Pop** editors. Toronto–Buffalo–London: University of Toronto Press, 2002. 190-191.

öntudatos és következetes kialakulásának a folyamatát kutatják. Ennek a folyamatnak az aktív követőjeként lépett fel Hodinka Antal.

A kötet utószavából az olvasók megismerhetik a tudós személyiségét, tudományos munkásságát. Ezt segíti Hodinka Antalnak a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában található kéziratának jegyzéke. A reprint mű függelékét képezi a nagyhatású tudós „Отвореный листь султана Баязита II. о мирѣ его съ Владиславомъ корольомъ угорськымъ и чеськымъ р. 1498” című cikke, mely Zágrábban a Šišić–emlékkönyvben jelent meg a húszas évek végén.

Szótárak:

1. (44) **Palamar Larissza, Udvari István:** Gyakorlati ukrán ígeszótár/ Практичний словник дієслівних форм української мови. Рукопис переглянув і до видання зладив С. С. Панько. Nyíregyháza, 1995. 200 old. [47-48]

Az elsősorban magyar ukrainisták számára készült szótár kb. 1 000 ukrán ige nyelvtani paradigmáját tartalmazza, valamint azok lehetséges vonzatait. Az ukrán igék kategóriáit bemutató kétnyelvű bevezető tanulmány után következnek a szócikkek, amelyek a következőképpen épülnek fel:

1. говорити	1. поговорити
2. говорю, иш, ять	2. поговорю, иш, ять
3. говорив, ла, ло, ли	3. поговорив, ла, ло, ли
4. говори, говоріть!	4. поговори, поговоріть!
5. говорячий	5. –
6. –	6. –
7. говорячи	7. –
8. –	8. поговоривши

говорити	з мамою (з ким?) про доньку (про кого?) детально (як?) дома (де?) вчора (коли?)
-----------------	---

- 2. (45) Головач Йожеф:** Українсько–угорський, угорсько–український математичний словник / Holovács József. Ukrán–magyar, magyar–ukrán matematikai szótár. *Glossarium Ucrainicum 1. Szerkesztette: Udvari István.* Nyíregyháza, 1998. 269 old.

A szótár kb. 10 000 matematikai kifejezést tartalmaz, amely elsősorban Ukrajna magyar iskoláiban tanuló diákoknak jelentene segítséget. A kötet a *Glossarium Ucrainicum* sorozat első kiadványaként jelent meg. A szótár részben abból a célból íródott, hogy csökkentse az ukrán–magyar és magyar–ukrán szótárhiányt. Jelenleg intenzív szótárírói munka folyik az ukrán tanszéken, melynek célja közepméretű ukrán–magyar és magyar–ukrán szótárak kiadásra történő előkészítése.

- 3. (46) Udvari István (szerk.):** Ukrán–magyar szótári adatbázis I. A–G. Főmunkatárs: Kótyuk István; munkatársak Abonyi Andrea, Hegyes Angéla, Káprály Mihály, Koi István, Rományuk Renáta – Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék, Veszprémi Egyetem Tanárképző Kar, 2003. (*Glossarium Ucrainicum*, 2.). Szócikkek száma: 16 148.
- 4. (47) Udvari István (szerk.):** Ukrán–magyar szótári adatbázis II. D–K. Munkatársak: Abonyi Andrea, Hegyes Angéla, Iván Beáta, Ivaskin Attila, Káprály Mihály, Koi István, Kótyuk István, Rományuk Renáta – Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék, 2002. – 540 p. – (*Glossarium Ucrainicum*, 3.). Szócikkek száma: 19 966
- 5. (48) Udvari István (szerk.):** Ukrán–magyar szótári adatbázis III. L–O. Munkatársak: Kótyuk István, Orémusz Kálmán, Koi István – Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék, 2000. – 374 p. – (*Glossarium Ucrainicum*, 4.). Szócikkek száma: 14 771.

- 6. (49) Udvari István (szerk.):** Ukrán–magyar szótári adatbázis IV. P. Munkatársak: Kótyuk István. – Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék, 2001. – 488 p. – (Glossarium Ukrainicum, 5.). Szócikkek száma: 16 779. [572-573]
- 7. (50) Udvari István (szerk.):** Ukrán–magyar szótári adatbázis V. R–U. Munkatársak: Iván Beáta Katona Andrea, Koi István, Kótyuk István. – Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék, 2001. – 488 p. – (Glossarium Ukrainicum, 6.) Szócikkek száma: 18 379.
- 8. (51) Udvari István (szerk.):** Ukrán–magyar szótári adatbázis VI. F–Ja. Munkatársak: Hegyes Angéla, Iván Beáta, Káprály Mihály, Katona Andrea, Koi István, Medvigy István. – Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék, 2000. – 179 p. – (Glossarium Ukrainicum, 7.) Szócikkek száma: 6 401. [517-522]

Korszerű használható ukrán–magyar, magyar–ukrán általános szótár jelenleg nincs, ami hosszabb távon gátja lehet a magyar–ukrán tudományos, gazdasági és kulturális kapcsolatoknak, s negatívan érintheti a kárpátaljai magyarságot is. A kétnyelvű általános és szak-szótárak jelentős hozzájárulások két kultúra, két ország politikai, tudományos, művelődési kapcsolataihoz.³²

A Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéke 1997 őszétől dolgozik egy korszerű ukrán–magyar és magyar–ukrán szótár elkészítésén. Az eddigi munkák során 92 000 ukrán szó magyar megfelelője került feltárássra s ukrán–magyar szótári adatbázis címmel jelent meg. A tanszék előrehaladt a magyar–ukrán szótár munkálataival is, számítógépen rögzítette mintegy 40 000 magyar szó ukrán jelentését. A VI. kötet elején az ukrán–magyar középszótárhoz fűzött szerkesztői megjegyzések találhatók. Ugyanennek a kötetnek az elő-

³² Erről ld. **Tatár Béla:** Egy hiánypótló mű megjelenéséhez. In: Magyar Nyelv. 98. évf. 2002. 2. sz. 234-235.

szavában a szótár struktúrájáról kapunk ismereteket, mely megkönnyíti a szótárhasználatot. Mindegyik kötetben található rövidítésjegyzék és jelmagyarázat. A közeljövőben jelenik meg az első kötet (A–Г), amelyben olvashatunk a szótár elkészítésének történetéről, valamint megismerhetjük a szótár felépítésének koncepcióját, amely a magyar szótárírás hagyományait követi.

гелґання {42} 1. gágogás 2. *átv* ricsaj
 гелґати {81} *foly* gágog
 гелґіт -ґоту {27Г} 1. gágogás 2. zajongás
 гелґотання {42} gágogás
 гелґотати {83Ба} *foly* → гелґати
 гелґотіти {89Ва} 1. gágog 2. zajong, látmázik <ember>
 гелґотун -а {19А6} gágogó
 гелґерґер -а {19} szobatudós
 гелґетка {2Д} *nyug* dagasztóteknő, dézsa
 гелґіт -ґоту {27Г} → гелґіт
 герґотання {42} → гелґотання
 герґотати {83Ба} *foly* → гелґотіти
 герґотіти {89Ва} *foly* → гелґотіти
 гердán -а {23} *táj* → гердán
 гердánник -а {22} *kics* → гердán
 герґотня {8} *nép* → герґотання
 герліґа {2Г} → гирліґа
 гермánня -ю {32} *vegy* germánium
 гетра {2} → гетра
 гетто *nrag s* → гетто
 гешэфт -у {27} *gúny* 1. üzlet 2. haszon, nyereségelhajzás
 гзітися {87В6} *foly* őrjöng, dühöng
 гінґути {85} *befvulg* megdöglök, meggebed, kinyíffan
 гирліґа {2Г} pásztorbot; görbebot
 Гібралтár *földr* 1. -а {23} Gibraltár <város> 2. -у {27} Gibraltár <terület>
 Гібралтáрський {58} gibraltári;
 Гібралтáрська протóка Gibraltári-szoros
 глáнда {2} *орв* → глáнда
 глáуберів {58А6} *vegy* glauber-;
 глáуберова сіль glaubersó
 глей -ю {32} mézga
 глейкий {58} ragacsos, tapadós, ragadós
 глейовий {58} mézga-

ГНОТтя {42} *táj gyűjt* rongyok, cula, ringy-rongy
 ГНУ *nrag h áll* gnú
 ГОВДА {2} *táj* fej, buksi
 ГОГель-МОГель ГОГелю-МОГелю {32} cukorral kikevert tojássárgája
 ГОГОЛЬ -я {28} 1. *áll* kercedéce (Clangula clangula) 2. ficsúr; ходіти ГОГОлем ficsúroskodik, dölyfösködik
 ГОГОЛЬ-МОГОЛЬ -ю--ю {32} → ГОГель-МОГель
 ГОЙ -я {28} → ГОЙ
 ГОЛГОФА {2} → ГОЛГОФА
 ГОТ -у {27} zszindely; нлі ГОТами zszindellyel fedett, zszindelyes
 ГОТта {2} → ГОТ
 ГОТтар -я {28А6} 1. zszindelykészítő mester 2. zszindelyező <ember>
 ГОТтовий {58} zszindelyes, zszindely-
 ГОНтя {42} → ГОТ
 ГОРґотати {83Ба} *foly* zajong, látmáz, zúg, zörög, dübörög
 ГОРґотіти {89Ва} *foly* → ГОРґотати
 ГРАґда {2} *rég táj* tanya, major; parasztporta
 ГРАЛІ {54А} *тб* → ГРАЛІ
 ГРАСУВання {42} garaszolás
 ГРАСУВАти *foly nyug* 1. garaszol <földet> 2. (ki)tapos <ösvény>
 ГРАТИ {81} *тб* rács; бґути за ГРАТами rács mögött van, бörtönben van; посаДІти за ~ bebörtönöz
 ГРАТОВанний {58} (be)rácsozott, rácsos <ablak>
 ГРАТУВАти {79А} *foly* rácsoz
 ГРАТУЛОВАти {79А} *foly nyug* gratulál
 ГРАТУЛяція {8} *nyug* gratuláció, jókívánság

9. (52) Taranenko Olekszandr:³³ Ige- és névszóragozás az ukrán nyelvben. *Szerkesztette és az előszót írta: Udvari István. Fordította: Kótyuk István. Glossarium Ukrainicum 8.* Nyíregyháza, 2003.

1997 végén határoztuk el, hogy tanszékünkön készítünk egy ukrán–magyar szótárt, – írja az előszó szerzője. Eddigi munkánk eredményét *Ukrán–magyar szótári adatbázis* címen hat kötetben meg is jelentettük.

Hogy a szótár használóinak kellő képe legyen az ukrán névszók és igék ragozásáról, a magyar lexikográfia hagyományainak megfelelően, a szótári címszavak nyelvtani jellemzésekként ragozási táblázatokat terveztünk. E táblázatokat kérésünkre Taranenko Olekszandr professzor, a nyelvtudományok doktora, az Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia Ukrán Nyelvi Intézete Lexikológiai és Lexikográfiai Osztályának vezetője készítette el.

A ragozási táblázatokban a főnév- és igeragozás szabályos, rendhagyó és egyedi mintáit nyújtja a szerző, tekintetbe véve a deklínáció és konjugáció során fellépő flexiós és morfonologikus változásokat (hangváltakozás, hangkiesés, új hang megjelenése, egyszerűsödés, stb.), valamint a hangsúlyozás sajátosságait is. A ragozási jellemzés a modern ukrán irodalmi nyelv szókincsének alapján készült, a szerző azonban figyelembe vette a leggyakoribb népköltészeti, archaikus- és nyelvjárási elemeket is.

³³ Róla ld. Taranenko Olekszandr Onisimovics. In: *Українська мова. Енциклопедія.* Київ, 2000. 626.

Кафедра украинской и русинской филологии Публикации: 1993-2003

Михаил Капраль

Значительные преобразования на карте Восточной Европы после распада Советского Союза не могли не отразиться на изменениях в общественной и культурной жизни бывших социалистических государств. В немалой степени такие изменения коснулись и учебных заведений этих стран. Спустя лишь немногим более одного года после провозглашения суверенитета Украиной, ближайшая ее западная соседка Венгрия откликнулась открытием в Ниредьхазском пединституте имени Дёрдя Бешенеи новой учебной специальности – „украинский язык и литература”.³⁴ Решение об открытии кафедры украинской и русинской филологии в институте было утверждено Ученым советом вуза 25 февраля 1992 года, а уже в сентябре следующего, 1993 года, под руководством инициатора и организатора новой кафедры профессора Иштвана Удвари³⁶ началась подготовка венгерских

³⁴ Начиная с первого в 1997 году выпуска, дипломы с этой специальностью студенты института ежегодно получают в комбинации с другими, например: „украинский язык и литература – английский язык и литература”, „украинский язык и литература – социальная педагогика” и т. п.

³⁵ Русины – одна из автохтонных национальностей Венгрии и Средней Европы, культурные традиции которых исследуются наряду с другими; ниредьхазская русинистика (исследования языка, литературы, истории и т. д. русин Венгрии, Югославии, Словакии, Польши и Украины) имеет свои богатые традиции и достижения, что отражается как в многочисленных публикациях и отдельных изданиях кафедры, представленных в настоящем обзоре, так и на страницах других венгерских и зарубежных научных изданий.

³⁶ См.: **Paul Robert Magocsi**: Udvari, István // Encyclopedia of Rusyn History and Culture. Paul Robert Magocsi and Ivan Pop editors. Toronto–Buffalo–London: University of Toronto Press, 2002. С. 473-474.

украинистов.³⁷ В 1999 году кафедра украинской и русинской филологии впервые в истории вуза получила статус университетской, и начиная с 2000/2001 учебного года студенты, осваивающие специальность „украинский язык и литература”, обучаются на протяжении пяти лет и получают университетский диплом. Значительно расширилась возможность выбора второй специальности для абитуриентов вуза. С 2002/2003 учебного года параллельно со специальностью „украинский язык и литература” в Ниредьхазской Высшей Школе можно получить следующие педагогические профессии: „английский язык и литература”, „венгерский язык и литература”, „история”, „немецкий язык и литература”, „пение”, „преподавание религии”, „рисование”, „русский язык и литература”, „социальная педагогика” и „французский язык и литература”.

В эти же сроки и независимо от решения Ученого совета пединститута началось преподавание украинского языка в гимназии имени Адама Ваи соседнего города Бакталорантхаза, выпускники которой в настоящее время составляют ядро студентов специальности „украинский язык и литература”.

Наибольшие трудности, вставшие перед венгерскими учебными заведениями в новом деле, были вызваны тем фактом, что преподавание украинского как иностранного в самой Украине и за ее пределами не имело к тому времени глубоких традиций, практически полностью отсутствовали учебно-методические материалы. Остро ощущалась необходимость таких работ и в области преподавания украинского языка венгерским учащимся.³⁸ Первой и наиболее актуальной задачей

³⁷ О подготовке к этому событию и первых шагах кафедры см.: **Udvari István.** Adatok a hazai ukrainisztika történetéhez // Acta Academiae Paedagogicae Nyíregyháziensis, Tomus 13/C. Nyíregyháza, 1992. С. 267–296.

³⁸ В венгерских школах Закарпатской области УССР преподавался русский язык, только в 90-е гг. с обретением Украиной независимости началось преподавание украинского языка, которое, однако, ведется в условиях острой нехватки качественных учебников, словарей и другой учебно-методической литературы.

перед новосозданной кафедрой стала подготовка словарей, учебников и пособий украинского языка для венгерских студентов, которые создавались параллельно с обеспечением учебного процесса и с учетом ежедневных практических потребностей начинающих венгерских украинистов.

Остановимся более подробно на отдельных (всего 52 наименования) изданиях кафедры украинской и русинской филологии Ниредьхазского педагогического института имени Дёрдя Бешенеи (с 2000 года – Ниредьхазской Высшей Школы).³⁹

³⁹ Не представлены в настоящем обзоре издания, которые подготовлены на кафедре, но изданы в другом месте, ср., например: **Udvari István.** Szlovák mezővárosok népélete Mária Terézia korában. *Vasvári Pál Társaság Füzetei 14.* Nyíregyháza, 1994. 247 с.; Hodinka Antal Emlékkönyv. Tanulmányok Hodinka Antal tiszteletére. Nyíregyháza, 1993. 458 с.; Ruszin (kárpatukrán) hivatalos írásbeliség a XVIII. századi Magyarországon. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1995. 168+4 old.; Образчики з історії пудкарпатських Русинув. XVIII. столітє. Изглядовання з історії культури и языка. Ужгород: Удавательство В. Падяка, 2000. 339 с. и т. п.

Учебники и учебные пособия:

1. (1) Сучасна українська мова. Практичний курс. *Збірник текстів для домашнього читання на підвищеному етапі (з лексичними коментарями) / Упорядкування, адаптація, пояснення слів, технічна редакція: Панько Сергій.*⁴⁰ Нырєдъгаза, 1994. 156 с.

Первое издание кафедры, адресованное венгерским украинистам, в котором представлены тексты писателей преимущественно XIX–начала XX века: Ивана Нечуя–Левицкого, Марко Вовчок, Леси Украинки, Ивана Франко, Михаила Коцюбинского и др. К каждому из текстов прилагаются материалы, в которых очень подробно комментируются лексические и грамматические явления, вызывающие трудности для венгероязычного читателя.

⁴⁰ См.: **Udvari István:** Panyko, Szergij: ukrán műfordító // Világirodalmi Lexikon / főszerk. Szerdahelyi István. Budapest: Akad. K., 1996. 19. Kiegészítő köt. A-Z. C. 819.

2. (2) **Panyko Szergij:** *Ukrán nyelvkönyv / Ukrán nyelv és irodalom szakos hallgatók számára. Szerkesztette és az előszót írta: Udvari István / Сергій Панько. Українська мова. Посібник для філологів.* Ніредьгаза, 1995. 251 с. [45]⁴¹

Первый учебник украинского языка, изданный в Венгрии, состоит из тридцати уроков, в каждом из которых представлен текст, максимально насыщенный актуальными для данного урока языковыми явлениями. Оригинальные таблицы, представленные параллельно к каждому тексту, призваны помочь преподавателю детальнее и глубже разъяснить учащимся изучаемые грамматические явления. Языковые особенности автор рассматривает на основе сопоставительного исследования того или иного явления, заостряя внимание учащихся как на общих для украинского и венгерского языков явлениях, так и на предельно различных языковых элементах в составе двух столь различающихся языковых систем. Отдельно в учебнике представлен украинско–венгерский словарь.

⁴¹ Здесь и далее после библиографических данных издания в квадратных скобках представлена позиция в книге *Szlavisztikai bibliográfia Udvari István munkássága alapján II. Adatok a hazai ukrainisztika és ruszinisztika bibliográfiájához (1995–2000)*. Szerkesztette: **Bajnok Lászlóné**. Móríciz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár. *Bibliográfiai füzetek 30*. Nyíregyháza, 2001, в которой фиксируются сведения об авторе, месте и времени рецензирования данного издания кафедры.

3. (3) **Káprály Mihály:**⁴² *Beszéljünk ukránul! Főiskolai jegyzet ukrainista hallgatók számára. Szerkesztette: Udvari István / Розмовляймо українською! Посібник для угорських українців. Nyíregyháza, 1998. 205 с.; Második átdolgozott és bővített kiadás. Друге виправлене та доповнене видання. Nyíregyháza, 2000. 224 с.; Harmadik átdolgozott és bővített kiadás. Третє виправлене та доповнене видання. Nyíregyháza, 2002. 226 с. [500–502]*

Традиционный учебник разговорной речи, в котором представлены 20 текстов различной сложности, наряду с которыми (на одном лексическом и тематическом материале) представлены диалоги и комплексы упражнений, которые призваны помочь учащимся как усвоить теоретические сведения о языке, так и закрепить на практике изучаемые лексические и грамматические явления. В основе пособия – коммуникативный подход при обучении иностранному языку.

⁴² См.: **Удвари Иштван:** Капраль Михаил // Поп Иван. Энциклопедия Подкарпатской Руси/ Carpatho-Russian Ethnic Research Center USA. Ужгород: Изд-во В. Падяка, 2001. С. 193-194.

4. (4) **Zsirosné Dr. Jobbágy Mária:** Ismerjenek meg minket!
15 bács–szerémi ruszin nyelvlecke. Szerkesztette Udvari István /
Мария Ёоббадь–Жирош. Витаїце у нас! *15 лекції бачванско–*
сримского руского языка. Nyíregyháza, 1998. 353 с. [388–394]

Издание первого полноценного учебника русинского языка как иностранного (в настоящем случае, для венгерских студентов) – свидетельство дальнейшего развития русинского феномена,⁴³ каковым, безусловно, является современная югославо–русинская культура, составной частью которой выступает настоящий вариант русинского литературного языка, который после издания настоящего учебника значительно повысил свой функциональный статус лидера в ряду современных славянских литературных микроязыков.

⁴³ Из всех русин Австро–Венгрии, которые после распада монархии оказались в составе разных государств, югославские представители данного этноса, невзирая на свою малочисленность (около 20 тысяч, из них, по данным переписи 1989 года, 17 652 проживало в Войводине), сумели еще в первые десятилетия XX века не только кодифицировать литературный язык, но и в дальнейшем, особенно в составе Автономной области СФРЮ – значительно расширить его функциональные возможности (художественная литература, разнообразные периодические издания, образование, научная, религиозная, административная деятельность). Вопреки неблагоприятным условиям последнего времени, связанным с развалом СФРЮ, русинская культура продолжает развиваться, о чем свидетельствуют издания последнего десятилетия как в самой Югославии, так и за ее пределами. Из значительного числа публикаций отметим лишь некоторые: Српско–русински речник / Словник сербско–руски, I, II, Главни редактор: др **Юлиан Рамач**, редакторе: мр Михайло Фейса и мр Гелена Медеша. Т. 1. Нови Сад, 1995. 896 с.; Т. 2. Београд, 1997. 1064 с.; **Александр Д. Дуличенко.** Jugoslavo–Ruthenica. Роботи з рускей филологиї. Нови Сад: Руске слово, 1995. 333 с.; **Мирон Жирош.** Бачванско–сримски Руснаци дома и у швецѣ 1745–1991. Т. 1. Нови Сад, 1987. 493 с.; Т. 2. Нови Сад, 1998. 501 с.; **Udvari István.** Tallózások ukrán, ruszin és szlovák könyvek körében. Studia Ukrainica et Rusinica 2. Nyíregyháza, 1995. 255 с.

5. **(5) Melnik Szvitlana:** Az ukrán morfológia alapjai. Szerkesztette és az előszót írta: Udvari István / Початки української морфології. Посібник для угорських українців. Nyíregyháza, 1999. 129 с.

Пособие предназначено для ниредьхазских украинистов и содержит основные сведения о грамматической системе украинского языка (кроме синтаксиса). В рамках каждой из заданных тем комплекс специальных упражнений для их усвоения предваряется теоретическими сведениями.

6. **(6) Vaszil Szuhomlinszkij:** Erkölcsmesés / Василь Сухомлинський. Казки морального спрямування. Упорядкування, вступ: Тетяна Беднаржова. Редактор та автор передмови І. Удварі. Ніредьгаза, 1996. 99 с. [138]

Книга не является учебником или учебным пособием в строгом смысле этого слова, однако в силу специфики содержания, специальной языковой подготовки текстов (лексическая адаптация, обозначение ударения) может быть использована (и используется в качестве текстов для перевода на венгерский язык ниредьхазскими студентами–украинистами – М.К.) в условиях нехватки специальных украинских текстов в качестве пособия при обучении украинскому языку в иностранной аудитории.

7. **(7) Коротка історія Угорщини / Під ред. Петера Ганака.** Редактор та упорядник українського видання Іштван Удварі. Ніредьгаза, 1997. 222 с. [300–303]

Настоящая книга – первая в данной отрасли знаний на украинском языке – перевод издания Венгерской академии наук, см.: Hanák Péter (szerk.): Egy ezredév. Magyarország rövid története. Budapest, 1986. Дополнительный раздел „История Венгрии 1945-1990” написал Домонкош Сьоке. Перевод на украинский язык

осуществили Иосиф Кобаль и Андрей Шолтес. Издание не только позволит широкой украинской читательской аудитории ознакомиться с современными достижениями венгерской историографии, но и поможет венгерским украинистам обрести навыки по использованию новых языковых и речевых средств изучаемого языка на известном для них материале.

8. (8) Honcsarenko Nagyija, Melnik Szvitlana: *Ukrajna vázlatos történelme / Гончаренко Надія, Мельник Світлана. Основи історії України. Főiskolai jegyzet. Ukrán nyelv és irodalom szakos hallgatók számára. Посібник для студентів-україністів. Редактор та автор передмови: Іштван Удвари.* Nyíregyháza, 1999. 134 с.

Издание представляет историю Украины от древнейших времен до событий последнего десятилетия XX века. Значительную часть пособия составляет предисловие на венгерском языке редактора издания Иштвана Удвари (с. 5–28),⁴⁴ которое призвано, учитывая специфику аудитории, облегчить восприятие венгерскими украинистами нового фактографического материала. В условиях дефицита учебников и пособий по украинскому языку издание используется и с целью усовершенствования речевых и языковых навыков студентами старших курсов.

⁴⁴ Ср. также публикации **Иштвана Удвари** на эту тему: Аркадій Жуковський – Орест Субтельний: Нарис історії України. Львів, 1992. Klio. II. évf. 1993. 1. sz. C. 18–20; І. Гранчак (ред.): Нариси історії Закарпаття. Т.1. (з найдавніших часів до 1918 року). Ужгород, 1993. Klio. III. évf. 1994. 1. sz. C. 124–125.; Верстюк В.Ф. – Дзюба О.М. – Репринцев В.Ф.: Україна від найдавніших часів до сьогодення. Хронологічний довідник. Київ, 1995. Klio. V. évf. 1996. 3. sz. C. 18–20; Olekszander Ogloblin: Iván Mazeppa kozák hetman és kora. Klio. XII. évf. 2003. 1. sz. C. 91-93. [Рецензии].

9. (9) **Melnik Szvitlana, Sevcsenko Miroszlava:** Az ukrán fonetika alapjai. *Szerkesztette és az előszót írta: Udvari István.* / Мельник Світлана, Шевченко Мирослава. Початки української фонетики. Nyíregyháza, 2000. 75 c. [504]

В издании для венгерских украинистов представлены в адаптированной форме основные сведения по фонетике украинского языка и упражнения, призванные усвоению учащимися полученных теоретических сведений.

10. (10) **Szofilkánics Judit:** Tanuljunk ukránul! Foglalkoztató szótárfüzet. [Изучайте украинский язык! Рабочая тетрадь] Nyíregyháza, 2002. 127 c.

Пособие для учащихся средних учебных заведений Венгрии подготовила преподаватель украинского языка гимназии имени Адама Ваи города Бакталорантхаза Юдита Федоровна Софилканич, опираясь на собственный уникальный и богатый опыт работы в венгерской аудитории.

Большая часть рабочей тетради представлена в виде словарика, в левой части которого содержатся тщательно подобранные украинские лексические элементы, которые в процессе работы на уроках учащиеся могут переводить на родной язык, заполняя, таким образом, правую часть страницы пособия. Все отдельные слова и словосочетания, на базе которых ведется преподавание (и усвоение) основ украинского языка, сгруппированы по темам, ср., например: „Праздники”, „На почте”, „Мой рабочий день”, „Покупки в магазине”, „На границе” и т. п.

Издания литературоведческого характера:

1. (11) Український фольклор. Тексти. Упорядкування, вступ та коментарі Л. Г. Мушкетик.⁴⁵ Редактор та автор передмови І. Удвари. Ukrán folklór. Szöveggyűjtemény. Összeállította, bevezetővel és szövegmagyarázatokkal ellátta: Leszja Musketik. Szerkesztette, és az előszót írta: Udvari István. Nyíregyháza, 1995. 148 c. [39–41]

В предисловии к книге представлены основные сведения об особенностях и жанровом многообразии украинского фольклора, истории его исследования. Основную часть книги составляют тексты устного народного творчества (обрядовая поэзия, заговоры, эпические, лирические, малые фольклорные жанры). К каждой из этих групп прилагаются комментарии составителя издания.

2. (12) **Hegyes Angéla:**⁴⁶ Az ukrán irodalom története. Folklor, a régi és új ukrán irodalom. XIX. század első évtizedeinek irodalma. Історія української літератури. Фольклор, давня, нова українська література. Література перших десятиліть ХІХ ст. Nyíregyháza, 1995. 122 c. [37]

Издание кафедры открывает серию учебников, написанных в дидактическом ключе и с учетом практических потребностей начинающих венгерских украинистов в области истории украинской литературы (в адаптированной форме, с указанием ударения представлены краткие сведения о творчестве украин-

⁴⁵ См.: **Udvari István:** Musketik, Leszja: ukrán folklórlista, fordító. Világirodalmi Lexikon / főszerk. Szerdahelyi István. Budapest: Akad. K., 1996. 19. Kiegészítő köt. A-Z. C. 778-779.

⁴⁶ См.: **Udvari István:** Hegyes Angéla: kárpátaljai magyar irodalomtörténet. Világirodalmi Lexikon / főszerk. Szerdahelyi István. Budapest: Akad. K., 1996. 19. Kiegészítő köt. A-Z. C. 464.

ских авторов, их произведения или отдельные отрывки из них, словарики и вопросы к текстам). В учебнике представлены материалы по истории украинской литературы с древних времен до начала XIX века. В первом разделе рассматриваются основные жанры фольклора. Во втором представлены фрагменты из летописей, древней стихотворной литературы, драматургии, литературоведческие комментарии, здесь же анализируется творчество Григория Сковороды. В третьем разделе представлено творчество И. Котляревского, П. Гулака–Артемовского, Е. Гребинки, Г. Квитки–Основьяненко и др.

3. (13) Український футуризм. Вибрані сторінки. *Укладання і коментарі: Микола Сулима. Передмова: Іштван Удварі. Педагогування: Ангеліна Гедеш. Az ukrán futurizmus. Szemelvények. Összeállította és kommentárokkal ellátta: Szulima Mikola. Az előszót írta: Udvari István. Szerkesztette: Hegyes Angéla.* Ніредьгаза, 1996. 256 с. [135–136]

В книге представлены материалы, иллюстрирующие одну из наиболее малоизвестных страниц истории украинской культуры XX столетия. Составители издания представляют эволюцию футуризма от его ранних форм (кверофутуризм) до панфутуризма, знакомят читателя с примерами экспериментальной и „функциональной” лирики. Значительную часть литературных (поэтических) произведений, представленных и прокомментированных в книге, по праву составляют сочинения наиболее известного и одаренного украинского футуриста Михайля Семенка (1892–1937), яркого представителя интеллигенции, уничтоженной коммунистическим режимом в 30–е годы.

- 4. (14) Hegyes Angéla:** Fejezetek az ukrán irodalom történetéből I. Tarasz Sevcsenko. *Szerkesztette és a bevezetőt írta: Udvari István.* Розділи з історії української літератури. I. Творчість Тараса Шевченка. *Редактор та автор передмови: Іштван Удвари.* Nyíregyháza, 1997. 104 с. [280]

Книга продолжает серию пособий для венгерских студентов–украинистов, исследующих историю украинской литературы. В настоящем издании в традиционном ключе представлено творчество наиболее известного украинского автора Тараса Шевченко. В учебнике рассматривается биография поэта и четыре периода его творчества. К каждому разделу прилагаются иллюстрации из основных произведений на языке оригинала и в переводе на венгерский язык, отдельно предлагается информация о знакомстве венгерских читателей с творчеством Тараса Шевченко.

- 5. (15) Hegyes Angéla:** Fejezetek az ukrán irodalom történetéből II. *Szerkesztette és az előszót írta: Udvari István.* Розділи з історії української літератури. II. *Редактор та автор передмови: Іштван Удвари.* Nyíregyháza, 1997. 129 с. [282]

В книге представлено творчество украинских авторов второй половины XIX столетия Марко Вовчок, Юрия Федьковича, Ивана Нечуя–Левицкого, Леонида Глибова, Панаса Мирного, Михайла Старицкого, Марка Кропивницкого, Ивана Карпенко–Карого.

- 6. (16) Гьорьомбеї Андраш:**⁴⁷ Історія угорської літератури. *Переклала з угорської та уклала бібліографію Леся Мушке-тик. Редактор та автор передмови Іштван Удварі.* Ніредь-газа, 1997. 221 с. [276–278]

В издании венгерского автора впервые на украинском языке представлены синтетические, обобщающие материалы по истории венгерской литературы от средних веков до нашего времени. Книга поможет украинскому читателю получить целостное представление о развитии венгерской литературы на протяжении веков, ее специфике и направлениях, а венгерскому студенту–украинисту поможет на известном для него материале познакомиться с литературоведческой терминологией и особенностями научного стиля украинского литературного языка.

- 7. (17) Гедеш А. А.:** Історія української літератури. III. Творчість Івана Франка, Бориса Грінченка, Павла Грабовського. *Az ukrán irodalom története III. Iván Franko, Borisz Hrnicsenko, Pavlo Hrabovszkij. Редактор та автор передмови: Іштван Удварі. Szerkesztette és az előszót írta: Udvari István.* Nyíregyháza, 1998. 97 с.

Настоящая книга продолжает серию учебных пособий для изучающих историю украинской литературы и знакомит венгерских украинистов с творчеством авторов, имена которых представлены в оглавлении издания. Наиболее полно в учебнике представлено творчество Ивана Франко. К каждой теме прилагаются иллюстрации из произведений писателей на украинском и венгерском языках.

⁴⁷ См.: **Hermann Péter** (szerk.): *Biográf Ki kicsoda 2002.* [Кто есть кто 2002] Budapest, 2001. С. 649.

8. (18) Іскри чардашу. Мадярьська поезія. Переклав **Іван Петровцій**.⁴⁸ *Упорядник, редактор та автор передмови Іштван Удварі. A csárdás szikrái. Magyar versek. Fordította Petróczy Iván. Híredgyáza, 1998. 324 с. [371–385]*

В книзі зібрані поетическіє переклади з венгерського на український, можливо, найбільш відомого і успішного перекладача нашого часу Івана Петровця. Її склали переклади венгерських народних пісень (більш 50), поезії широкого спектра як добре відомих не тільки в Угорщині авторів (Шандор Петефі, Дюла Юхас, Дежє Костолани, Аттіла Йожеф, Дюла Ййеш і др.), так і менш відомих, зокрема, підкарпатських поетів, пишущих на венгерській мові.

9. (19) **Hegyes Angelina: Az ukrán irodalom története I–II. Szerkesztette: Rományuk Renáta, Udvari István. Az előszót írta: Udvari István. Історія української літератури I–II. Редагування Ренати Романюк та Іштвана Удварі. Передмова Іштвана Удварі. Nyíregyháza, 2003. 147 old.**

Ця книга – доповнене і виправлене перевидаєння посібників, які були видані раніше і представлені в цьому огляді серед видань літературознавчого характеру під 2 і 4 позиціями.

⁴⁸ См.: **Udvari István:** Petrovcij, Ivan: ruszin költő, műfordító. Világirodalmi Lexikon / főszerk. Szerdahelyi István. Budapest: Akad. K., 1996. 19. Kiegészítő köt. A–Z. C. 836.

ІСКРИ ЧАРДАШУ

Мадярська поезія

Переклав Іван Петровіч

Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia:⁴⁹

1. (20) Dolgozatok Hodinka Antal tiszteletére / Наукові дослідження на честь Антонія Годинки / *Szerkesztette Udvari István. Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia I.* Nyíregyháza, 1993. 92 с.

Первый том научной серии *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* целиком посвящен многогранной и плодотворной деятельности выдающегося русинского и венгерского ученого, академика Венгерской академии наук Антония Годинки, чье незаслуженно замалчиваемое долгое время имя и научная деятельность стали известны широкой общественности во многом благодаря публикациям редактора тома и автора одного из материалов, помещенного в настоящем издании, – Иштвана Удвари. В книге содержатся также материалы, посвященные жизни и деятельности „нестора подкарпатской историографии” – Антония Годинки, авторами которых являются современные исследователи Сергей Панько, Василий Орос, Юрий Туряница, Степан Арпа, Олег Лещак, Любица Бабота и Калман Киш.

⁴⁹ Подробнее об этой научной серии см.: **Mykhajlo Kapral:** *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* // *Encyclopedia of Rusyn History and Culture*. Paul Robert Magocsi and Ivan Pop editors. Toronto–Buffalo–London: University of Toronto Press, 2002. С. 449.

2. (21) **Udvari István:** Tallózások ukrán, ruszin és szlovák könyvek körében. Нотатки на полях українських, русинських та словацьких книг. *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* 2. Nyíregyháza, 1995. 255 c. [61–64]

В сборнике помещены рецензии на венгерские, русинские, украинские, словацкие книги, появившиеся на протяжении последних двух десятилетий и опубликованные в различных венгерских и зарубежных научных изданиях. Книга не только демонстрирует круг интересов известного ученого, его кропотливую научную деятельность в данной отрасли знаний на протяжении более двух десятилетий, но и является хорошим подспорьем для исследователей региональных культур народов, населяющих карпатские и близлежащие территории.

3. (22) **Adatok a hazai ukrainisztika és ruszinisztika bibliográfiájához (1974–1995).** [Данные к библиографии отечественной украинистики и русинистики].⁵⁰ Szerkesztette: *Vraukóné Lukács Ilona.* *Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* 3. Nyíregyháza, 1995. 68 c. [122–124]

В издании представлена богатая библиография научных трудов профессора Иштвана Удвари.⁵¹

⁵⁰ При отсутствии в книге библиографических данных на одном из славянских языков здесь и далее в квадратных скобках представлен перевод названия книги на русский язык.

⁵¹ Эта книга выдержала второе издание, ср.: Szlavisztikai bibliográfia Udvari István munkássága alapján I. Adatok a hazai ukrainisztika és ruszinisztika bibliográfiájához (1974–1995). Második kiadás. Szerkesztette: **Vraukóné Lukács Ilona.** Mórincz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár. Bibliográfiai füzetek 31. Nyíregyháza, 2002.

4. (23) **Дэжэ Ласло:**⁵² Деловая письменность русинов в XVII-XVIII веках. *Словарь, анализ, тексты / Под общей редакцией Иштвана Удвари. *Ukrainica et Rusinica Nyiregyháziensia* 4. Nyiregyháza, 1996. 336 с. [126-129]*

Материалы, подготовленные известным венгерским специалистом в данной области знаний Ласло Дэжэ еще в 80-е годы, увидели свет в составе научной серии *Studia Ukrainica et Rusinica Nyiregyháziensia* благодаря стараниям редактора издания Иштвана Удвари и являются богатым источником прежде всего фактографических сведений для исследователей истории развития русинского литературного языка, исторической грамматики и лексикологии.

5. (24) *Tanulmányok az ukrán és ruszin filológia köréből / Наукові дослідження в галузі української та русинської філології / Szerkesztette Udvari István. *Studia Ukrainica et Rusinica Nyiregyháziensia* 5. Nyiregyháza, 1997. 297 с. [305–308]*

В данном, наиболее объемном и тематически богатом томе *Studia Ukrainica et Rusinica Nyiregyháziensia*, представлены научные изыскания венгерских, русинских, украинских исследователей в области литературы, языка, истории народов, культурные традиции которых во многом переплетались в прошлом и продолжают взаимное обогащение в наши дни. Из языковедческих работ, представленных в сборнике, несомненный интерес для лингвистов представляют насыщенные фактическим материалом работы Жигмонда Бодзея „Глагольные корни ономатопеического происхождения в украинских говорах Марамуреша”, Дюры Латяка „Толкови словнік словох и їх значеньох пожичених з мадярського языка, або преїг нього”,

⁵² См.: **Máté Éva – Mihalovics Árpád** (ред.): *Könyv Dezső Lászlónak*. [Книга в честь Ласло Дежэ]. Nyiregyháza, 1997.

работы Иштвана Удвари, Сергея Панько, Иштвана Кои, Шандора Фёльдвари, Мигая Кочиша, Нины Шовгун.

Широко представлены в пятом томе *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* рецензии (всего 11 позиций), среди которых есть и отзывы на издания, упоминаемые в настоящем обзоре: „Український фольклор” и „Деловая письменность русинов в XVII-XVIII веках”.

6. (25) Удварі Іштван: Русинські жерела урбарської реформи Марії Терезії. *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* 6. Nyíregyháza, 1999. 127 с. [450–454]

В шестом томе научной серии *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* представлены богатые языковые материалы XVIII века. Масштабные и глубокие реформы времен Марии Терезии заметно сказались на многих сторонах жизни народов карпатского бассейна. Урбарильная реформа к тому же оказалась неожиданным подспорьем для исследователей истории русинских говоров, которые в печатной форме впервые достаточно адекватно были зафиксированы при описании хозяйственной жизни крестьян от Марамороша на востоке до Спиша на западе. Несомненным достоинством издания является публикация ценных языковых материалов факсимильным способом, что предпринято впервые. Отдельно представлен текст русинского урбария (с. 71–95), сведения об истории создания и языковых особенностях ценного культурного памятника. Впервые урбарий времен Марии Терезии был переиздан российским исследователем Алексеем Петровым в 1908 году в Санкт–Петербурге путем транслитерации. С тех пор текст документа, который засвидетельствовал качественно высшее (прежде всего в их экономическом и правовом положении) состояние крестьян Венгерского королевства, изучался несколькими видными специалистами, что нашло отражение в издании Иштвана Удвари в виде факсимильных фрагментов их

работ (с. 96–122). Написана книга на русинском языке, что само по себе представляет немалый интерес для лингвистов, изучающих историю становления русинского литературного языка, в частности, его научного стиля. Издание посвящено V Всемирному русинскому конгрессу, который состоялся в Ужгороде в июне 1999 года.

7. (26) **Király Péter:**⁵³ A nyelvkeveredés. A magyarországi szláv nyelvjárások tanúlságai. [Смешение языков в зеркале венгерских славянских диалектов]. *Szerkesztette és előszót írta: Udvari István.* [Редактор и автор предисловия Иштван Удвари]. *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* 7. Nyíregyháza, 2001. 249 с.

Работа известного венгерского слависта Петера Кирая „Смешение языков в зеркале венгерских славянских диалектов” посвящена исследованию славянских диалектов на территории Венгрии (смешанных восточнословацко–русинских, южно– и среднесловацких, южнославянских диалектов, говора польского населенного пункта Деренк); чистых, смешанных и переходных типов диалектов; вопросов двуязычия; сохранения языков и других вопросов, сопряженных с языковым сожительством славян и венгров на территории Венгрии.

⁵³ См.: **Hermann Péter** (ред.): *Biográf Ki kicsoda* 2002. [Кто есть кто 2002]. Budapest, 2001. С. 938.

8. (27) Керча Ігорь:⁵⁴ Матяш, король Русинув /A ruszinok Mátyás királya/. *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* 8. Nyíregyháza, 2001. 159 с.

Книга на русинском языке известного знатока венгерско–русинских культурных контактов, автора и переводчика Игора Керчи заметно восполняет недостаток этнографической, исторической и краеведческой литературы, освещающей одного из наиболее известных и популярных исторических (а на протяжении последних столетий и легендарных) персонажей совместной венгерско–русинской истории и культуры – короля Матяша (1440–1458–1490). Издание содержит богатый фольклорный материал (сказки, записанные в Подкарпатье, дополнены материалами из венгерских, словацких, русских и украинских сборников), исследования об интереснейшей эпохе, о которой так мало знают нынешние подкарпатские потомки подданных короля Матяша, возможно, наиболее почитаемого среди широких масс исторического персонажа, столь живо представленного в устном народно–поэтическом творчестве народов, в том числе русинского, составлявших некогда Венгерское королевство (научные материалы историков Войтеха Челко, Элемира Малюса, Евгения Перфецкого). Высокий профессиональный уровень издания подчеркивают многочисленные комментарии, указатели, иллюстративные материалы, которые демонстрируют энциклопедические познания ее автора в различных отраслях знаний.

Второе издание книги появилось в русинской художественной серии „Едіція Пудкарпатія” в 2001 году в Ужгороде.

⁵⁴ См.: **Поп И.:** Керча Игорь // Поп Иван. Энциклопедия Подкарпатской Руси/ Carpatho-Russian Ethnic Research Center USA. Ужгород: Изд-во В. Падяка, 2001. С. 205.

9. (28) **Коша Ласло:** Чиї ви сини? Огляд угорської етнографії. *Редактор серії: Іштван Удварі. Переклад: Леся Мушкетик. Ki népei vagytok? Magyar néprajz. A sorozatot szerkeszti: Udvari István. Fordította: Leszja Musketik. Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 9. Nyíregyháza, 2002. 246 с.*

Работа одного из наиболее известных венгерских специалистов в данной области знаний знакомит украинского читателя (перевод с венгерского на украинский осуществила Леся Мушкетик) с венгерской народной культурой, ее наиболее характерными особенностями и местом среди других европейских культур последнего тысячелетия. Основные вопросы, на которые пытается ответить автор: взаимосвязи истории, науки о национальном характере и этнографии; сущность народной культуры, ее место в общей культуре; место венгров в Европе и т. п.

Детально воссоздавая оригинальную картину венгерской этнографии в ее историческом развитии, пространстве и времени, концентрируя ценности согласно собственным представлениям, автор раскрывает перед читателем материальные и духовные ценности венгров, их способ жизни, традиционные занятия, семейные и общественные связи, мир интересов и т. п.

10. (29) **Капраль Михаил:** Подкарпатское Общество Наук. Публикации. 1941-1944 / A Kárpátaljai Tudományos Társaság. Kiadványok: 1941-1944/. *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 10. Nyíregyháza, 2002. 172 с.*

В работе впервые в столь полном объеме представлены сведения об издательской деятельности русинского научного общества (прообраза национальной академии наук) в годы Второй мировой войны, которые невзирая на всю их суровость стали наиболее продуктивными в истории русинской культуры,

Ласло Коша

ЧИЇ ВИ СИННІ?

Огляд угорської етнографії

по мнению одного из наиболее заметных авторов того времени Федора Потушняка, „золотым веком” в истории культуры края. В издании библиографического характера отдельно представлено содержание периодических изданий общества: научного ежеквартальника „Зоря–Најнал”, литературно-публицистического двухнедельника „Литературна Недѣля”, детского ежемесячника „Руська Молодежь”, ежегодного календаря общества; библиографическое описание без малого сотни книг, вышедших под эгидой научного общества, которое несмотря на тяжелые военные годы развернуло чрезвычайно активную деятельность в области развития русинской культуры. В качестве приложения в книге представлены программные публикации Общества на страницах периодических изданий и список расшифрованных псевдонимов и криптонимов авторов „Подкарпатского Общества Наукъ”. Облегчить исследование содержания периодики и библиографического описания отдельных изданий Общества, которые в целом составили 1521 позицию, призван именной указатель, которым снабжено издание.

В том же 2002 году в Ужгороде на русинском языке вышло второе издание данной книги.

11. (30) **János István:** Ruszinok latin nyelvű panegyricusa II. Józsefhez. [Русинский панегирик на латинском языке Иосифу II]. *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* 11. Nyíregyháza, 2002. 72 с.

Соправитель (совместно с Марией–Терезией) Габсбургской монархии Иосиф II в 1770 году побывал с визитом в Восточной Венгрии и посетил, в частности, города Ужгород и Мукачево. Сопровождал высокого гостя и выполнял при этом функции переводчика будущий епископ Мукачевской греко-католической епархии Андрей Бачинский (приступивший к

обязанностям главы епархии в 1772 году, спустя два года после посещения края высоким гостем). По случаю пребывания в крае Иосифа II берегский архидиакон Алексей Илькович на латинском языке (что в очередной раз подчеркивает европейскую культурную ориентацию элиты Подкарпатья) написал панегирик, который составил текст настоящего издания (в оригинале и в переводе на венгерский язык) и стал предметом научных изысканий отечественного исследователя Иштвана Яноша.

12. (31) Удвари Иштван: Збирька жерел про студію русинського писемства І. Кириличні уббіжники мукачовського єпископа Андрія Бачинського. *Редіговав Ігорь Керча. Szöveggyűjtemény a ruszin írásbeliség tanulmányozásához. I. Bacszinsky András munkácsi megyéspüspök cirillbetűs körlevelei. Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 12.* Ніредьгаза, 2002. 238 с.

Новая серия книг ведущего венгерского специалиста в области украинистики и русинистики профессора Иштвана Удвари призвана ознакомить интересующихся читателей с неизвестными ранее русинскими текстами. В данном I томе серии представлены документы, вышедшие из канцелярии мукачевского епископа Андрея Бачинского, сыгравшего решающую роль в распространении идей Просвещения в Подкарпатье и подготовившего во второй половине XVIII века предпосылки для формирования и развития русинской национальной идеи и становления русинской элиты. Именно в языке канцелярии явственно проявились черты так называемого „язычия”, литературного русинского языка, сочетавшего языковые элементы различных изводов церковнославянского языка и местных живых народных говоров, в различной редакции функционировавшего вплоть до первой трети XX столетия. Идеи просвещения, учитывая нахождение Подкарпатья в составе Австро–Венгерской монархии, исходили для подкарпатских

русин из Вены. Интересно, что в значительной мере и великорусское языковое влияние (которое в дальнейшем наряду с другими факторами привело к формированию русофильской ориентации значительной части интеллигенции края, ратовавшей вплоть до 40-х годов XX столетия за использование в качестве литературного языка русского) также в значительной мере исходило из Запада, откуда (наряду с идеями Просвещения) поступали в канцелярию Мукачевского епископата официальные документы. Язык последних, надо признать, оказал значительное влияние на язык посланий и циркуляров канцелярии Андрея Бачинского, которые, в свою очередь, рассылались в деканские округа (в тот период – 60), а оттуда – в приходы епархии (более 700).⁵⁵

13. (32) Káprály Mihály, Pischlöger Christian, Abonyi Andrea: Кафедра украинской и русинской филологии. Публикации: 1993-2003 *Редакция: Káprály Mihály. Предисловие: Székely Gábor. Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 13. Nyíregyháza, 2003. 172 с.*

Представленные материалы в настоящем издании во многом отражают становление отечественной украинистики и русинистики в Венгрии в целом, но прежде всего знакомят широкую общественность с научными интересами и достижениями последнего десятилетия сотрудников кафедры украинской и русинской филологии Ниредьхазской Высшей Школы.

⁵⁵ Подробнее об этом издании см.: **Káprály Mihály:** Удварі Іштван. Збірка жерел про студії русинського писемства I. Szöveggyűjtemény a ruszin írásbeliség tanulmányozásához. I. Кириличні убіжники мукачовського єпископа Андрія Бачинського. Bacsinszky András munkácsi megyéspüspök cirillbetűs körlevelei. (Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 12). Ниредьгаза 2002, 238 с. // Studia Slavica Hung. 47/3-4, Budapest 2002. С. 456-459.

Vice Versa:

- 1. (33) Kondra Rudolfné:** Latin eredetű szállóigék ukrán és magyar nyelven. [Латинские крылатые выражения в переводе на украинский и венгерский языки]. *Szerkesztette és az előszót írta: Udvari István. Vice Versa 1.* Nyíregyháza, 2001. 94 с.

Книга небольшого формата, которая содержит перевод на венгерский и украинский языки 502 известных латинских изречений, может использоваться (и, добавим, используется в Ниредьхазской Высшей Школе) в качестве вспомогательного материала при подготовке венгерских украинистов.

Dimensiones Culturales et Urbariales Regni Hungariae:

- 1. (34) János István:** Ruszinok latin nyelvű panegyricusa II. József-hez. [Русинский панегирик на латинском языке Иосифу II]. *Dimensiones Culturales et Urbariales Regni Hungariae 1*. Nyíregyháza, 2002. 72 c.

Издание, заявленное изначально в серии *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* под одиннадцатым номером [см. выше], открывает новую книжную серию *Dimensiones Culturales et Urbariales Regni Hungariae*, основанную в юбилейный для кафедры украинской и русинской филологии Ниредьхазской Высшей Школы десятый год функционирования.

- 2. (35) Udvari István:** A Mária Terézia–féle úrbérrendezés forrásai magyarországi délszláv népek nyelvén I. Nyomtatványok. [Материалы урбарильной реформы Марии Терезии на южнославянских языках в Венгрии. I. Печатанные издания]. *Dimensiones Culturales et Urbariales Regni Hungariae 2*. Nyíregyháza, 2003. 327 c.

Исследование профессором Иштваном Удвари словацких и русинских документов урбарильной реформы (см. позицию 6 раздела *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia*) получило свое продолжение в данной публикации и способствовало расширению научных интересов автора. В настоящем томе собраны все обнаруженные автором печатанные материалы урбарильной реформы Марии Терезии на хорватском и сербском языках. Основу тома составляют тексты 11 урбаров, которые представлены автором издания факсимиле или с помощью транслитерации. В удобной для исследователей южнославянских

aya, komu, y Od kogagoder budu hoteli kupuvati, ali prodavati, kmeti od Gofzpode Zemelfzke nai fze nepach
os menye zbg prodavanya po fskerbi, y trudi prigozpodarenih dugovany z-Contrabandum ali vu penezi, a
kaftigiju; fzlobodno niftarmanye poleg razuma Articulufa 15^a Letta 1723. prekuplenye Gofzponu Zemel
no potrebochu bude, tak vendar, da one peneze, za koje fze fzlobodno pozodi; taki Gofzpon Zemelfzki fzvoje
nikakvim nac
jibi vu hatar if
kobi fzvoje du
o Gofzpon no
achku meru, y
arom ni Szlo
praviceze, tak
fiti, y nyemu
om melinu fzv
kerchme Poh
§. VII. Gnois
ga niti vu Gof
y kmetfzkih G
u za Vezanye
poczkgoga vu
nalzkgoga (kot
ofzpoczkih hr
ztva, ali Zbog
i takvi penezi
penezi zvana,
tah, kade je M
e nemogu, nit
torali, nego me
otrebnem kup
ofzpona Zeme
o Lagveh, ali p
m danoga rad
Szerpna, kak
y nelzpodobn
oga Vina kmet
vu gore reche
Gruntfzkih dr
jednakh kme
mislena nemot
nih fzamo kmetov jemati, komi pred pravuennim izitolim Gofzpoczkm, y izvedochanizivu Varmegynfzkim
y Prifzefnikom vu pravdi dozudi, fzlobodno vendar bude kmetu fzuda takvoga za previdyenye pred fz
e donefzi. §. II. Vu kaftiga pak Zvun Bifraga, kadi fze vu polyu kvar pripeti, pokedob od tak vlovlene na p
Marhe y Sivine dokonchanye vu orfzachkih praviczah nahaja fze, ono y obderfavati fze mora. §. III. Vu d
vu kolih bi fze kmeti zbg pravichnoga zroka kaftigati morali, takovi krivczy zvun takvoga pripечenya, k
i praviczah bi dokonchano bilo, ni vu penezi, fz kojum fziromasko Ludfztvo podankom podverfeno na nikai
vu telu kaftigati fze moraju, nego na mezto rechene kaftige, jednoga, dva, ali nai vifle tri pefichke Tefake
vendar za kaftigu takovu dusni Tefaki ni, vu vremenu oranya, fetve kozitve, ali Branya moraju fze terjat
remenu onoga Letta fzpuniti moraju fze. §. IV. Akoprem, kak gore recheno je, kmeti niti vu penezi, niti vu Tel
aju, pokedob fze vendar nekuliko krat pripeti, da kmet fzvoim hman Jezikom, ali z-Telom zagreffii, ali pak d
h dnevov pefichkih Tefakov nebi fze pobolfati hotel, tak onda takvoga y vu Telu kaftigati potrebno je, Zato v
ripечenyu paziti fze mora, da ako fze zbg takove kaftige Telovne pofzel naide, onda krivecz ako vu Telu

UDVARI ISTVÁN

**A Mária Terézia-féle úrbérrendezés
forrásai magyarországi délszláv népek
nyelvén I.**

Nyomtatványok

ife nijednoga Z
iti nemore, tak
kak fze kmet f
fival bude, y to
oraju. §. IV. K
inaffati proti d
arom jednomu
i nemore, dabi
VI. Pokedob f
emore, zato fze
ja nikam, Gofz
.VIII. Nepravie
odobnim nach
z Chuvare, y P
im Ludem Zv
kak takaife H
kmet ne fzkoc
ako bi fze bili
a Quarterfzka.
fze prepoveda. §
arhe kmeti po
ime, dabi rech
vati, kuliko hot
ja fzu na hranu
na, Sganicze, a
goga napitka n
u dusni. §. X
em hrana, y di
nfzkoga, y Dev
im imenom zv
, y Zamenyany
drugih z-velil
ali kaftiga z ka
velfztno pofztav

языков и диалектов форме представлены словарные материалы письменных документов эпохи.

Продолжены автором и его изыскания в области русинских урбарильных текстов. Отдельно на русинском языке в книге представлен раздел „Непознаний русинський печатаний документ урбарської регуляції. Записи у порожніх містах урбарії”.

3. (36) Király Péter: A közép-kelet-európai helyesírások és irodalmi nyelvek alakulása. (A budai Egyetemi Nyomda kiadványainak tanulságai 1777-1848). [Становление литературных языков и норм правописания в Средней и Восточной Европе. (Издания будайской университетской типографии 1777-1848)]. *Dimensiones Culturales et Urbariales Regni Hungariae* 3. Nyíregyháza, 2003. 667 с.

Закон о школьном обучении Ratio Educationis, принятый в Венгерском королевстве в 1777 году, предписывал осуществление школьного обучения на национальных языках, что, соответственно, предполагало издание учебной литературы на языках народов Венгерского королевства. В том же году в Буде была основана типография, продукция которой на венгерском, немецком, словацком, сербском, румынском, русинском и др. языках стала предметом исследования новой книги известного венгерского слависта Петера Кирая. По мнению ученого, в конце XVIII – начале XIX века в Европе не существовало институции, распространявшей идеи просвещенного абсолютизма и национального пробуждения на стольких языках, на скольких делала это типография в Буде.

Петер Кирай анализирует многочисленные издания, работу цензоров и корректоров, в частности, хорошо известного в русинской истории Григория Тарковича, впоследствии первого епископа Пряшевской греко-католической епархии, при содействии которого была опубликована пятитомная библия на

церковнославянском языке, букварь и катехизис для русин Венгерского королевства. Репринтное переиздание некоторых из этих книг представлено и в настоящем обзоре, см. позиции 1 и 2 раздела „Репринтные издания”.

Исследование языковой практики будайской типографии двухсотлетней давности, которая отражала языковую политику полинациональной монархии, на наш взгляд, обретает особый интерес в эпоху строительства объединенной Европы наших дней.

4. (37) Udvari István: A Mária Terézia-féle úrbérrendezés forrásai magyarországi délszláv népek nyelvén. II. Bács vármegyei szerb és bunyevác jobbágyok úrbéri bevallásai. [Материалы урбарияльной реформы Марии Терезии на южнославянских языках в Венгрии. II. Ответы на вопросы урбария сербских и буневацких крепостных области Бач]. *Az előszót írta: Lukács István.* [Предисловие Иштвана Лукача] *A térképészeti tanulmányt írta: Bottlik Zsolt.* [Картография Жолта Ботлика] *Dimensiones Culturales et Urbariales Regni Hungariae 4.* Nyíregyháza, 2003.

Настоящее издание профессора Иштвана Удвари продолжает ознакомление широкой научной общественности с южнославянскими языковыми памятниками времен урбарияльной реформы Марии Терезии второй половины XVIII века. В книге представлены языковые материалы, зафиксированные в период проведения реформ на территории исторического комитата Бач в сербских и буневацких населенных пунктах: Begecs, Bereg, Bogyán, Csávoly, Felsőszentiván, Futak, Gara, Glozsán, Kiszács, Kulpin, Nagykér, Ópalánka, Ósóve, Paraga, Piros, Plavna, Rigyice, Szilbács, Sztanisics, Sztapár, Tovariszova, Bácsújfalu, Petrovác.

5. (38) Hollós Attila:⁵⁶ Csopey László⁵⁷ élete és művei. [Жизнь и творчество Ласло Чопея] *Udvari István bevezető tanulmányával. Dimensiones Culturales et Urbanales Regni Hungariae* 5. Nyíregyháza, 2003.

Книга библиографического характера венгерского слависта Аттілы Холлоша посвящена творческой деятельности подкарпатского автора второй половины XIX века Ласлова Чопея, хорошо известного прежде всего как лексикографа своего времени, который первым отразил в „Русько–мадярском словаре” 1883 года все многообразие различных лексических пластов литературного русинского языка, включая материалы живых народных говоров. Следует отметить, что попытки демократизации норм русинского литературного языка, т. е. приближение его к особенностям живой речи современников Ласло Чопея, к чему и стремился в своих произведениях ученый, не получили достаточного развития при жизни замечательного русинского автора и переводчика.

В работе представлено практически все творческое наследие известного лексикографа, автора и редактора учебников и научно–популярных текстов, подготовленных для подкарпатских русин на их родном языке, переводы Ласлова Чопея художественных произведений Николая Гоголя, Александра Пушкина, Федора Достоевского, Ивана Тургенева на венгерский язык.

⁵⁶ См.: **Hermann Péter** (ред.): *Biográf Ki kicsoda* 2002. [Кто есть кто 2002]. Budapest, 2001. С. 762.

⁵⁷ См.: **Удвари Иштван, Алмаши М.**: Чопей Ласло (Csopey, László) // Поп Иван. *Энциклопедия Подкарпатской Руси/ Carpatho-Russian Ethnic Research Center USA*. Ужгород: Изд-во В. Падяка, 2001. С. 405-406; *Encyclopedia of Rusyn History and Culture*. **Paul Robert Magocsi and Ivan Pop** editors. Toronto–Buffalo–London: University of Toronto Press, 2002. С. 64.

6. (39) Czövek István: Magyarország és Ausztria az orosz sajtó tükrében a 19. század második felében. [Венгрия и Австрия второй половины XIX века на страницах российской периодики]. *Dimensiones Culturales et Urbanales Regni Hungariae* 6. Nyíregyháza, 2003.

В монографии ниредьхазского историка исследуются материалы российской периодики второй половины XIX века, отражающие жизнь славянского населения Австро–венгерской монархии исследуемого периода.

По мнению автора, российская периодика трактовала события в соседней монархии прежде всего с позиций правящих кругов, в соответствии с официальной политикой царской России. Автор пытается проследить за реакцией российского общественного мнения на то или иное событие в жизни соперничающего двора, комментирует газетные материалы, представляет собственную оценку тех или иных явлений, зафиксированных на страницах периодики Российской империи того периода и связанных с двусторонними государственными отношениями.

Репринтные издания:

1. (40) Катихисісь малый или наука православно-хртїанскаа сокращеннаа. *Во благочестное воспитанїе юношества Дїецесїи мункачовскїа Составленнаа въ Оунгварѣ. Въ Будинѣ градѣ Печатано писмены Крал. Всеучилища Пештанскаго,* 1801. [Reprint 140×200 mm], Nyíregyháza, 1997. 204 с. [284-298]
2. (41) Букварь языка рускаго съ прочїимъ руководїемъ начинающихъ оучитиса. *Въ Будинѣ Печатано при Кралевскомъ Унїверситетѣ Писмены Славено–Сербскїа Титограф.* 1799. [Reprint 120×170 mm], Nyíregyháza, 1998. 84 с. [356-367]

Настоящие репринтные издания представляют значительную ценность для исследователей истории русинского литературного языка, поскольку обе книги долгое время не были доступны широкой научной общественности, а между тем весьма красноречиво свидетельствуют о существовании уже в конце XVIII века трех стилей русинского литературного языка. Причем язык, предназначенный для „светских” нужд, был весьма близок к живой разговорной речи прихожан Мукачевской греко-католической епархии. Букварь, который, по нашим сведениям, издавался с 1797 по 1850 год по меньшей мере шесть раз и рассылался практически в каждый из более чем 700 приходов и в котором фиксировались образцы живого русинского языка

КАТИХІСІСЪ

М А Л Ы Й

ИЛИ

НАЗКА ПРАВОСЛАВНО - ХРІТІАНСКАЯ

ОБРАЩЕНІЯ

ДО БЛАГОЧЕСТНОГО ВОСПИТАНІЯ ЮНОШЕСТВА

ДІЦЕСІИ МОНКАЧОВСКОЈ

СОСТАВЛЕНАЯ ВЪ ОУНГВАРЬ.

ВЪ БУДИНЪ ГРАДѢ,

Печатано писменъ Крал. Вучилища Піштанскаго

1801.

(северно–земплинского наречия – родного для Иоанна Кутки),⁵⁸ в силу весомости церковных властей для русинского населения Венгерского королевства, фактически выполнял кодификаторские функции. Однако весьма прогрессивное для своего времени направление развития литературного языка, основанное на использовании живой разговорной речи, предлагаемое Иоанном Куткой, не получило в дальнейшем поддержки духовенской элиты края, которая играла ведущую роль в становлении и развитии русинской культуры.⁵⁹ Более того, подобные тенденции не поощрялись духовенством весьма длительное время. Интересно, что гораздо позже, в 20–30 годы XX века, противясь движению русофилов и украинофилов, ратовавших за использование в качестве литературного языка соответственно русского и украинского, именно греко–католическая церковь возглавила движение за создание своего литературного языка на основе народных говоров, отстаивала право местных жителей формировать отдельный этнос.

Издания снабжены материалами, которые комментируют их языковые особенности и представляют тот исторический фон, на котором обе книги для народа появились в конце XVIII века при непосредственном участии в их подготовке секретаря епархии Иоанна Кутки.

⁵⁸ На основе этого наречия в 1995 году кодифицировали свой вариант литературного языка земляки Иоанна Кутки русины Восточной Словакии. См. об этом: Paul Robert Magocsi, ed., *A New Slavik Language Is Born: The Rusyn Literary Language of Slovakia. With an Introduction by Nikita I. Tolstoj* (Eastern European Monographs, No. CDXXXIV), New York: Columbia University Press, 1996, xv + 78 p. + facsimiles; *Zrodil sa nový slovanský jazyk, Rusínsky spisovný jazyk na Slovensku*, 1996, xiv + 68 p.; Капраль Михаил. [Рецензия] // *Studia Slavica Hung.* 42, Budapest 1997. С. 193-195.

⁵⁹ Подробнее об этом см.: **Капраль Михай**. Издания Иоанна Кутки в истории русинского литературного языка // *Studia Russica XVII*. Budapest, 1999. С. 284–290.

3. (42) ELEMENTA puerilis institutionis in lingua latina. Claudiopoli Typis Academ. Soc. JESU per Andream Feij Anno 1746. НАЧАЛО ПИСМЕНЪ *Дѣтемъ къ наставленію на Латинскомъ языкѣ. Повеленіемъ и накладомъ БГОЛЮБИВАГО КУР МИХАЙЛА МАНЪЙЛА ОЛШАВСКИ Епа Русскаго, Мѣкач. и Марамороскаго над Людми Восточнаго Набоженства во Оуграх...* Напечатана въ Коложварской Типографіи лѣта Гдѣа ѿѿмѣ. [Reprint, 95×155 mm], Nyíregyháza, 1999. 54+18 c. [436-442]

Настоящее издание в богатой истории Мукачевской греко-католической епархии знаменует новый и качественный этап развития. Появилось оно вскоре после открытия в Мукачеве в 1744 году первого учебного заведения для подготовки собственных священников восточного (греко-католического) обряда. Как следует из оглавления, осуществлено оно при участии иезуитского ордена и напечатано в Коложваре (Клуже) с помощью букв, привезенных из Нодьсомбата (Трнава). Издатель репринтного издания Иштван Удвари отмечает присутствие в тексте буквы, которой не было в изданиях до епископства Михаила Ольшавского, – а. Следуя сложившимся традициям, в начале учебника была представлена азбука и различные сочетания гласных и согласных букв. Во второй части издания напечатаны основы теологии (ср.: "МЛТВЫ", "СѸМВОЛЬ ПРАВОСЛАВНЫА ВЪРЫ" и т. д.) и арифметики (арабские и латинские цифры от единицы до миллиона). Весь текст издания продублирован на латинском языке (строка латинскими – строка церковнославянскими буквами), что делало учебник универсальным, позволяло обучать латинскому языку на хорошо известных для учащихся двухклассной Мукачевской семинарии церковных текстах. Церковнославянский язык издания не содержит в себе каких-либо следов местных диалектов. Текст, вероятно, был заимствован из московского издания. Об этом

свидетельствует факт, на который указывает Иштван Удвари в послесловии к „Букварю” Иоанна Кутки: на месте „ѣ” в тексте последовательно представлена буква „e”, ср., латинско–русские пары типа „fle – флѣ, sle – слѣ”, написание числительного „двенатцать”.⁶⁰ Характерно, что в текстах отсутствует буква, обозначающая фрикативный звук [h], который присутствовал в местных говорах, однако в силу авторитета канонического текста московской редакции (там он не использовался, поскольку отсутствовал в северно– и средне–великорусских говорах) не был представлен в азбуке учебника.⁶¹

4. (43) Утцюзнина, газдуство и прошлость южнокарпатськихъ русинувъ. Написау едень сокырницькый сирохманъ. [Репринт 125×185 мм], Nyiregyháza, 2000. 103+5+33 с. [492-498]

Последнее на сегодняшний день издание в этой серии знакомит широкую читательскую общественность с одним из самых значительных литературных памятников XX века, написанных на живом народном языке подкарпатских русин. Автор памятника – видный венгерский и русинский ученый–

⁶⁰ См.: **Удвари Иштван**. За руські елементи у Elementa... За звуковое значеня буквы ѣ // Букварь языка рускаго съ прочіимъ руководіемъ начинающихъ оучитиса. 1799. [Репринт], Nyiregyháza, 1998, С. 65.

⁶¹ Под влиянием церковнославянского языка различных редакций в Подкарпатье постепенно сформировалась его разновидность, в которой зафиксированы как различные черты этих форм церковнославянского, так и значительное количество элементов местных говоров, что побудило некоторых исследователей выделять особую русинскую (карпаторусскую) редакцию церковнославянского языка.

славист, академик Венгерской академии наук Антоний Годинка.⁶² Издание безусловно привлечет внимание всех, кто интересуется историей русин, в частности, тех специалистов, которые исследуют процессы сознательного и последовательного формирования русинского литературного языка на основе живых народных говоров, активным сторонником чего и выступал большой патриот и знаток родного края Антоний Годинка.

Как пишут в предисловии ее нынешние издатели, книга, изданная в Будапеште, переведенная с русинского и переизданная в Лондоне, Париже..., „палена, нищена, замовчована, днись встає, як фенікс из попіля, жебы учити нас честовати каждый народ, ёго самобытну культуру, ёго історію”.

В послесловии к изданию читатели могут ознакомиться с личностью крупного ученого, его научной деятельностью. Этому способствуют и материалы приложения: список рукописей Антония Годинки, хранящихся в Венгерской академии наук, и одна из его работ – „Отвореный листь султана Баязита II. о мирѣ его съ Владиславомъ корольомъ угорськымъ и чеськымъ р. 1498”, напечатанная в Загребе в конце 20-х годов прошлого столетия.

⁶² В последнее десятилетие, прежде всего благодаря деятельности профессора Иштвана Удвари, широкой общественности вновь было открыто незаслуженно замалчиваемое в послевоенное время имя ученого, см., например: Hodinka Antal: *Ruszin–Magyar Igetár* / Годинка Антоній: Русинсько–мадярський словарь глаголув. Nyíregyháza, 1991. 436 с.; Hodinka Antal *válogatott kéziratai* / Выбрані рукописі Антонія Годинки. *Vasvári Pál Társaság Füzetei 11*. Nyíregyháza, 1992. 199 old.; **Udvari István**. (szerk.): *Dolgozatok Hodinka Antal tiszteletére* / Наукові дослідження на честь Антонія Годинки/ *Studia Ucrainica et Rusinica Nyíregyháziensia I*. Nyíregyháza, 1993. 92 с.; Hodinka Antal *emlékkönyv*. *Tanulmányok Hodinka Antal tiszteletére*. Nyíregyháza, 1993. 458 с.; **Поп И.**: Годинка Антон (Hodinka, Antal) // Поп Иван. *Энциклопедия Подкарпатской Руси/ Carpatho–Russian Ethnic Research Center USA*. Ужгород: Изд–во В. Падяка, 2001. С. 136-137; **Ivan Pop**: Hodinka, Antal/Hodynka, Antonii // *Encyclopedia of Rusyn History and Culture*. **Paul Robert Magocsi and Ivan Pop** editors. Toronto–Buffalo–London: University of Toronto Press, 2002. С. 190-191.

Словари:

1. (44) **Palamar Larissza, Udvari István:** Gyakorlati ukrán igeszótár / Практичний словник дієслівних форм української мови. Рукопис переглянув і до видання зладив С. С. Панько. Nyíregyháza, 1995. 200 с. [47-48]

В словаре, предназначенном прежде всего для венгерских украинистов, помещены грамматические парадигмы около 1000 украинских глаголов, кратко представлены их сочетаемостные возможности. После вступительного комментария, в котором излагаются основные грамматические свойства наиболее сложной для венгерской аудитории части речи, следуют словарные статьи, построенные следующим образом:

1. говорити	1. поговорити
2. говорю, иш, ять	2. поговорю, иш, ять
3. говорив, ла, ло, ли	3. поговорив, ла, ло, ли
4. говори, говоріть!	4. поговори, поговоріть!
5. говорячий	5. –
6. –	6. –
7. говорячи	7. –
8. –	8. поговоривши

говорити з мамою (з ким?)
про доньку (про кого?)
детально (як?)
дома (де?)
вчора (коли?)

2. **(45) Головач Йожеф:** Українсько–угорський, угорсько–український математичний словник / Holovács József. Ukrán–magyar, magyar–ukrán matematikai szótár. *Glossarium Ukrainicum I. Szerkesztette Udvari István.* Nyíregyháza, 1998. 269 с.

Словарь, в котором содержится около 10 000 математических терминов, вышел первым в серии *Glossarium Ukrainicum*, которая учреждена с целью решить проблему отсутствия новых и качественных украинско–венгерских и венгерско–украинских словарей. По мнению создателя словаря, он призван помочь прежде всего учащимся венгерских школ в Украине.

В настоящее время на кафедре завершена интенсивная работа по созданию украинско–венгерского и начата работа по подготовке нового венгерско–украинского словаря.

3. **(46) Udvari István (ред.):** Ukrán–magyar szótári adatbázis I. A–G. [Базовые материалы к украинско–венгерскому словарю]. Ведущий сотрудник: Kótyuk István; сотрудники: Abonyi Andrea, Hegyes Angéla, Káprály Mihály, Koi István, Rományuk Renáta – Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék, Veszprémi Egyetem Tanárképző Kar, 2003. (*Glossarium Ukrainicum*, 2.). Количество словарных статей: 16 148.

4. **(47) Udvari István (ред.):** Ukrán–magyar szótári adatbázis II. D–K. Сотрудники: Abonyi Andrea, Hegyes Angéla, Iván Beáta, Ivaskin Attila, Káprály Mihály, Koi István, Kótyuk István, Rományuk Renáta – Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék, 2002. – 540 p. – (*Glossarium Ukrainicum*, 3.). Количество словарных статей: 19 966.

- 5. (48) Udvari István (ред.):** Ukrán–magyar szótári adatbázis III. L–O. Сотрудники: Kótyuk István, Orémusz Kálmán, Koi István – Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék, 2000. – 374 p. – (Glossarium Ukrainicum, 4.). Количество словарных статей: 14 771.
- 6. (49) Udvari István (ред.):** Ukrán–magyar szótári adatbázis IV. P. Сотрудники: Kótyuk István. – Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék, 2001. – 488 p. – (Glossarium Ukrainicum, 5.). Количество словарных статей: 16 779. [572-573]
- 7. (50) Udvari István (ред.):** Ukrán–magyar szótári adatbázis V. R–U. Сотрудники: Iván Beáta Katona Andrea, Koi István, Kótyuk István. – Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék, 2001. – 488 p. – (Glossarium Ukrainicum, 6.) Количество словарных статей: 18 379.
- 8. (51) Udvari István (ред.):** Ukrán–magyar szótári adatbázis VI. F–Ja. Сотрудники: Hegyes Angéla, Iván Beáta, Káprály Mihály, Katona Andrea, Koi István, Medvigy István. – Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék, 2000. – 179 p. – (Glossarium Ukrainicum, 7.) Количество словарных статей: 6 401. [517-522]

Настоящее издание – результат большой работы, которая проводилась на кафедре украинской и русинской филологии в Ниредьхазской Высшей Школе в последние годы и направлена на создание столь нужного в настоящее время нового украинско-венгерского словаря. В составе нового словаря около 92 тысяч словарных статей. С учетом иллюстративного материала,

представленного в словаре, общее количество слов еще больше. Создатели нового словаря скромно назвали его „Базовые материалы к украинско–венгерскому словарю”, однако даже в этом виде словарная база, как и другие компоненты нового издания, значительно превосходят показатели вышедших ранее украинско-венгерских словарей как количественно, так и качественно. Многочисленные иллюстративные материалы, представленные в новом издании, уже сейчас делают его пригодным для использования в дидактических целях при обучении (самообучении) украинскому языку в венгерской аудитории.

Во введении (представленном в VI томе) редактор нового издания профессор Иштван Удвари пишет о необходимости последующих шагов по совершенствованию словаря (они изложены в 11 конкретных пунктах). В том же томе представлено предисловие, из которого можно получить сведения о структуре словаря, призванные облегчить пользование новым словарем, и список источников. В каждом из томов представлен список сокращений и символов. Последним (в настоящее время ведется работа над завершением его электронной версии) вышел первый том (А-Г), в котором находится материал, освещающий историю создания словаря, заглавные слова в нем оснащены информацией об их словоизменительных характеристиках (таблицы словоизменения в украинском языке подготовил профессор А. А. Тараненко), в соответствии с традициями, сложившимися в венгерской лексикографии.

Получить частичное представление о новом словаре поможет представленный здесь его фрагмент:

ба́за {2} 1. bázis, alap; alapzat, fundamentum; на ба́зі взаємного порозуміння a kölcsönös megértés alapján; ~ да́них adatbázis; ~ зна́нь tudásalap, ismeretanyag; підво́дити ба́зу під що megalapoz, megteremti az alapját vminek; *nyelv* артикуляці́йна ~ artikulációs bázis; *gazd pol* матеріально-технічна ~ anyagi-műszaki bázis v alap 2. *kat* támaszpont, telephely, telep, központ; туристська ~ turistaszálló, turistaház, menedékhely 3. *ép* talpazat, talp, fundamentum 4. raktár

база́лт -у {27} *ásv* bazalt

база́лтовий {58} bazalt-, bazaltból való

база́р -у {27} 1. piac, (heti)vásár

2. árusítóhely, piactér, vásárcsarnok, bazár 3. *átv* zsidóvásár, zsidóvásár; *пташинний* ~ madárkolónia, madárgyülekező hely; влаштува́ти ~ nagy hűhót csap

базари́ще {44} vásártér

базарний {58} I. *mn* 1. piaci, piac-, vásár-;

базарна площа piactér; vásárhely 2. *átv* goromba, veszekedős; базарна ба́ба piaci kofa, *átv* házszártos, veszekedős asszony II. *fn* 1. базарне helypénz 2. базарний a) vásáros, piacozó b) piaci felügyelő, cédulás

базарува́льник -а {18} *nép* piaci árus, piaci elárusító, vásáros

базарува́льниця {7} *nép* piaci kofaasszony, piaci elárusítónő

базарува́ння {42} *nép* 1. piacozás, vásározás, adás-vevés 2. *átv* hangoskodás, pörlekedés

базарува́ти {79A} *folj nép* 1. piacon kereskedik, piacol, szatócskodik, üzérkedik, kupeckodik 2. *átv* hangoskodik, zajt csap

базарува́ння {42} → базарува́ння

базарюва́ти {79A} *folj ritk*

→ базарува́ти

базгра́нина {2} *pejor* ákombákom, macskakararás 2. fércmű, firkálmány, irodalmi tákolmány

базгра́ти {81} *folj pejor* 1. csúnyán v olvashatatlanul ír 2. összetákol <vmely irodalmi művet>

базе́довий {58} *orv*: базе́дова хвороба bazedovkór

базилі́к -у {26} *növ* bazsalikom (Ocimum basilicum)

базилі́ка {2Г} bazilika

ба́зис -у {27} 1. *fil pol* *gazd* alap 2. *ép* talpazat, talp 3. *vegj* lúg, bázis 4. *műsz* alapvonal, bázis

ба́зисний {58} 1. alap-, kiindulási, eredeti 2. *fil* alap-

ба́зка {1Г} *h n* *pejor* locsogó, fecsegő, csacsogó, szószátyár, pletykás (személy)

ба́зкало {21Б} *pejor* → ба́зка

ба́зкані́йна {2} *pejor* locsogás, fecsegés, üres beszéd, süket duma

ба́зкання́ {42} *pejor* fecsegés, locsogás

ба́зкати {81} *folj pejor* fecseg, locsog, csacsog, szószátyárokodik, перестань ~! hagyd abba a fecsegést!; кінча́й ~! ne fecsegj! hagyd abba a fecsegést!

ба́зовий {58} bázis-, alap-

базува́ння {42} támaszponton való tartózkodás

базува́ти {79A} *folj* на чо́му épít, alapít, alapoz, támaszkodik vmire

базува́тися {79A} *folj* на чо́му 1. alapul, nyugszik 2. elhelyezkedik, állomásozik

ба́зка {1Д; 2Д} → ба́зя

ба́зя 1. {7Г} *gyerm* barika, báránycs

2. {8} *táj* <rügytől> cica(barka)

бай-ба́й *isz* csicsija-babuja, há-há

байба́к -а {19ДБ} *ritk* → баба́к

байбарі́с -у {27} *nép növ* → барбарі́с

ба́йда {1} *ritk* naploró, munkakerülő, henyélő, lustálkodó (férfi v nő); ба́йди бити lorja a napot; henyél

байда́к -а {23ДГ-1} *rég* 1. "bajdak",

folyami hajó <a Dnyeperen> 2. *táj* lustálkodó, munkakerülő (ember)

9. (52) Тараненко О. О.:⁶³ Словозміна української мови. Ige- és névszóragozás az ukrán nyelvben. Szerkesztette és az előszót írta: Udvari István. Fordította: Kótyuk István. *Glossarium Ukrainicum* 8. Nyíregyháza, 2003.

В процессе работы над созданием украинско-венгерского словаря встал вопрос о снабжении его заглавных слов сведениями о грамматических свойствах в соответствии с традициями венгерской лексикографии. Вопрос осложнялся отсутствием украинского грамматического словаря (по типу *Грамматического словаря русского языка* А. А. Зализняка). По просьбе кафедры таблицы, которые составляют настоящее издание и в которых представлены морфологические парадигмы украинских имен и глаголов, подготовил заведующий отделом лексикологии и лексикографии Института украинского языка Национальной академии наук Украины А. А. Тараненко.

В материалах книги, которые также помещены в первом томе „Базовых материалов к украинско-венгерскому словарю” [см. выше позиции 3-8 раздела „Словари”], представлены образцы склонения и спряжения слов украинского языка (как регулярные, так и нерегулярные типы и даже уникальные случаи) с учетом их флексийных, морфонологических и акцентологических характеристик. Вычленение автором словоизменяемых образцов осуществлено на основе современного украинского литературного языка с учетом встречающихся ныне устаревших, народно-поэтических и диалектных по происхождению единиц.

⁶³ См.: Тараненко Олександр Онисимович // Українська мова. Енциклопедія. Київ, 2000. С. 626.

Lehrstuhl für Ukrainistik und Russistik. Publikationen: 1993–2003

Christian Pischlöger

Der Zerfall der Sowjetunion und die politisch-gesellschaftlichen Änderungen in Mittel- und Osteuropa führten auch zu Veränderungen im Bildungssystem der ehemaligen sozialistischen Länder. So wurde nur gut ein Jahr nach der Ausrufung der eigenstaatlichen Souveränität der Ukraine am 24. August 1991 im westlichen Nachbarland Ungarn das Fach „Ukrainische Sprache und Literatur“⁶⁴ an der unweit der Ukraine gelegenen Gesamthochschule Nyíregyháza (bis zum Jahr 2000: Pädagogische Hochschule György Bessenyei) in Ostungarn eingeführt. Die Entscheidung über die Einrichtung eines Lehrstuhls für Ukrainistik und Russistik an der Hochschule wurde vom Rat der Hochschule am 25. Februar 1992 bestätigt. Bereits im September 1993 begann die Ausbildung am Lehrstuhl unter der Leitung István Udvaris,⁶⁵ der den neuen Lehrstuhl initiiert, organisiert und ihm sein Profil gegeben hat. Seit 1999 hat das

⁶⁴ Über die Vorbereitung dieses Ereignisses und die ersten Schritte vgl.: **István Udvari**. Adatok a hazai ukrainisztika történetéhez [Daten zur Geschichte der Ukrainistik in Ungarn]. In: Acta Academiae Paedagogicae Nyíregyháziensis, Tomus 13/C. Nyíregyháza, 1992. S. 267-294.

⁶⁵ Siehe **Paul Robert Magocsi**: Udvari, István. In: Encyclopedia of Rusyn History and Culture. Ed.: Paul Robert Magocsi and Ivan Pop. Toronto–Buffalo–London: University of Toronto Press, 2002. S. 473-474.

Institut den Status eines Universitätsinstituts, die Ausbildung der ersten Universitätsstudenten begann im Jahr 2000.⁶⁶

Unabhängig von dieser Entscheidung hat 1993 im *Ádám-Vay-Gymnasium* in der ca. 30 km östlich von *Nyíregyháza* gelegenen Stadt *Baktalórántháza* der Ukrainisch-Unterricht begonnen. Es ist das bis dato einzige Gymnasium in Ungarn, wo Ukrainisch unterrichtet wird, weitere könnten – die politische Stabilisierung des ukrainischen Staates vorausgesetzt – noch folgen. Die Absolventen des *Ádám-Vay-Gymnasiums* bilden zusammen mit Studierenden aus *Subkarpatien*⁶⁷ bis heute den Kern der Studierenden des Fachs „Ukrainische Sprache und Literatur“⁶⁸.

Die Russinistik wird im Rahmen der Ukrainistik behandelt, sie ist am Lehrstuhl v.a. in den Publikationen vertreten. Fakultativ kann man das Jugoslavo-Russinische erlernen. In *Nyíregyháza* ist das einzige Universitätsinstitut Ungarns, wo dieses Fach vertreten ist.⁶⁹

Die größten Probleme wurden in der Anfangsphase dadurch hervorgerufen, dass der Unterricht des Ukrainischen als Fremdsprache im Ausland (außer in deutschen und nordamerikanischen

⁶⁶ Ukrainistik als eigenständiges Studium konnte in Ungarn zum ersten Mal an der Hochschule in *Nyíregyháza* studiert werden. An der Universität *Szeged* wird sie im Rahmen des Lehrstuhls für Slavistik angeboten; seit 2001 gibt es auch ein Institut für Ukrainistik an der *Eötvös Loránd Universität Budapest*. Ab dem Jahr 1999 hat die Ukrainistik und Russinistik in *Nyíregyháza* den Status eines anerkannten Universitätsstudiums. Alle anderen Studienrichtungen an der Hochschule können „nur“ mit einem Lehramtsdiplom abgeschlossen werden, mit dem man die Lehrberechtigung für Grundschulen (6-14 Jahre) erhält. Die Ausbildung erfolgt zum Diplomukrainisten und/oder Ukrainischlehrer und dauert fünf Jahre (alle anderen vier Jahre). Das Studium muss mit einer anderen Studienrichtung kombiniert werden, und zwar mit einem der folgenden Fächer: Bildnerische Erziehung, Deutsch, Englisch, Französisch, Geschichte, Musikerziehung, Religion, Russisch, Sozialpädagogik oder Ungarisch.

⁶⁷ Hier und in weiterer Folge wird für das ehemalige Gebiet *Transkarpatien* der *USSR* der Terminus *Subkarpatien* (ungarisch *Kárpátalja*, russinisch *Пудкарпатя*) verwendet.

⁶⁸ Gesamtstand September 2002: 47 Studierende.

⁶⁹ In *Budapest* gibt es – im Rahmen der *Minderheiten-Organisationen* (*kisebbségi szervezetek*) – ein Russinisches Forschungsinstitut.

Immigrantenkreisen) und in der Ukraine selbst zu jener Zeit über keine allzu großen Traditionen verfügte. Zu Anfang musste man auf deutsches und englisches Lehrmaterial zurückgreifen. Das Defizit beim Lehrmaterial und in der Methodik war beim Unterrichten der ungarischen Studierenden stark zu spüren.⁷⁰ Die erste und dringlichste Aufgabe des neuen Lehrstuhls war also zunächst die Anfertigung von Wörterbüchern, Lehrbüchern und Lehrmitteln des Ukrainischen. Diese entstanden parallel zum Unterricht und im Hinblick auf die praktischen Anforderungen der angehenden ungarischen Ukrainisten.

Im vorliegenden Überblick sollen kurz die Publikationen des Lehrstuhls für Ukrainistik und Russinistik der Gesamthochschule Nyíregyháza von 1993 bis 2003 vorgestellt werden.⁷¹

⁷⁰ In den ungarischen Schulen des Gebiets Transkarpatien der USSR wurde Russisch unterrichtet. Der Unterricht des Ukrainischen setzte erst in den 90er Jahren – mit der Erlangung der Unabhängigkeit der Ukraine – ein.

⁷¹ Dabei wird die ungarische Transliteration der kyrillischen Titel in lateinischer Schrift beibehalten, da sie sich so auf den Buchdeckeln (bzw. in den Büchern) findet. Titel, die neben dem Ungarischen auch in einer slavischen Sprache (Kirchenslavisch, Russinisch, Russisch, Ukrainisch) angeführt werden, bleiben unübersetzt. Ungarische Titel werden in [eckigen] Klammern übersetzt, sofern keine Übersetzung in einer slavischen Sprache angegeben ist. Ortsnamen werden zuerst in der jeweiligen Landessprache angegeben, danach folgt in (runden) Klammern die ungarische Bezeichnung. Bei der Transliteration der kirchenslavischen Namen wurde wie folgt verfahren: zunächst wurden die Namen gemäß ihrer Aussprache geschrieben. Danach wurde in Klammern die ungarische (historische) Schreibweise angegeben. Publikationen, die von Mitarbeitern des Lehrstuhls angefertigt wurden, aber an einem anderen Ort herausgegeben wurden, sind in diesen Überblick nicht aufgenommen worden, wie z. B.: **István Udvari**: Szlovák mezővárosok népélete Mária Terézia korában [Das Leben der Bevölkerung in den slowakischen Marktflecken zur Zeit Maria Theresias]. *Vasvári Pál Társaság Füzetei 14*. Nyíregyháza, 1994. 247 S.; *Образчики з історії пудкарпатських Русинув. XVIII. столітє. Изгядовання з історії культури и языка. Ужгород, 2000. 339 S. etc.*

Lehrbücher und Lehrmittel:

1. (1) Сучасна українська мова. Практичний курс. *Збірник текстів для домашнього читання на підвищеному етапі (з лексичними коментарями) / Упорядкування, адаптація, пояснення слів, технічна редакція: Сергій Панько.*⁷² Ньиредьгаза, 1994. 156 S.

Die erste Ausgabe des Lehrstuhls für ungarische Studenten der Ukrainistik. Sie enthält Texte von Schriftstellern des 19. bis Anfang des 20. Jahrhunderts: Dmytro Makohon, Ivan Franko, Ivan Nečuj-Levyc'kyj, Мухajlo Jackiv, Lesja Ukrajinka, Тымотеj Borduljak, Мухajlo Кочубыns'kyj, Marko Vovčok, Stepan Vasyľčenko und Leonid Hlibov. Jedem dieser Texte ist eine kleine Wortliste mit einsprachigen ukrainischen Erklärungen beigelegt, in denen einige im Text vorkommende Wörter erklärt werden. Sowohl in den Texten, als auch in den Wortlisten ist die Betonung gekennzeichnet.

⁷² Siehe **István Udvari**: Panyko, Szergij: ukrán műfordító. In: Világirodalmi Lexikon / főszerk. Szerdahelyi István. Budapest: Akad. K., 1996. 19. Kiegészítő köt. A-Z. 819 [Panyko, Szergij: Ukrainischer Übersetzer. In: Lexikon der Weltliteratur / Hrsg. István Szerdahelyi. Budapest: Akademischer Verlag, 1996. Band 19, Ergänzungsband. A-Z. 819].

2. (2) **Szergij Panyko:** *Ukrán nyelvkönyv / Ukrán nyelv és irodalom szakos hallgatók számára. Herausgeber und Verfasser des Vorworts: István Udvari / Сергій Панько. Українська мова. Посібник для філологів.* Ниредьгаза, 1995. 251 S. [45]⁷³

Dabei handelt es sich um das erste Lehrbuch der ukrainischen Sprache, das in Ungarn herausgegeben wurde. Es enthält dreißig Lektionen, wobei in jeder Lektion ein Text zu einem bestimmten Thema (z.B. elementare linguistische Termini, Wochentage, Jahreszeiten, auf dem Bahnhof, in der Bibliothek, Taras Ševčenko etc.) vorgestellt wird. Anschließend werden mit Hilfe von Tabellen, die jedem Text angefügt sind, die grammatikalischen Erscheinungen genau erklärt. An die Übungen schließen sich dann praktische Übungen an. Die Betonung ist markiert. Dem Lehrbuch ist eine ukrainisch–ungarische Wörterliste beigelegt.

⁷³ Hier und in weiterer Folge wird in eckigen Klammern auf den entsprechenden Eintrag *Szlavisztikai bibliográfia Udvari István munkássága alapján II. Adatok a hazai ukrainisztika és ruszinisztika bibliográfiájához (1995–2000)*. Herausgeber: **Bajnok Lászlóné.** Mórincz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár. *Bibliográfiai füzetek 30.* [Slavistische Bibliographie anhand der wissenschaftlichen Tätigkeit von István Udvari II. Daten zur Bibliographie der Ukrainistik und Russinistik in Ungarn (1995–2000)] Nyíregyháza, 2000 verwiesen, wo die bibliographischen Daten und die Rezensionen zur vorliegenden Ausgabe verzeichnet sind.

- 3. (3) Mihály Káprály:**⁷⁴ *Beszéljünk ukránul! Főiskolai jegyzet ukrainista hallgatók számára. Herausgeber: István Udvari / Розмовляймо українською! Посібник для угорських українців.* Nyíregyháza, 1998. 205 S.; *Második átdolgozott és bővített kiadás. Друге виправлене та доповнене видання.* Nyíregyháza, 2000. 224 S.; *Harmadik átdolgozott és bővített kiadás. Третє виправлене та доповнене видання.* Nyíregyháza, 2002. 226 S. [500-502]

Ein Lehrbuch des Ukrainischen, das zwanzig Lektionen enthält. Anschließend an den Lesetext, der jeder Lektion vorangestellt wird, gibt es Dialoge und eine Reihe von Übungen, die dem Lernenden helfen sollen, sich sowohl die theoretischen Kenntnisse anzueignen, als auch die lexikalischen und grammatikalischen Erscheinungen in der Praxis zu festigen. Ein Lehrbuch des Ukrainischen als Fremdsprache auf kommunikativer Basis.

- 4. (4) Mária Zsirosné Jobbágy:** *Ismerjenek meg minket! 15 bács-szerémi ruszin nyelvlecke. Herausgeber: István Udvari / Марія Йоббадь-Жирош. Вітайце у нас! 15 лекції бачванско-сримського руского языка.* Nyíregyháza, 1998. 353 S. [388-394]

Dieses Lehrbuch des Jugoslavo–Russinischen als Fremdsprache ist in erster Linie für ungarische Studenten und Slavisten gedacht. In 15 Lektionen werden die Grundlagen der Grammatik und Lexik des Jugoslavo–Russinischen behandelt, das Lehrmaterial ist reich mit Zeichnungen und Photos (Vojvodina, Novi Sad, Ruski Kerestur etc.) illustriert. Im Anhang findet sich eine kurze russinisch–ungarische Liste mit Grußformeln, Redewendungen etc. sowie eine (ungarischsprachige) Bibliographie zu den Russinen des ehemaligen Jugoslawien. Das Buch ist ein Zeugnis für die Anstrengungen und

⁷⁴ Siehe **Иштван Удвари:** Капраль Михаил. In: Иван Поп. Энциклопедия Подкарпатской Руси/ Carpatho-Russian Ethnic Research Center USA. Ужгород: Изд-во В. Падяка, 2001. 193-194 S.

Erfolge im Bereich der russinischen Kultur Jugoslawiens,⁷⁵ deren integraler Bestandteil die russinische Literatursprache ist.

5. (5) Szvitlana Melnik: *Az ukrán morfológia alapjai. Herausgeber und Verfasser des Vorworts: István Udvari / Початки української морфології. Посібник для угорських українців.* Nyíregyháza, 1999. 129 S.

Es handelt sich um ein einsprachiges Lehrbuch des Ukrainischen mit Markierung der Betonung, das die Grundlagen der ukrainischen Morphologie und Derivationslehre enthält. Im Anschluss an die theoretischen Erklärungen zu den einzelnen grammatikalischen Kategorien (Substantiv, Adjektiv, Verb etc.) werden Übungen angeboten, in denen man die Theorie in der Praxis üben kann.

⁷⁵ Von allen Russinen Österreich-Ungarns, die sich nach dem Zerfall der Monarchie in den jeweiligen Nachfolgestaaten wiederfanden, gelang es ihren jugoslawischen Vertretern – ungeachtet ihrer geringen Zahl (ca. 25 000, davon lebten laut Volkszählung aus dem Jahre 1989 17 652 in der Vojvodina) – schon in den ersten Jahrzehnten des 20. Jahrhunderts eine russinische Literatursprache zu kodifizieren und zu einem voll funktionsfähigen Instrument auszubauen (Belletristik, Periodika, Bildung, Wissenschaft, Religion und Verwaltung). Ungeachtet der ungünstigen Bedingungen, die mit dem Zerfall der Sozialistischen Föderativen Republik Jugoslawien zusammenhängen, entwickelt sich die russinische Literatur weiter, wovon die Publikationen der letzten fünf Jahre inner- und außerhalb Jugoslawiens Zeugnis ablegen. Unter der bedeutenden Zahl von Publikationen seien nur einige erwähnt: *Спрско-русински речник / Словник сербско-руски*, I, II, Главни редактор: др Јулијан Рамач, редакторе: мр Михајло Фејса и мр Гелена Медеши. Т. 1. Нови Сад, 1995. 896 S.; Т. 2. Београд, 1997. 1064 S.; **Александр Д. Дуличенко.** *Jugoslavo-Ruthenica. Работи з рускеј филологији.* - Нови Сад: Руске слово, 1995. 333 S.; **Мирон Жирош.** *Бачванско-сримски Руснаци дома и у швецe 1745–1991.* Т. 1. Нови Сад, 1987. 493 S.; Т. 2. Нови Сад, 1998. 501 S.; **István Udvari.** *Tallózások ukrán, ruszin és szlovák könyvek körében / Нотатки о українських, руских и словацких кніжках.* *Studia Ukrainica et Rusinica* 2. Nyíregyháza, 1995. S. 255.

- 6. (6) Vaszil Szuhomlinszkij:** Erkölcsnemesítő mesék / Василь Сухомлинський. Казки морального спрямування. *Упорядкування, вступ: Тетяна Беднаржова. Редактор та автор передмови І. Удварі.* Ніредьгаза, 1996. 99 S. [138]

Die Sammlung „Märchen zur moralischen Erbauung“ des bekannten sowjetischen Pädagogen Vaszil' Suxomlyns'kyj wurde von Tetjana Bednářová, Dozentin der Taras-Ševčenko-Universität Kiew und der Karl-Universität Prag, zusammengestellt. Die Kunstmärchen sind sprachlich aufbereitet (Lexik, Markierung der Betonung), daher kann es auch als Lehrbuch Verwendung finden.

- 7. (7) Коротка історія Угорщини / Під ред. Петера Ганака. Редактор та упорядник українського видання Іштван Удварі.** Ніредьгаза, 1997. 222 S. [300-303]

Es handelt sich dabei um die Übersetzung eines Buches der Ungarischen Akademie der Wissenschaften aus dem Jahr 1986, vgl. *Hanák, Péter (Hrsg.): Egy ezredév. Magyarország rövid története.* [Ein Jahrtausend. Eine kurze Geschichte Ungarns]. Budapest, 1986. Den zusätzlichen Abschnitt „Історія Угорщини 1945-1990“ schrieb Domonkos Szőke. Die Übersetzung ins Ukrainische erfolgte durch József Kobály und András Soltész. Das Buch erlaubt einerseits einem breiten ukrainischen Leserkreis sich mit den Ergebnissen der ungarischen Geschichtsschreibung bekanntzumachen, andererseits hilft es den ungarischen Ukrainisten ihre Sprachkenntnisse auf Basis eines bekannten Stoffs zu verbessern und zu erweitern.

КОРОТКА ІСТОРІЯ УТОРЩИНИ

8. (8) Nagyija Honcsarenko, Szvitlana Melnik: Ukrajna vázlatos történelme / Надія Гончаренко, Світлана Мельник. Основи історії України. *Főiskolai jegyzet. Ukrán nyelv és irodalom szakos hallgatók számára. Посібник для студентів-україністів. Редактор та автор передмови: Іштван Удвари.* Nyíregyháza, 1999. 134 S.

Das Buch stellt anhand kurzer Texte die Geschichte der Ukraine von den Anfängen (Stein-, Eisen-, Bronzezeit, Steppenvölker, Kiever Rus' etc.) bis zu den Ereignissen des letzten Jahrzehnts des 20. Jahrhunderts (Perestrojka/Perebudova, Unabhängigkeit der Ukraine) dar. Einen integralen Teil des Lehrbuches macht das Vorwort des Redakteurs István Udvari in ungarischer Sprache aus (S. 5-28).⁷⁶ Es versteht sich als Einführung und enthält allgemeine Informationen zu Quellen, Grundzügen der Geschichte der Ukraine und Subkarpatiens, Epochen und Chronologisierung, Bevölkerung und politischen Einteilung in Gebiete (Область) sowie die damit verbundenen Schwierigkeiten, die sich aus den unterschiedlichen Geschichtsschreibungen und –traditionen ergeben.

⁷⁶ Vgl. auch **István Udvari:** Аркадій Жуковський – Орест Субтельний: Нарис історії України. Львів, 1992. *Klio*. II. Jhrg. 1993. 1. Nr. 18-20; I. Гранчак (Red.): Нариси історії Закарпаття. Т.1. (з найдавніших часів до 1918 року). Ужгород, 1993. *Klio*. III. Jhrg. 1994. 1. Nr. 124-125.; Верстюк В.Ф. – Дзюба О.М. – Репринцев В.Ф.: Україна від найдавніших часів до сьогодення. Хронологічний довідник. Київ, 1995. *Klio*. V. Jhrg. 1996. 3. Nr. 18-20; Olekszander Ogloblin: Iván Mazeppa kozák hetman és kora [Der Kosaken-Hetman Ivan Mazepa und sein Zeitalter]. *Klio*. XII. évf. 2003. 1. sz. 91-93. [Rezensionen].

9. (9) Szvitlana Melnik, Miroszlava Sevcenko: Az ukrán fonetika alapjai. *Herausgeber und Verfasser des Vorworts: István Udvari.* / Світлана Мельник, Мирослава Шевченко. Початки української фонетики. Nyíregyháza, 2000. 75 S. [504]

Das Lehrbuch enthält die Grundlagen der ukrainischen Phonetik und Übungen, die der Anwendung der theoretischen Kenntnisse dienen sollen.

10. (10) Szofilkánics Judit: Tanuljunk ukránul! Foglalkoztató szótárfüzet. [Lernen wir Ukrainisch! Arbeitsheft zum Wortschatz] Nyíregyháza, 2002. 127 S.

Seit 1992 wird am Ádám–Vay–Gymnasiums in Baktalórántháza Ukrainisch unterrichtet. Die Einführung dieses Faches geschah unabhängig von der Einrichtung der Studienrichtung Ukrainische Sprache und Kultur an der Hochschule in Nyíregyháza, allerdings aus ähnlichen Motiven. Die beiden Einrichtungen arbeiten eng zusammen: Auf der einen Seite halten die Studierenden der Hochschule ihre Unterrichtspraktika in Bakatalórántháza ab, auf der anderen Seite stellen die Absolventen des Gymnasiums einen hohen Anteil der angehenden Ukrainisten in Nyíregyháza.

Die Verfasserin dieser Ausgabe ist Judit Szofilkánics, die in Baktalórántháza für die Methodik des Unterrichts der ukrainischen Sprache und Literatur zuständig ist. Das Buch beinhaltet die Anforderungen für die mündliche Reifeprüfung, mit deren Hilfe man – im Selbststudium oder unter Anleitung eines Lehrers – die Lexik und die Themen erarbeiten kann. Es ist in zwanzig Themenkreise, wie z.B. *Angaben zur Person, Wohnen, Schule, Ukraine, Kiew, Ungarn* etc., unterteilt. Zu jedem Thema sind zweispaltige Tabellen angeführt, in deren jeweils linker Spalte sich die entsprechenden ukrainischen Vokabeln, idiomatischen Wendungen etc. sowie Fragen zum Thema befinden. Die rechte Spalte ist leer, so dass sie von den Lernenden mit den muttersprachlichen Entsprechungen bzw. den Antworten auf die Fragen ausgefüllt werden können. Die Betonung der ukrainischen Wörter ist angegeben.

Literaturwissenschaftliche Publikationen:

1. (11) Український фольклор. Тексти. Упорядкування, вступ та коментарі Л. Г. Мушкетик.⁷⁷ Редактор та автор передмови І. Удвари. / Ukrán folklór. Szöveggyűjtemény. Összeállította, bevezetővel és szövegmagyarázatokkal ellátta: Leszja Musketik. Szerkesztette és az előszót írta: Udvari István. Nyíregyháza, 1995. 148 S. [39-41]

Die Textsammlung wurde von Lesja Mušketyk, Mitarbeiterin der Taras–Ševčenko–Universität Kiew und des Instituts für Kulturgeschichte, Folklore und Volkskunde der Ukrainischen Akademie der Wissenschaften, zusammengestellt. Sie beinhaltet eine reiche Auswahl an Volksliedern, Märchen, Anekdoten, Sprichwörtern, Legenden, Rätsel etc. Darunter finden sich für die ukrainische Folklore typische Gattungen wie Duma (Heldenepos), Kolomyjka (kleinere Scherzlieder), Kosaken– und Čumakenlieder. In den Texten spiegelt sich noch die alte slavische heidnische Religion wieder, in ihnen haben sich die alten slavischen Götter– und Geisternamen wie Perun, Lado, Koleda, Kupalo, Rusalka etc. noch erhalten.

⁷⁷ Siehe **István Udvari**: Musketik, Leszja: ukrán folklórlista, fordító. In: Világirodalmi Lexikon [Musketik, Leszja: Ukrainische Folkloristin, Übersetzerin. In: Lexikon der Weltliteratur] / főszerk. Szerdahelyi István. Budapest: Akad. K., 1996. 19. Kiegészítő köt. A-Z. 778-779 .

- 2. (12) Angéla Hegyes:**⁷⁸ Az ukrán irodalom története. Folklór, a régi és az új ukrán irodalom. A XIX. század első évtizedeinek irodalma. / Ангеліна Гедеш: Історія української літератури. Фольклор, давня, нова українська література. Література перших десятиліть XIX. ст. Nyíregyháza, 1995. 122 S. [37]

In dieser Ausgabe werden exemplarisch einzelne Epochen der ukrainischen Literatur bis zur Epoche Taras Ševčenkos dargestellt. Die Texte umfassen Volksdichtung (Lieder, Märchen, Legenden etc.), Literatur der Kiever Rus', Chroniken, Texte von Skovoroda, Kotljarevs'kyj etc. In allen Texten ist die Betonungsstelle angegeben.

- 3. (13) Український футуризм. Вибрані сторінки. Укладання і коментарі: Микола Сулима. Передмова: Іштван Удвари. Редагування: Ангеліна Гедеш. Az ukrán futurizmus. Szemelvények. Összeállította és kommentárokkal ellátta: Szulima Mikola. Az előszót írta: Udvari István. Szerkesztette: Hegyes Angéla.** Nyíregyháza, 1996. 256 S.

Die Textsammlung zum ukrainischen Futurismus wurde von Mykola Sulyma, der dem literaturwissenschaftlichen Institut der ukrainischen Akademie der Wissenschaften angehört, zusammengestellt und mit Kommentaren versehen. Er verfasste auch die Einleitung zum Buch („Три етапи українського футуризму“), die einen kurzen Überblick über die Geschichte des ukrainischen Futurismus gibt. Der Hauptanteil der Ausgabe ist dem bedeutendsten Vertreter des Futurismus in der Ukraine Mychajl' Semenko gewidmet (S. 7-77), danach folgen weniger bekannte Dichter. Nach einer kurzen biographischen Notiz zu den jeweiligen Autoren folgen Beispiele aus ihrem Schaffen.

⁷⁸ Siehe **István Udvari**: Hegyes Angéla: kárpátaljai irodalomtörténész. In: Világirodalmi Lexikon [Hegyes, Angéla: Subkarpatische Literaturhistorikerin. In: Lexikon der Weltliteratur]/ főszerk. Szerdahelyi István. Budapest: Akad. K., 1996. 19. Kiegészítő köt. A-Z. 464.

- 4. (14) Angéla Hegyes:** Fejezetek az ukrán irodalom történetéből I. Tarasz Sevcenko. / **Ангеліна Гедеш:** Розділи з історії української літератури. I. Творчість Тараса Шевченка. Nyíregyháza, 1997. 104 S. [280]

In diesem Hochschulsriptum werden kurz die Lebensstationen des ukrainischen Nationaldichters Taras Ševčenko dargestellt. Zur Illustration der jeweiligen Abschnitte dienen Gedichte Ševčенокs. Ein kurzes ukrainisch–ungarisches Glossar erleichtert das Verständnis der mit Betonung versehenen Texte und Gedichte. Bei einigen Gedichten ist auch die ungarische Nachdichtung angegeben (z.B. von Dezső Tandori, Sándor Weöres).

- 5. (15) Angéla Hegyes:** Fejezetek az ukrán irodalom történetéből II. / **Ангеліна Гедеш:** Розділи з історії української літератури. II. Nyíregyháza, 1997. 129 S. [282]

Das Skriptum behandelt die ukrainischen Schriftsteller Marko Vovčok, Jurij Fed'kovyč, Ivan Nečuj–Levyč'kyj, Leonid Hlibov, Panas Myrnyj, Marko Kropyvnyč'kyj und I. Karpenko–Karyj (Tobilyvyč). Nach einem kurzen einführenden Text zu Leben und Schaffen der einzelnen Autoren folgen jeweils einige kurze Texte, die der Illustration dienen sollen. Die Betonung ist gekennzeichnet, nach jedem Text findet sich eine ukrainisch–ungarische Wörterliste, fallweise auch idiomatische Wendungen.

6. (16) Андраш Ѓьоромбеї:⁷⁹ Історія угорської літератури. /
A magyar irodalom rövid története. Nyíregyháza, 1997. 223 S.
[276-278]

Die „Geschichte der ungarischen Literatur“ ist die erste umfassende Darstellung der ungarischen Literaturgeschichte in ukrainischer Sprache. Bis dahin waren nur die ungarischen Klassiker (Sándor Petőfi, Kálmán Mikszáth, Zsigmond Móricz, Géza Gárdonyi) und aus politischer Sicht bevorzugte Schriftsteller (Máté Zalka, Gyula Illés) sowie vereinzelt und unsystematisch auch noch moderne Schriftsteller in ukrainischer Übersetzung bekannt. In diesem Buch wird zum ersten Mal ein Überblick über die gesamte ungarische Literatur gegeben, von den Anfängen (die Literatur des Mittelalters in lateinischer und ungarischer Sprache, Renaissance etc.) bis zur zeitgenössischen Literatur.

Der Verfasser der Literaturgeschichte ist der ungarische Literaturhistoriker und Literaturkritiker András Görömbei. Ins Ungarische übersetzt wurde das Buch von der Kiewer Hungarologin Lesja Mušketyk, einer der bedeutendsten Vertreterinnen der ungarisch-ukrainischen Übersetzungstheorie und –praxis, die die für ukrainische Leser schwierigen Passagen (historischer Hintergrund, Realien etc.) mit Kommentaren und Erklärungen versehen hat. Lesja Mušketyk hat auch eine Bibliographie der bis dato erschienenen Übersetzungen ungarischer Literatur ins Ukrainische zusammengestellt. Behandelt werden sowohl Schriftsteller, die im heutigen Ungarn leben, als auch solche, die im angrenzenden Ausland leben (Ukraine, Slowakei, Rumänien, ehemaliges Jugoslawien). Ein eigenes Kapitel beschäftigt sich mit der ungarischen Literatur in Subkarpatien. Ungarische Personen- und Ortsnamen werden in der von der ukrainischen Translatologie vorgeschlagenen phonetischen Umschrift transliteriert und parallel dazu im ungarischen Original angegeben.

⁷⁹ Siehe **Péter Hermann** (Hrsg.): *Biográf Ki kicsoda 2002*. [Who is who] Budapest, 2001. 649.

7. (17) **А. А. Гедеш:** Історія української літератури III. Творчість Івана Франка, Борись Грінченка, Павла Грабовського. *Редактор та автор передмови: Іштван Удвари. / Angelina Hegyes. Az ukrán irodalom története III. Szerkesztette és az előszót írta: Udvari István.* Nyíregyháza, 1998. 97 S.

Das dritte Skriptum aus der Serie *Abschnitte der ukrainischen Literatur* (s.o.) behandelt die Schriftsteller Ivan Franko, Borys Hrinčenko und Pavlo Hrabovs'kyj. Analog zu den oben vorgestellten Skripten derselben Reihe wird zunächst Leben und Schaffen der Autoren beschrieben, danach folgen die Texte in Auswahl, an die sich ukrainisch–ungarische Wörterlisten anschließen. Bei einigen Gedichten sind die Übertragungen ins Ungarische angegeben worden (z.B. von Sándor Weöres). Die Betonungsstelle ist gekennzeichnet.

8. (18) Іскри чардашу. Мадярская поезія. Переклав Іван Петровцій. / A csárdás szikrái. Magyar versek. Fordította Petróczi Iván.⁸⁰ Nyíregyháza, 1998. 324 S. [371-385]

Der Dichter und Übersetzer Iván Petróczi (Ivan Petrovcij) lebte von 1976 bis 1996 im mehrheitlich von Ungarn bewohnten Berehovo (Beregszász), wo er die ungarische Sprache, Kultur und Literatur eingehend kennengelernt und liebgewonnen hat. Ursprünglich hatte er französische Sprache und Literatur an der Staatlichen Universität Užhorod (Ungvár) studiert. Von den eigenen Baudelaire–Übersetzungen ins Ukrainische⁸¹ führte ihn sein Weg dann über die ungarischen Übersetzer Baudelaires (Mihály Babits, Árpád Tóth,

⁸⁰ Siehe **István Udvari:** Petrovcij, Ivan: russinischer Schriftsteller, Übersetzer. In: Világirodalmi Lexikon / főszerk. Szerdahelyi István. Budapest: Akad. K., 1996. 19. Kiegészítő köt. A-Z. 836.

⁸¹ Vgl. **Шарль Бодлер:** Літанії сатані. Переклад з французької *І. Петровція*. Ужгород, 1994.

Lőrinc Szabó) zur ungarischen Literatur⁸². Es soll noch erwähnt werden, dass Petróczi auch in seine Muttersprache, das Russinische übersetzt und zwar die Vertreter der älteren Literatur Kata Szidonia Petróczi (1602-1608), die in Čynadievo (Beregszentmiklós) verstorben ist und Mihály Csokonai Vitéz (1773–1805). Im vorliegenden Band sind allerdings nur Übersetzungen einiger Gedichte Kata Petróczi ins Ukrainische aufgenommen worden. Petróczi ist auch aktiver Mitstreiter in der russinischen Bewegung in Subkarpatien, wovon seine Publikationen in und über die russinische Sprache zeugen.⁸³ Seit 1997 gibt Petróczi die Zeitung „Русинська бісїда“ heraus.

Der vorliegende Band enthält Petróczi's Übersetzungen von 44 ungarischen Dichtern (Sándor Petőfi, Mihály Vörösmarty, Dezső Kosztolányi, Endre Ady, Attila József u.v.a.m.). Außerdem finden sich noch an die 60 Übersetzungen ungarischer Vokslieder.

9. (19) Angelina Hegyes: Az ukrán irodalom története I–II. Szerkesztette: Rományuk Renáta, Udvari István. Az előszót írta: Udvari István. Ангеліна Гедеш. Історія української літератури I–II. Редагування Ренати Романюк та Іштвана Удвари. Передмова Іштвана Удвари. Nyíregyháza, 2003. 147 S.

Das Skriptum ist die ergänzte und verbesserte Neuauflage der unter Punkt 2. (11) und 4. (13) behandelten Hochschulsripten.

⁸² Zu den Übersetzungen I. Petróczi's aus dem Ungarischen vgl. **Леся Мушке-тик:** Бібліографія перекладів угорської художньої літератури на українську мову. In: Андраш Ѓьоромбеї: Історія угорської літератури. Nyíregyháza, 1997. S. 213–220.

⁸³ Vgl. **Іван Петровцій:** Діалектарій або же мила книжочка русинської бісїди у віршах. Ужгород, 1993; **Іван Петровцій:** Наші співанкы. Русинська поезія. Осій–Берегово–Ужгород. 1996, vgl. auch **Наталія Дудаш** (ред.): Русински (руски) писні. Нови Сад, 1977. S. 50–55.

Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia:⁸⁴

- 1. (20)** Dolgozatok Hodinka Antal tiszteletére / Наукові дослідження на честь Антонія Годинки / *Herausgeber: István Udvari. Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia I.* Nyíregyháza, 1993. 92 S.

Der erste Band der Reihe *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* ist dem russinisch–ungarischen Gelehrten Antal Hodinka gewidmet, dessen unverdient in Vergessenheit geratener Name und wissenschaftliche Tätigkeit zu einem Gutteil dank der Publikationen István Udvaris, des Redakteurs des Bandes und gleichzeitig Autors eines Beitrags im Buch, einer breiten Öffentlichkeit bekannt wurden. Das Buch beinhaltet außerdem Artikel von Serhij Pan'ko, Vasyl' Oros, Jurij Turjanycja, Stepan Árpa, Oleh Leščak, Ljubycja Babota und Kálmán Kiss.

- 2. (21) István Udvari:** Tallózások ukrán, ruszin és szlovák könyvek körében / Нотатки о українських, руских и словацких книжках. *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 2.* Nyíregyháza, 1995. 255 S. [61–64]

Der Sammelband enthält Artikel und Rezensionen István Udvaris über ungarische, russinische, ukrainische und slowakische Bücher, die im Laufe der letzten zwei Jahrzehnte erschienen sind und in verschiedenen Publikationen inner- und außerhalb Ungarns veröffentlicht wurden. Das Buch dokumentiert die wissenschaftliche Tätigkeit des Forschers im Verlauf von mehr als zwei Jahrzehnten und kann als wichtige Quelle zur Erforschung einzelner Aspekte des Zusammenlebens der Völker in der Karpatenregion und den angrenzenden Gebieten dienen.

⁸⁴ Siehe **Mykhajlo Kapral:** *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia*. In: *Encyclopedia of Rusyn History and Culture*. Ed.: Paul Robert Magocsi and Ivan Pop. Toronto–Buffalo–London: University of Toronto Press, 2002. 449.

3. (22) Adatok a hazai ukrainisztika és ruszinisztika bibliográfiájához (1974–1995) [Materialien zur Bibliographie der Ukrainistik und Russinistik in Ungarn]. Herausgeber: *Iлона Vraukóné Lukács*. *Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* 3. Nyíregyháza, 1995. 68 S. [122-124]

István Udvari ist der Begründer und Leiter des Lehrstuhls für Ukrainistik und Russinistik in Nyíregyháza und seit 1997 Mitglied der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. In der Publikation wird die Bibliographie seiner wissenschaftlichen Arbeiten vorgestellt.⁸⁵

4. (23) Ласло Дэже:⁸⁶ Деловая письменность русинов в XVII–XVIII веках. *Словарь, анализ, тексты / Под общей редакцией Иштвана Удвари*. *Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* 4. Nyíregyháza, 1996. 336 S. [126-129]

In dieser Ausgabe werden die Materialsammlungen von László Dezső, die noch in den 80er Jahren zusammengestellt wurden, der Öffentlichkeit zugänglich gemacht. Gelungen ist dies dank der Bemühungen des Redakteurs der Ausgabe, István Udvari. Das Buch stellt eine reiche Quelle für Forscher der Herausbildung und Entwicklung der russinischen Literatursprache, historischen Grammatik und Lexikologie dar. Das Buch ist in russischer Sprache verfasst.

⁸⁵ Diese Ausgabe gelangte zu einer zweiten Auflage, vgl.: Szlavisztikai bibliográfia Udvari István munkássága alapján I. Adatok a hazai ukrainisztika és ruszinisztika bibliográfiájához [Slavistische Bibliographie anhand der Tätigkeit István Udvaris] (1974-1995). Zweite Auflage. Herausgeber: **Iлона Vraukóné Lukács**. Móríz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár. Bibliográfiai füzetek 31. Nyíregyháza, 2002. Vgl. auch: Szlavisztikai bibliográfia Udvari István munkássága alapján II. Adatok a hazai ukrainisztika és ruszinisztika bibliográfiájához [Materialien zur Bibliographie der Ukrainistik und Russinistik in Ungarn] (1995–2000). Herausgeber: **Bajnok Lászlóné**. Móríz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár. Bibliográfiai füzetek 30. Nyíregyháza, 2001.

⁸⁶ Siehe **Éva Máté – Árpád Mihalovics** (Hrsg.): *Könyv Dezső Lászlónak*. Nyíregyháza, 1997.

- 5. (24)** Tanulmányok az ukrán és ruszin filológia köréből / Наукові дослідження в галузі української та русинської філології / Herausgeber: István Udvari. *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* 5. Nyíregyháza, 1997. 297 S. [305-308]

In diesem Band der Reihe *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* sind ausgewählte Studien ungarischer, russinischer und ukrainischer Forscher auf dem Gebiet der Sprache, Literatur, Volkskunde etc. zu finden, wie z.B. Lesja Mušketyk, Zsigmond Bodzej, Vasyl' Oros, Serhij Pan'ko, Djura Latjak, István Udvari, Sándor Földvári etc.

Breite Vertretung finden im fünften Band der *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* Rezensionen (insgesamt 11), unter denen sich auch Reaktionen auf Ausgaben finden, die hier in dieser Übersicht erwähnt werden: „Український фольклор“ und „Деловая письменность русинов в XVII-XVIII веках“.

- 6. (25) Иштван Удварі:** Русинські жерела урбарської реформи Марії Теризії. *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* 6. Nyíregyháza, 1999. 127 S. [450-454]

In diesem Band findet sich reiches Sprachmaterial aus dem 18. Jahrhundert. Die Urbarial-Reform Maria Theresias erweist sich als Hilfsmittel für die Forscher der russinischen Dialekte, die hier zum ersten Mal in adäquater Form fixiert wurden, und zwar bei der Beschreibung des bäuerlichen Wirtschaftslebens von der Zips im Westen bis zu Maramureş (Mármaros) im Osten. In diesem Band sind zum ersten Mal wertvolle Sprachmaterialien in Faksimile herausgegeben. Einen Teil für sich bildet der Text des russinischen Urbariums (S. 71–95) in Faksimile, sowie Angaben zur Geschichte und sprachlichen Besonderheiten des Textes. Die Urbarien aus der Zeit Maria Theresias wurden zuerst 1908 in Sankt Petersburg in einer transliterierten Fassung neu herausgegeben. Seitdem wurde der Text von einigen bekannten Spezialisten untersucht, was die von István Udvari in

Faksimile herausgegebenen Fragmente ihrer Arbeit widerspiegeln (S. 96–122). Das Buch ist auf russinisch verfasst und ist somit gleichzeitig ein interessantes Beispiel der rezenten russinischen Literatursprache (die allerdings aus verschiedenen Gründen bis heute noch keine Kodifizierung erfahren hat), speziell des Wissenschaftsstils. Die Ausgabe ist dem V. Russinischen Weltkongress gewidmet, der im Juni 1999 in Užhorod (Ungvár) stattfand.

7. (26) Péter Király:⁸⁷ A nyelvkeveredés. A magyarországi szláv nyelvjárások tanulságai [Sprachmischung. Untersuchungen zu den slavischen Dialekten in Ungarn]. *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* 7. Nyíregyháza, 2001. 249 S.

Die Arbeit des ungarischen Slavisten Péter Király ist der Erforschung der slavischen Dialekte in Ungarn (v.a. ostslavisch-russinisch, aber auch süd- und mittelslovakisch, südslavische Dialekte, Dialekt der einzigen polnischen Siedlung Ungarns: Derenk). Behandelt werden folgende Themenkreise: reine sowie Misch- und Übergangstypen, Fragen der Zweisprachigkeit, die Rolle gemischter Ehen, Spracherhaltung, Sprachkontakt, Sprachwechsel etc.

8. (27) Ігорь Керча: Матяш, король Русинув /A ruszinok Mátyás királya/. *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* 8. Nyíregyháza, 2001. 159 S.

Das in russinischer Sprache geschriebene Buch des Autors und Übersetzers Igor' Kerča ist einer der berühmtesten, beliebtesten und heute schon legendären Persönlichkeiten der ungarischen und russinischen Geschichte gewidmet: König Matthias Corvinus (1440–1458–1490). Es enthält reiches Folklorematerial (in Subkarpatien aufgezeichnete Märchen, ergänzt durch Material aus ungarischen, slovakischen, russischen und ukrainischen Sammelbänden. S. 21–92)

⁸⁷ Siehe **Péter Hermann** (Hrsg.): *Biográf Ki kicsoda 2002* [Who is who 2002] Budapest, 2001. 938.

und geschichtliche Hintergrundinformationen über diese Epoche (von Vojtech Čelko, Elemér Mályusz, Eugen Perfeckij, Igor' Kerča. S. 93–123). Die Ausgabe enthält ein mit kurzen biographischen Daten versehenes Verzeichnis der historischen Persönlichkeiten (S. 124–134) und wird durch zahlreiche Kommentare, Verweise und Illustrationen ergänzt.

9. (28) Ласло Коша: „Чиї ви сини?“ Огляд угорської етнографії/ László Kósa. „Ki népei vagytok?“ Magyar néprajz. *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* 9. Nyíregyháza, 2002. 246 S.

In dieser Arbeit eines der bekanntesten Spezialisten der ungarischen Volkskunde wird der Leser mit folgenden Themenkreisen bekannt gemacht: die Zusammenhänge zwischen Geschichte, nationaler Charakterologie und Volkskunde; Volkskultur und ihr Platz innerhalb der Kultur; der Platz der Ungarn in Europa; Volksbildung; der Mensch und seine natürliche Umwelt; Gesellschaft und Kultur; die Ungarn und ihre Nachbarn etc.

Für die Übertragung ins Ukrainische zeichnet die Übersetzerin, Volkskundlerin und Erforscherin der slavisch–ungarischen Kontakte Lesja Mušketyk.

10. (29) Михаил Капраль: Подкарпатское Общество Наук. Публикации. 1941-1944 /A Kárpátaljai Tudományos Társaság. Kiadványok/. *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* 10. Nyíregyháza, 2002. 172 S.

In der Arbeit finden sich zum ersten Mal in dieser dichten Form Informationen zur außerordentlich produktiven herausgeberischen Tätigkeit der russinischen Gesellschaft der Wissenschaften in den Jahren während des Zweiten Weltkrieges. Gesondert vorgestellt wird der Inhalt folgender Periodika: das vierteljährlich erschienene

Михайль Капраль
**Подкарпатское
Общество Наукъ**
Публикации: 1941–1944

Káprály Mihály
**Kárpátaljai
Tudományos Társaság**
Kiadványok: 1941–1944

Wissenschaftsmagazin „Зоря–Најнал“ (der deutsche Name lautete „Morgenröte“), die literarische und publizistische Zweiwochenschrift „Литературна Недѣля“, die Monatszeitschrift für Kinder „Руська Молодежь“, der jährliche Kalender der Gesellschaft. Außerdem findet sich eine bibliographische Beschreibung der beinahe hundert Bücher, die während der Kriegsjahre von der Gesellschaft herausgegeben wurden. Als Ergänzung sind im Buch das Programm der Gesellschaft, das in den Periodika veröffentlicht wurde sowie eine Liste mit dechiffrierten Pseudonymen und Kryptonomen der Autoren der „Подкарпатское Общество Наукъ“ (der deutsche Name lautete „Karpathenländische Wissenschaftliche Gesellschaft“) angeführt. Ein Namensindex erleichtert die Untersuchung der Inhalte der Periodika und der bibliographischen Beschreibung der Publikationen der Gesellschaft.

11. (30) István János: Ruszinok latin nyelvű panegyricusa II. Józsefhez [Das lateinischsprachige Panegyrikos der Russinen für Joseph II.]. *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 11. Herausgeber und Verfasser des Vorworts: István Udvari. Übertragung des lateinischen Textes ins Ungarische: Jenő Hortoványi und István János. Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 11. Dimensiones Culturales et Urbanales Regni Hungariae 1.* Nyíregyháza, 2002. 72 S.

In dieser Ausgabe wird zum ersten Mal ein lateinischer Text publiziert, der durch Zufall im Griechisch–Katholischen Bischofsarchiv⁸⁸ von Nyíregyháza gefunden wurde. Es handelt sich um ein Panegyrikos, das der Dechant des Užhoroder (Ungvárer) Bezirks Alexius Il'kovič (Ilkovics) geschrieben und Joseph II. gewidmet hatte. Anlass war die Visite Joseph II. in Ungarn, die ihn über Košice

⁸⁸ Hajdúdorogi Főesperesi Levéltár [Archiv des Erzdekanats Hajdúdorog], fasc. 27/41.

(Kassa, dt. Kaschau) und Užhorod (Ungvár) am 1. Juli 1770 nach Mukačevo (Munkács) führte.

Das 1770 erschienene Panegyrikos ist in Hexametern geschrieben und umfasst 132 Zeilen. Es ist ein Beispiel für die neolatinische Dichtkunst des 18. Jahrhunderts in Ungarn, die im übrigen Europa bereits im 17. Jahrhundert von der muttersprachlichen verdrängt zu werden begann. Hervorzuheben ist, dass es zum ersten Mal ins Ungarische übertragen wurde (von István János).

Im Anhang finden sich weitere lateinische Texte vom selben Verfasser: *Threnus* (lat.: S. 47–48, ung. Übersetzung: S. 49–50), anlässlich der Verlegung des Zentrums des Kirchenbezirkes von Mukačevo nach Užhorod geschrieben und *Allocutio* (lat.: S. 51–56, ung.: S. 57–62), die Il'kovyč nach der Rückkehr seines Bischofs Andrej Bačyns'kyj aus Wien an ihn adressiert hat. Bačyns'kyj nahm 1773 in Wien an einer Konferenz zur Klärung organisatorischer Fragen der inneren Angelegenheiten der griechisch-katholischen Kirche (wichtige Entscheidungen über kirchliche Feiertage, Kalender und Unterricht der griechisch-katholischen Gläubigen) teil. Das in ungarischer Sprache verfasste Vorwort des Herausgebers István János gibt Informationen zum historischen Hintergrund und zur Person des Alexius Il'kovyč.

12. (31) Иштван Удвари: Збирька жерел про студії русиньско-го писемства. Кириличні уббіжники мукачовського Єпископа Андрія Бачинського / Udvari, István. Szöveggyűjtemény a ruszin írásbeliség tanulmányozásához. I. Bacsinszky András munkácsi megyéspüspök cirillbetűs körlevelei. *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* 12. Nyíregyháza, 2002. 238 S.

Dieser Band wurde in russinischer Sprache verfasst (Redakteur: Igor' Kerča). Darin sind Dokumente zu finden, die aus der Kanzlei des Bischofs von Mukačevo (Munkács), Andrej Bačyns'kyj, stammen und eine wichtige Rolle bei der Verbreitung der Ideen der

Іштван Удварі

**Збiрка жерел
про студії русинського писемства**

I.

**Кириличні уббіжники
мукачовського єпископа
Андрія Бачинського**

Aufklärung in Subkarpatien gespielt haben. In der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts haben diese Ideen die Vorbedingungen zur Entwicklung der nationalen russinischen Idee und der Entstehung einer russinischen Elite geliefert. Gerade in der Kanzleisprache erscheinen die Charakterzüge des sogenannten „язычие“, der russinischen Literatursprache, die in verschiedenen Redaktionen bis zum ersten Drittel des 20. Jahrhunderts in Gebrauch war. Die Ideen der Aufklärung hatten für die Russinen ihren Ursprung in Wien. Es ist interessant, dass der (groß)russische Einfluss (der u.a. zur Herausbildung einer russophilen Orientierung eines bedeutenden Teils der Intelligenz führte, die für den Gebrauch des Russischen als Literatursprache eintrat) ebenso in einem hohen Maß aus dem Westen kam. Gemeinsam mit den Ideen der Aufklärung kamen Dokumente in die Kanzlei des Bistums von Mukačevo (Munkács), die einen bedeutenden Einfluss auf die Sprache der Briefe und Rundschreiben der Kanzlei Andrej Bačyns'kyjs ausübten. Diese gelangten ihrerseits in die Dekanate (zu jener Zeit 60) und von dort in die Pfarreien des Bistums (über 700).

13. (32) Káprály Mihály, Pischlöger Christian, Abonyi Andrea: Lehrstuhl für Ukrainistik und Russinistik. Publikationen: 1993-2003. *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* 13. 2003. 172 S.

Der Band spiegelt teilweise die Entstehung und Entwicklung der Ukrainistik und Russinistik in Ungarn wider, insbesondere aber die reiche Publikationstätigkeit am Lehrstuhl für Ukrainistik und Russinistik der Gesamthochschule Nyíregyháza. Es handelt sich um ein annotiertes Publikationsverzeichnis der letzten zehn Jahre, seit der Gründung des Lehrstuhls. Die Annotationen sind in ungarischer, russischer und deutscher Sprache verfasst.

Vice Versa:

- 1. (33) Kondra Rudolfné:** Latin eredetű szállóigék ukrán és magyar nyelven [Geflügelte Worte lateinischen Ursprungs in ukrainischer und ungarischer Sprache]. *Vice Versa 1*. Nyíregyháza, 2001. 94 S.

Dieser schmale Band enthält die Übersetzung von 502 bekannten lateinischen Aussprüchen ins Ungarische und Ukrainische. Er dient nicht nur als Hilfsmittel bei der Ausbildung der Studierenden an der Hochschule Nyíregyháza, sondern kann als Fortsetzung zu den „Märchen zur moralischen Erbauung“ von V. Suxomlyns’kij aufgefasst werden, die auch eine moralische und humanistische Botschaft in sich tragen.

Dimensiones Culturales et Urbariales Regni Hungariae:

- 1. (34) István János:** Ruszinok latin nyelvű panegyricusa II. Józsefhez [Das lateinischsprachige Panegyrikos der Russinen an Joseph II.]. *Herausgeber und Verfasser des Vorworts: István Udvari. Übertragung des lateinischen Textes ins Ungarische: Jenő Hortoványi und István János. Dimensiones Culturales et Urbariales Regni Hungariae I.* Nyíregyháza, 2002. 72 S.

Diese Ausgabe wurde bereits unter Punkt 11 der Reihe *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia* vorgestellt. Sie eröffnet die neue Reihe *Dimensiones Culturales et Urbariales Regni Hungariae*, die aus Anlass des zehnjährigen Jubiläums des Lehrstuhls für Ukrainistik und Russinistik an der Gesamthochschule Nyíregyháza ins Leben gerufen wurde.

- 2. (35) István Udvari:** A Mária Terézia–felé úrbérendezés forrásai délszláv népek nyelvén I. Nyomtatványok [Quellen zu den theresianischen Urbarien in den Sprachen der südslawischen Völker Ungarns. Druckschriften]. *Vorwort: István Nyomarkay. Dimensiones Culturales et Urbariales Regni Hungariae 2.* Nyíregyháza, 2003. 326 S.

Die Regentschaft Maria Theresias war von Reformen geprägt, u.a. war sie auch an der Reglementierung und Modernisierung des Unterrichtswesens interessiert. So schreibt István Nyomarkay im Vorwort zu diesem Buch, dass die deutsche Schulgrammatik „Anleitung zur deutschen Sprachlehre“, später „Verbesserte Anleitung zur deutschen Sprachlehre“ in die Sprachen aller Völker der Monarchie übersetzt wurde. Diese Grammatiken erschienen in zweisprachi-

gen Ausgaben, später dienten diese auch als Muster zur Verfassung von Grammatiken der jeweiligen Muttersprachen. Besonders interessant ist dabei die Frage, ob und inwieweit sich die Verfasser der kroatischen, serbischen, slovenischen etc. Grammatiken vom lateinisch-deutschen Vorbild freimachen konnten. Das Zeitalter Maria Theresias war also von großer Bedeutung für die Sprachentwicklung und –standardisierung der Monarchie-Völker, die als Wegbereiter der Spracherneuerungs- und Sprachreinigungsbewegungen ab Mitte des 19. Jahrhunderts angesehen werden können.

Zunächst werden kurz die Patente, Verordnungen und Instruktionen Maria Theresias behandelt (kajkavisch, štokavisch, ungarisch: S. 23-54). Das Grundgerüst des Buches von István Udvari wird aber von dem in elf Varianten erhaltenen Urbarium aus der Zeit Maria Theresias gebildet, wo alle 3 Haupt-Dialekte (Ijekavisch/ Jekavisch/Ikavisch–Štokavisch, Kajkavisch und Čakavisch) vertreten sind (S. 55–275). Die erste Ausgabe des Urbariums erschien 1767, dem weitere im Jahre 1770 folgten. Dabei handelt es sich um eine Art Fragebogen mit neun Fragen, die über Eigentumsfragen, Ernten und Missernten etc. in den jeweiligen Ansiedelungen Auskunft geben sollen. In der zweiten Ausgabe finden sich vier zusätzliche Abschnitte. Zwei dieser Zusätze (je einer in einer kajkavischen und ikavisch-štokavischen Mundart) werden von István Udvari in seinem Buch vorgestellt (S. 243–258).

Die Quellen bieten gute Vergleichsmöglichkeiten der Phonetik, des Wortschatzes, sowie bis zu einem gewissen Grad auch der Rechtschreibung und deren Geschichte. Der Illustration dienen achtundvierzig Faksimilia. Am Ende des Buches findet sich eine Zusammenfassung in englischer Sprache (S. 289–321), sowie anstelle eines Resumés der Artikel „Непознаний русинський печатаний документ урбарської регуляції. Записи у порожніх містах урбарії“ des Autors in russinischer Sprache (S. 276–288). Darin wird auf den historischen Hintergrund („Мадярщина - мала Європа“) und die sprachlichen Besonderheiten des Urbariums eingegangen („Язикові, языкоznательські аспекти урбарської регуляції“).

3. (36) Péter Király: A közép-kelet-európai helyesírások és irodalmi nyelvek alakulása. (A budai Egyetemi Nyomda kiadványainak tanulságai 1777–1848). [Die Herausbildung der Orthographien und Literatursprachen in Mitteleuropa. (Die Publikationen der Pester Universitätsdruckerei in Buda/Ofen von 1777–1848)]. *Dimensiones Culturales et Urbanales Regni Hungariae* 3. Nyíregyháza, 2003. 667 S.

Ende des 18. bis Anfang des 19. Jahrhunderts existierte in ganz Europa keine Druckerei, die unter so vielen Völkern und so erfolgreich die Ideen der Aufklärung und des nationalen Erwachens verbreitete, wie die Druckerei der Pester Universität in Buda (dt. Ofen). Der ungarische Slavist Péter Király untersucht in seinem Buch die Rechtschreibung, Sprache und literarischen Bemühungen in den Publikationen der Budaer Druckerei in deutscher, ungarischer, tschechischer, slovakischer, kroatischer, slovenischer, serbischer, russinischer, russischer, bulgarischer, makedonischer, griechischer, hebräischer und jiddischer Sprache. Als Ergänzung weitet er seine Untersuchungen auch auf die selteneren Publikationen in englischer, französischer und italienischer Sprache aus.

- 4. (37) István Udvari:** A Mária Terézia-féle úrbérrendezés forrásai magyarországi szláv népek nyelvén. II. Bács vármegyei szerb és bunjevác jobbágyok úrbéri bevallásai. [Quellen zu den thesesianischen Urbarien in den Sprachen der südslavischen Völker Ungarns. II. Antworten der serbischen und bunjevaci-schen Fronpflichtigen im Komitat Bács]. *Vorwort von István Lukács. Kartographische Studie von Zsolt Bottlik. Dimensiones Culturales et Urbariales Regni Hungariae 4.* Nyíregyháza, 2003.

Der Verfasser István Udvari setzt in diesem Band die Veröffentlichung südslavischer Sprachdenkmäler in Ungarn zur Zeit der thesesianischen Urbarialreformen fort. Die Antworten der orthodoxen Serben und der aus Dalmatien eingewanderten katholischen Bunjevác-Kroaten werden im Original und in ungarischer Übersetzung angegeben. Der Band dient über die wirtschafts- und gesellschaftsgeschichtlichen Informationen aus dem 18. Jahrhundert hinaus auch als Quelle zur Sprache und Rechtschreibung des Bunjevác-Kroatischen (*i*-Dialekt) und des Serbischen in Ungarn. Im Anhang finden sich mehrere Landkarten, ein Faksimile des gedruckten Urbariums aus der Batschka (Komitat Bács) und die Antwortlisten aus zwei slowakischen Dörfern in der Batschka.

5. (38) Attila Hollós:⁸⁹ Csopey László⁹⁰ élete és művei [Leben und Werk von László Csopey]. Mit einer einführenden Studie von István Udvari. *Dimensiones Culturales et Urbanales Regni Hungariae* 5. Nyiregyháza, 2003.

László Csopej wurde 1856 in Romočevycja (Ramocsaháza) in Subkarpatien geboren und starb 1934 in Budapest. Nach der Absolvierung seiner Gymnasialzeit studierte er an der Budapester Universität Mathematik und Physik. Daneben hörte er auch literatur- und sprachwissenschaftliche Vorlesungen (z. B. bei József Budenz). Von 1879 bis 1883 arbeitete er als Übersetzer aus dem Russinischen und Russischen im Büro des ungarischen Ministerpräsidenten. Während dieser Zeit beschäftigte er sich intensiv mit dem Russinischen und dem Verfassen und der Herausgabe von Lehrbüchern. Seine sprachwissenschaftliche Tätigkeit bestand im Wesentlichen aus seinem Wörterbuch „Rutén–magyar szótár“ [Ruthenisch–ungarisches Wörterbuch] und die gleichsam als Nebenprodukt desselben entstandene Arbeit „Magyar szók a rutén nyelvben“ [Ungarische Wörter im Ruthenischen]. Die vorliegende Ausgabe ist die Bibliographie der sprach-, literatur- und naturwissenschaftlichen Publikationen László Csopeys.

⁸⁹ Siehe **Péter Hermann** (Hrsg.): *Biográf Ki kicsoda 2002* [Who is who 2002]. Budapest, 2001. 762.

⁹⁰ Siehe **Иштван Удвари, М. Алмаший**: Чопей Ласло (Csopey, László). In: Поп Иван. *Энциклопедия Подкарпатской Руси/ Carpatho-Russian Ethnic Research Center USA*. Ужгород: Изд-во В. Падяка, 2001. 405-406; **Paul Robert Magocsi** and **Ivan Pop** [ed.]: *Encyclopedia of Rusyn History and Culture*. Toronto–Buffalo–London: University of Toronto Press, 2002. 64.

6. (39) István Czövek: Magyarország és Ausztria az orosz sajtó tükrében a 19. század második felében. [Österreich und Ungarn im Spiegel der russischen Presse]. *Dimensiones Culturales et Urbariales Regni Hungariae* 6. Nyíregyháza, 2003.

Die Monographie behandelt die Lage der Slaven in der KuK-Monarchie, wie sie in der offiziellen russischen Presse der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts wiedergegeben wird. Dabei wird gezeigt, dass eine slavische Großmacht, nämlich Russland, die Problematik der slavischen Nationen in Österreich-Ungarn in erster Linie und beinahe ausschließlich als Anhängsel der Großmachtpolitik sieht. Es ist offensichtlich, dass die offizielle Presse, die dem Staatsapparat dient, diese Sichtweise widerspiegelte. In diesem Buch wird versucht zu zeigen, wie die Tagesereignisse von der öffentlichen und veröffentlichten Meinung in Russland wahrgenommen wurden.

Reprint-Ausgaben:

1. (40) Катихисісь малый или наука православно–хр҃тіанскаа сокращеннаа. *Во благочестное воспитаніе юношества Дієцесіи мункачовскіа Составленнаа въ Оунгварѣ. Въ Будинѣ градѣ Печатано писмены Крал. Всеучилища Пештанскаго*, 1801. [Reprint], Nyíregyháza, 1997. 204 S. [284-298]
2. (41) Букварь ꙗзыка рускаго съ прочіимъ руководіемъ начинающихъ оучитиса. *Въ Будинѣ Печатано при Кралевскомъ Університетѣ Писмены Славено–Сербскіа Тугограф.* 1799. [Reprint], Nyíregyháza, 1998. 84 S. [356-367]

Beide Bücher waren lange Zeit für die breite Öffentlichkeit nicht zugänglich. Sie legen beredtes Zeugnis von den bereits am Ende des 18. Jahrhunderts existenten drei Stilen der russinischen Literatursprache ab. Die Sprache, die für den „weltlichen“ Gebrauch bestimmt war, war der gesprochenen Sprache der griechisch-katholischen Kirchgänger des Bistums in Mukačevo (Munkács) ganz nah. Die Fibel ist wohl zwischen 1797 und 1850 sechs Mal erschienen und praktisch in alle der über 700 Kirchgemeinden verschickt worden. Darin sind Beispiele der gesprochenen russinischen Sprache (Dialekt von Nord-Zemplén, der Heimatdialekt von Johannes Kutka)⁹¹ fixiert. Die Sprache, die auf der Umgangssprache basiert und von Johannes Kutka

⁹¹ Auf der Basis dieses Dialektes haben die Landsleute Johannes Kutkas – die Russinen der Ostslowakei – ihre Variante der Literatursprache kodifiziert, vgl.: **Paul Robert Magocsi** [ed.], *A New Slavik Language Is Born: The Rusyn Literary Language of Slovakia. With an Introduction by Nikita I. Tolstoj* (Eastern European Monographs, No. CDXXXIV), New York: Columbia University Press, 1996, xv + 78 p. + facsimiles; *Zrodil sa nový slovanský jazyk, Rusínsky spisovný jazyk na Slovensku*, 1996, xiv + 68 p.; **Михаил Капраль**. [Rezension]. In: *Studia Slavica Hung.* 42, Budapest 1997, S. 193-195.

Б У К В А Р Ы

ИЗЫКА РЪКОВАГО

О Ъ

ПРОЧИМЪ РЪКОВОДИЕМЪ
НАЧИНАЮЩИХЪ ОУЧИТИСЯ.

Цѣна безъ переплета 3. кр.

ВЪ Б У Д И Н Ъ

Печатано при Кралівскомъ Університѣтѣ Пис-
мны Олавно-Сірскія Тѣпограф. 1799.

vorgeschlagen wurde, hat allerdings von der geistlichen Elite, die bei der Entstehung und Entwicklung der russinischen Kultur die führende Rolle gespielt hat, im weiteren Verlauf keine Unterstützung erhalten.⁹² Es ist interessant, dass sehr viel später – in den 20er und 30er Jahren des 20. Jahrhunderts – gerade die griechisch-katholische Kirche an der Spitze der Bewegung für die Schaffung einer eigenen Literatursprache auf Basis der lokalen Dialekte stand und das Recht der lokalen Bevölkerung ein eigenes Ethnos zu bilden verteidigte.

In den beiden Ausgaben finden sich außerdem Kommentare zu den sprachlichen Eigenheiten und historische Hintergrundinformationen.

3. (42) ELEMENTA puerilis institutionis in lingua latina. Claudiopoli Typis Academ. Soc. JESU per Andream Feij Anno 1746. НАЧАЛО ПИСМЕНЪ *Дѣтѣмъ къ наставленію на Латинскомъ ѣзыкѣ. Повеленіемъ и накладомъ БГОЛЮБИВАГО КУР МИХАЙЛА МАНЪЙЛА ОЛШАВСКИ Єпіѳа Россискаго, Мѣкач. и Марамороскаго над Людми Восточнаго Набоженства во Оуграх... Напечатася въ Коложварској Типографіи лѣта Гдѣа ѣѳѣѣ.* [Reprint, 95×155 mm], Nyíregyháza, 1999. 54+18 S. [436-442]

Diese Ausgabe erschien 1744 in Mukačevo (Munkács), kurze Zeit nach der Eröffnung der ersten Lehranstalt zur Ausbildung von Geistlichen des griechisch-katholischen Ritus. Sie erschien unter Beteiligung des Jesuitenordens und wurde in Cluj (Kolozsvár) mit Hilfe von Lettern gedruckt, die aus Trnava (Nagyszombat) herbeigebracht wurden. Der Herausgeber der Reprint-Ausgabe vermerkt das Vorkommen eines Buchstaben im Text, den es in den Ausgaben bis zum Bischofsamt von Mixail Manuil Olšavskyj (Olsavszi) nicht gab, nämlich Ѧ. Im ersten Teil des Buches finden sich ein Alphabet sowie verschiedene Verbindungen von Vokalen und Konsonanten. Im zweiten Teil des Buches sind Grundlagen der Theologie (z.B.: „ora-

⁹² Genaueres dazu bei **Михай Капраль**: *Издания Иоанна Кутки в истории русинского литературного языка.* Studia Russica XVII. Budapest, 1999, S. 284-290.

tiones – МѢТВЫ”, „Symbolum orthodoxæ fidei – СѢМВОЛЪ ПРАВОСЛАВНЫА ВѢРЫ” usw.) und Arithmetik (arabische und lateinische Ziffern von eins bis zu einer Million) abgedruckt. Daran schließt sich das Glaubensbekenntnis des heiligen Athanasius von Alexandria an. Der ganze Text wurde parallel in lateinischer und kirchenslavischer Sprache (eine Zeile lateinisch, darunter jeweils die entsprechende kirchenslavische Zeile) verfasst, was den Seminarstudenten in Mukačevo erlaubte, die lateinische Sprache anhand von ihnen bekannten Kirchentexten zu erlernen. Das Kirchenslavische enthält keinerlei Spuren der lokalen Dialekte. Der Text ist wahrscheinlich der Moskauer Ausgabe entnommen. Davon zeugt die Tatsache, auf die István Udvari in seinem Nachwort zum „Букварь” des Johannes Kutka hinweist: anstelle des „ѣ” steht im Text konsequent der Buchstabe „е”, vgl. die lateinisch–russischen Paare „fle – флѣ, sle – слѣ”, die Schreibweise der Ordinalie „двѣнацѣтъ”.⁹³ Der Buchstabe zur Bezeichnung des Frikativen [h] („r”) fehlt, obwohl er in den lokalen Mundarten vorkam, aber aufgrund der Autorität des kanonischen Textes Moskauer Redaktion im Alphabet nicht anzutreffen ist.⁹⁴

⁹³ Siehe **Иштван Удвари**: За руські елементи у Elementa... За звуковое значення букви ѣ. In: Букварь Языка рускаго съ прочіимъ руководіемъ начинающихъ оучитиса. 1799. [Reprint], Nyiregyháza, 1998, S. 65.

⁹⁴ Unter dem Einfluss des Kirchenslavischen verschiedener Redaktionen bildete sich eine Vielfalt heraus, in der sich sowohl Charakterzüge des Kirchenslavischen, als auch Elemente lokaler Mundarten finden, was einige Forscher dazu veranlasste eine eigene russinische (karpato–russische) Redaktion des Kirchenslavischen abzusondern.

4. (43) Утцюзнаина, газдуство и прошлость южнокарпатських русинувъ. Написау едень сокырницькый сирохмань. [Reprint 125×185 mm], Nyiregyháza, 2000. 103+5+33 S. [492-498]

Der Autor der Ausgabe ist der ungarisch–russinische Slavist sowie Mitglied der Ungarischen Akademie der Wissenschaften Antal Hodinka.⁹⁵ Er studierte in Wien und Budapest und widmete sein Forschungsinteresse der Geschichte der griechisch–katholischen Kirche sowie dem Leben und der Geschichte der subkarpatischen Russinen, wovon auch dieses Buch Zeugnis liefert.

Im Nachwort des Herausgebers István Udvaris können sich die Leser mit Antal Hodinka selbst und seiner wissenschaftlichen Tätigkeit bekanntmachen. Dazu tragen auch die Materialien in der Beilage bei: eine Liste der Manuskripte Antal Hodinkas, die in der Ungarischen Akademie der Wissenschaften aufbewahrt werden und eine seiner Arbeiten „Отвореный листь султана Баязита II. о мирѣ его съ Владиславомъ корольомъ угорськымъ и чеськымъ р. 1498“, die in Zagreb (Agram) am Ende der 20er Jahre des vorigen Jahrhunderts gedruckt wurde.

⁹⁵ Antal Hodinka, dessen Name nach dem Krieg unverdienterweise in Vergessenheit geraten ist, wurde im letzten Jahrzehnt vor allem dank der Tätigkeit István Udvaris von neuem einer breiten Öffentlichkeit bekannt gemacht, vgl. z.B.: **István Udvari**: Antal Hodinka – Forscher der ruthenischen Geschichte: 1848–1946. In: *Studia Slavica Savariensia*. [1. évf.] 2. sz. Szombathely, 1992. 66-78; Hodinka Antal válogatott kéziratái / Выбрані рукописі Антонія Годинки. *Vasvári Pál Társaság Füzetei 11*. Nyiregyháza, 1992. 199 S.; **Udvari István**. (Hrsg.): Dolgozatok Hodinka Antal tiszteletére / Наукові дослідження на честь Антонія Годинки/ *Studia Ukrainica et Rusinica Nyiregyháziensia I*. Nyiregyháza, 1993. 92 S.; Hodinka Antal emlékkönyv. Tanulmányok Hodinka Antal tiszteletére [Festschrift für Antal Hodinka. Studien zum Andenken an Antal Hodinka]. Nyiregyháza, 1993. 458 S.; **И. Поп**: Годинка Антон (Hodinka, Antal). In: Иван Поп. Энциклопедия Подкарпатской Руси/ Carpatho-Russian Ethnic Research Center USA. Ужгород: Изд-во В. Падяка, 2001. 136-137; **Ivan Pop**: Hodinka, Antal/Hodynka, Antonii. In: *Encyclopedia of Rusyn History and Culture*. Ed.: **Paul Robert Magocsi and Ivan Pop**. Toronto–Buffalo–London: University of Toronto Press, 2002. 190-191.

Wörterbücher:

1. (44) **Larissza Palamar, István Udvari:** Gyakorlati ukrán ígeszótár / Практичний словник дієслівних форм української мови. Рукопис переглянув і до видання зладив С. С. Панько. Nyíregyháza, 1995. 200 S. [47-48]

Im Wörterbuch finden sich ca. 1000 ukrainische Verben mit einer kurzen Darstellung ihrer Konjugation, Aspekte, Derivationsmöglichkeiten und Rektion. Nach einem einleitenden Kommentar, in dem die grundlegenden Eigenschaften und Schwierigkeiten dieser grammatikalischen Kategorie dargestellt werden, folgen die Beschreibungen der Verben, die nach folgendem Muster aufgebaut sind:

1. говорити	1. поговорити
2. говорю, иш, ять	2. поговорю, иш, ять
3. говорив, ла, ло, ли	3. поговорив, ла, ло, ли
4. говори, говоріть!	4. поговори, поговоріть!
5. говорячий	5. –
6. –	6. –
7. говорячи	7. –
8. –	8. поговоривши

говорити з мамою (з ким?)
про доньку (про кого?)
детально (як?)
дома (де?)
вчора (коли?)

- 2. (45) Йожеф Головач:** Українсько–угорський, угорсько–український математичний словник / József Holovács. Ukrán–magyar, magyar–ukrán matematikai szótár. *Glossarium Ukrainicum I.* Herausgeber: Udvari István. Nyíregyháza, 1998. 269 S.

Das Wörterbuch, das ungefähr 10 000 Termini der Mathematik enthält, ist nach Meinung seines Autors in erster Linie als Hilfe für Schüler ungarischer Schulen in der Ukraine gedacht. Es kam als erstes der Reihe *Glossarium Ukrainicum* heraus, die dazu dienen soll, neue und qualitativ hochwertige ungarisch–ukrainische bzw. ukrainisch–ungarische Wörterbücher zu schaffen, die bis heute kaum vorhanden sind.

- 3. (46) István Udvari (Hrsg.):** Ukrán–magyar szótári adatbázis [Grundlagenmaterial für ein ukrainisch–ungarisches Wörterbuch]. I. A–Г. Leitender Mitarbeiter: István Kótyuk; Mitarbeiter: Andrea Abonyi, Angéla Hegyes, Mihály Káprály, István Koi, Renáta Rományuk – Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék, Veszprémi Egyetem Tanárképző Kar, 2003. (*Glossarium Ukrainicum*, 2.) Wortartikel: 16 148.

- 4. (47) István Udvari (Hrsg.):** Ukrán–magyar szótári adatbázis II. D–K. Mitarbeiter: Andrea Abonyi, Angéla Hegyes, Beáta Iván, Attila Ivaskin, Mihály Káprály, István Koi, István Kótyuk, Renáta Rományuk – Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék, 2002. – 540 p. – (*Glossarium Ukrainicum*, 3.) Wortartikel: 19 966

- 5. (48) István Udvari (Hrsg.):** Ukrán–magyar szótári adatbázis III. L–O. Mitarbeiter: István Kótyuk, Kálmán Orémusz, István Koi – Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék, 2000. – 374 p. – (Glossarium Ukrainicum, 4.) Wortartikel: 14 771.
- 6. (49) István Udvari (Hrsg.):** Ukrán–magyar szótári adatbázis IV. P. Mitarbeiter: István Kótyuk. – Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék, 2001. – 488 p. – (Glossarium Ukrainicum, 5.) Wortartikel: 16 779. [572-573]
- 7. (50) István Udvari (Hrsg.):** Ukrán–magyar szótári adatbázis V. R–U. Mitarbeiter: Beáta Iván Andrea Katona, István Koi, István Kótyuk. – Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék, 2001. – 488 p. – (Glossarium Ukrainicum, 6.) Wortartikel: 18 379.
- 8. (51) István Udvari (Hrsg.):** Ukrán–magyar szótári adatbázis VI. F–Ja. Mitarbeiter: Angéla Hegyes, Beáta Iván, Mihály Káprály, Andrea Katona, István Koi, István Medvigy. – Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék, 2000. – 179 p. – (Glossarium Ukrainicum, 7.) Wortartikel: 6 401. [517-522]

Im Jahre 1998 begannen am Lehrstuhl für Ukrainistik und Russinistik große Anstrengungen, ein ukrainisch–ungarisches Wörterbuch herauszugeben. Anlass dazu war, dass das einzige bis dahin vorhandene allgemeine ukrainisch–ungarische Wörterbuch, das 1963

in kleiner Auflagenzahl erschienen ist, in jeder Hinsicht bereits veraltet war. In den bisher erschienenen Bänden des Wörterbuchs finden sich 92 316 Stichwörter und wenn man das Illustrationsmaterial (Beispiele für die Anwendung der Wörter in idiomatischen Wendungen, Sprichwörtern etc.) berücksichtigt, vergrößert sich diese Zahl noch. Als letzter Band, an dessen Fertigstellung zur Zeit gearbeitet wird, wird der Band I (A-Г) herauskommen, womit sich die Zahl der Stichwörter voraussichtlich auf ca. 90 000 erhöhen wird. Darin wird sich auch Material befinden, das sich der Entstehungsgeschichte des Wörterbuches widmet. Das „Grundlagenmaterial für ein ukrainisch-ungarisches Wörterbuch“ geht in jeder Hinsicht – sowohl qualitativ, als auch quantitativ – über früher erschienene ukrainisch-ungarische Wörterbücher hinaus.

In der Einführung (in Band VI) schreibt der Redakteur István Udvari in 11 Punkten über die Notwendigkeit noch weiterer Schritte zur Erweiterung und Entwicklung des Wörterbuchs im Rahmen der Möglichkeiten des Lehrstuhls. Im selben Band findet sich das Vorwort, aus dem man Informationen über den Aufbau des Wörterbuches erhalten kann, die der Erleichterung bei der Benutzung dienen sollen sowie eine Anführung der Quellen. In jedem der Bände findet sich eine Liste der Abkürzungen und Symbole.

Einen kurzen Eindruck über das neue Wörterbuch kann man anhand eines hier kurz vorgestellten Fragments gewinnen:

гелґання

гелґання {42} 1. gágogás 2. *átv* ricsaj
 гелґати {81} *foly* gágog
 гелґт -ґоту {27Г} 1. gágogás 2. zajongás
 гелґотання {42} gágogás
 гелґотати {83Ба} *foly* → гелґати
 гелґотіти {89Ва} 1. gágog 2. zajong, lármázik <ember>
 гелґотун -а {19А6} gágogó
 гелґертер -а {19} szobatudós
 гелґетка {2Д} *nyug* dagasztóteknő, dézsa
 гелґт -ґоту {27Г} → гелґт
 гелґотання {42} → гелґотання
 гелґотати {83Ба} *foly* → гелґотіти
 гелґотіти {89Ва} *foly* → гелґотіти
 гердán -а {23} *táj* → гердán
 гердánник -а {22} *kics* → гердán
 геркотня {8} *нér* → герґотання
 герліґа {2Г} → герліґа
 гермáния -ю {32} *vegy* germánium
 гетра {2} → гетра
 гетто *nyag s* → гетто
 гешэфт -у {27} *gúny* 1. üzlet 2. haszon, nyereségelházaszás
 гзйтися {87В6} *foly* őrjöng, dühöng
 гйґчуті {85} *befvulг* megdöglik, meggebed, kinyiffan
 гирліґа {2Г} pásztorbot; görbebot
 Гібралтáр *földr* 1. -а {23} Gibraltár <város> 2. -у {27} Gibraltár <terület>
 Гібралтáрський {58} gibraltári;
 Гібралтáрська протóка Gibraltári-szoros
 глáнда {2} *орв* → глáнда
 глáуберлв {58А6} *vegy* glauber-;
 глáуберова сіль glaubersó
 глей -ю {32} mézga
 глейкйй {58} ragacsos, tapadós, ragadós
 глейовий {58} mézga-
 глеювáтій {58} mézгás
 глотá {2} *rég* tumultus; tülekedés, tolakodás
 глґт -нотá {23Г6} 1. lámpabél 2. kanóc, gyújtózsínór
 глґтовий {58} kanóc-, (lámpa)bél-

гречний

гноття {42} *táj gyűjt* rongyok, cula, ringy-rongy
 гну *nyag h áll* gnú
 гóвда {2} *táj* fej, buksi
 гóгель-мóгель гóгелю-мóгелю {32} cukorral kikevert tojássárgája
 гóголь -я {28} 1. *áll* kercecece (Clangula clangula) 2. ficsúr; ходити гóголем ficsúroskodik, дóльфóскóдик
 гóголь-мóголь -ю--ю {32} → гóгель-мóгель
 гой -я {28} → гой
 Голбóфа {2} → Голбóфа
 гóнт -у {27} zsindey; плл гóнтами zsindeyyel fedett, zsindeyes
 гóнта {2} → гóнт
 гóнтáр -я {28А6} 1. zsindeykészító mester 2. zsindeyező <ember>
 гóнтовий {58} zsindeyes, zsindey-
 гóнтя {42} → гóнт
 гóргóтати {83Ба} *foly* zajong, lármáz, зúг, зóрóг, дóбдóрóг
 гóргóтіти {89Ва} *foly* → гóргóтати
 грáжда {2} *rég táj* tanya, major; parasztporta
 грáл {54А} *тb* → грáбл
 грасувáния {42} garaszolás
 грасувáти *foly nyug* 1. garaszol <földet> 2. (ki)tapos <ösvény>
 грáти {81} *тb* rács; бyти за грáтами rács mögött van, бóртóнben van; посадити за ~ бeбóртóнóз
 грáтований {58} (be)rácsozott, rácsos <ablak>
 грáтувáти {79А} *foly* rácsoz
 грáтуловáти {79А} *foly nyug* gratulál
 грáтуляція {8} *nyug* gratuláció, jókívánság
 грáтчáстий {58} rácsos, berácsozott
 грейпфрут -а {23} → грейпфрут
 грейфер -а {23} *ép* → грейфер
 Гренлáндя {8} *földr* Grönland
 гренлáндський {58} grönlandi
 гречний {58} udvarias, tiszteltudó, tisztességtudó

9. (52) О. О. Тараненко:⁹⁶ Словозміна української мови. Oleksandr Taranenko: Ige- és névszóragozás az ukrán nyelvben. *Herausgeber und Verfasser des Vorwortes: István Udvari. Übersetzung: István Kótyuk. Glossarium Ukrainicum 8.* Nyíregyháza, 2003.

Das Wörterbuch der ukrainischen Grammatik wurde von Professor Oleksandr Taranenko, Leiter der Abteilung für Lexikologie und Lexikographie am Institut für ukrainische Sprache an der Ukrainischen Akademie der Wissenschaften verfasst. Die Tabellen beschreiben die auftretenden Änderungen in Flexion und Morphonologie (Lautänderungen, Ausfall und Einschub von Lauten, Vereinfachungen etc.). Dabei werden die regelmäßigen und unregelmäßigen Änderungen, Sonderfälle und die Eigentümlichkeiten der Betonungsverhältnisse behandelt. Die Beschreibung der Flexion wurde auf Basis der modernen ukrainischen Literatursprache verfasst. Der Verfasser hat aber auch die am häufigsten auftretenden volkspoetischen, archaischen und dialektalen Elemente berücksichtigt.

⁹⁶ Siehe Олександр Онисимович Тараненко. In: Українська мова. Енциклопедія. Київ, 2000. 626.

**Munkatársak és szerzők / Сотрудники и авторы /
Mitarbeiter und Autoren:**

Dr. Udvari István
az MTA doktora,
tanszékvezető, egyetemi tanár

Dr. habil. Székely Gábor
a nyelvtudomány kandidátusa,
egyetemi tanár, külső munkatárs

Dr. habil. Pacsai Imre
a nyelvtudomány kandidátusa,
főiskolai tanár, külső munkatárs

Hegyes Angéla
a irodalomtudomány kandidátusa,
főiskolai tanár

Káprály Mihály
a nyelvtudomány kandidátusa,
főiskolai docens, szerkesztő

Rományuk Renáta
anyanyelvi lektor

Abonyi Andrea
főiskolai tanársegéd,
PhD-jelölt, társszerző

Mag. Pischlöger Christian
osztrák lektor, társszerző

Szofilkanics Judit
középiskolai tanár, módszertani
szakoktató

Botos Ignác Tiborné
adminisztrátor–könyvtáros

**Dr. Kelecsényiné
dr. Pente Mária**
főiskolai docens,
külső munkatárs

**A végzett hallgatók / Наши выпускники /
Absolventen:**

1997

Bazsáné Fekete Gyöngyi (ukrán–orosz)
Darcsi Natália (ukrán–angol)
Dornbach Tímea (ukrán–orosz)
Kopin Zsuzsanna (ukrán–angol)
Kovács Zsolt (ukrán–angol)
Pecsora Katalin (ukrán–orosz)
Pfeifauf Gabriella (ukrán–angol)
Tetétleni Éva (ukrán–olasz)

1998

Abonyi Andrea (ukrán–orosz)
Balla Erzsébet (ukrán–orosz)
Holczberger Gábor (ukrán–orosz)
Iván Beáta (ukrán–orosz)
Katona Andrea (ukrán–angol)
Kovácsné Tamás Bernadett (ukrán–orosz)
Kudla György (ukrán–orosz)
Medvigy István (ukrán–angol)
Rác Mihály (ukrán–orosz)
Romanyuk Renáta (ukrán–orosz)
Száráz Szilvia (ukrán–olasz)
Váradi László (ukrán–orosz)
Viski Dóra (ukrán–olasz)

1999

Grebely Zoltán (ukrán–orosz)
Faragó Judit (ukrán–angol)
Kepics Andrea (ukrán–angol)
Kondra Rudolfné (ukrán–orosz)
Mogyorósi Kornél (ukrán–orosz)
Réti Dóra (ukrán–olasz)
Szalay Dóra (ukrán–olasz)
Szekeres Andrea (ukrán–olasz)
Takács Violetta (ukrán–olasz)
Tárczy Tímea (ukrán–orosz)
Viski Dóra (ukrán–olasz)

2000

Cselényi Judit (ukrán–orosz)
Fodor Zsolt (ukrán–orosz)
Nánássyné Halászi Emőke (ukrán–orosz)
Slárku Gábor (ukrán–orosz)
Szélessy Katalin (ukrán–szociálpedagógia)

2001

Bagoly Ilona (ukrán–magyar)
Balázs Anikó (ukrán–orosz)
Faragó Gabriella (ukrán–magyar)
Ivaskin György (ukrán–orosz)
Janovics Tünde (ukrán–orosz)
Kiss Ildikó (ukrán–orosz)
Kiss István (ukrán–orosz)
Lucskai Amanda (ukrán–szociálpedagógia)

2002

Horváth Julianna (ukrán–orosz)
Nagyné Kulis Mária (ukrán–orosz)
Papp Marianna (ukrán–magyar)
Sinka Zsuzsanna (ukrán–magyar)
Suba Zsuzsanna (ukrán–szociálpedagógia)
Tikász Piroska (ukrán–szociálpedagógia)
Tóth Zoltán Tamásné (ukrán–orosz)
Tóth Tímea (ukrán–magyar)

**A jelenlegi hallgatók / Наши студенты /
Studierende 2002/03 tanév / учебный год /
Studienjahr:**

1. évfolyam:

Ájben Renáta (ukrán–szociálpedagógia)
Bodnár István (ukrán–orosz)
Danilovics Nikoletta (ukrán–orosz)
Halász Katalin (ukrán–orosz)
Fülöp László (ukrán–szociálpedagógia)
Ignáczy Zsolt (ukrán–szociálpedagógia)
Kovács Katalin (ukrán–orosz)
Regán Judit (ukrán–történelem)
Szanics Tímea (ukrán–történelem)
Simon Máté (ukrán–történelem)
Tar Ágnes (ukrán–angol)
Tóth Beáta (ukrán–történelem)

2. évfolyam:

Bacsó Attila (ukrán–szociálpedagógia)
Kajsza Melinda (ukrán–orosz)
Kósa Anita (ukrán–magyar)
Kujbus Anita (ukrán–magyar)
Lóczi Anita (ukrán–történelem)
Luncsenkó Kornélia (ukrán–szociálpedagógia)
Mackei Katalin (ukrán–orosz)
Miklósi Diana (ukrán–szociálpedagógia)
Nagy Noémi (ukrán–történelem)
Pál Katalin (ukrán–orosz)
Pócsi Anita (ukrán–történelem)
Szallai Erzsébet (ukrán–történelem)
Soszták Andrea (ukrán–orosz)
Soós Rita (ukrán–szociálpedagógia)
Toma Diana (ukrán–orosz)
Veres Viktor (ukrán–szociálpedagógia)

3. évfolyam:

Andrejkó Andrisz (ukrán–orosz)

Ivánné Besenyei Brigitta

(ukrán–szociálpedagógia)

Kertész Zoltán (ukrán–magyar)

Kovács Viktória (ukrán–orosz)

Mihály Erzsébet (ukrán–orosz)

Pintye Ottó (ukrán–orosz)

Rác István (ukrán–orosz)

4. évfolyam:

Bodnár Beáta (ukrán–szociálpedagógia)
Hegedűs Andrea (ukrán–magyar)
Diószegi Valéria (ukrán–angol)
Jónás Ferenc (ukrán–magyar)
Kardkovács Zsolt (ukrán–orosz)
Kiss Andriana (ukrán–angol)
Krivács Zita (ukrán–angol)
Molnár Krisztina (ukrán–orosz)
Orbán Péter (ukrán–szociálpedagógia)
Takács Éva (ukrán–magyar)
Takács Veronika (ukrán–magyar)
Tőgyi Izabella (ukrán–orosz)
Simon Nóra (ukrán–magyar)

A kötet megjelenését támogatták

Oktatási Minisztérium

Országos Tudományos Kutatási Alap

Nyíregyházi Főiskola Bölcsészeti és Művészeti Kar
Tudományos Bizottsága